स्वस्ति तिलक

यजमान भाले स्वस्ति तिलकं कुर्यात्-

ॐ स्वस्ति नऽइन्द्रो वृद्धश्श्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्योऽअरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥
(२५/१९)

स्वस्तिस्तु याऽ विनाशाख्या पुण्यकल्याणवृद्धिदा ।
विनायक प्रिया नित्यं तां च स्वस्ति ब्रुवन्तु नः ॥१॥
मंत्रार्थाः सफलाः संतु पूर्णाः संतु मनोरथाः ।
शत्रूणां बुद्धिनाशोऽस्तु मित्राणामुदयस्तव ॥२॥
यावद् भागीरथी गंगा यावद् देवो महेश्वरः ।
यावद वेदाः प्रवर्तन्ते तावत् त्वं विजयी भव ॥३॥
यावद् भूमंडलं धत्ते सशैलवनकाननम् ।
तावत् तिष्ठति मेदिन्यां संततिः पुत्रपौत्रिकी ॥४॥
देहांते परमं स्थानं यत्सुरैरपि दुर्लभम् ।
प्राप्नोति पुरुषो नित्यं महामाया प्रसादतः ॥५॥
लभते परमं रूपं शिवेन सह मोदते ।
मनसा चिंतितं कार्यं तत्सर्वं सफलं भवेत् ॥६॥
नारदाद्या ऋषिगणाः ये चान्ये च तपोधनाः ।
भवंतु यजमानस्य आशीर्वाद परायणाः ॥७॥

(अब कङ्कण बन्धन करें ।)

कंकणबन्धनम् :-

(यजमान के दाहिने हाथ में और यजमान पत्नी के बाए हाथ में मौली बांधे कहि कहि पर दाहिने हाथ में पत्नी को भी कङ्कण बांधते हैं ।)

ॐ यदाबंध्नन्दाक्षायणा हिरंण्यꣳ शतानींकाय सुमनस्यमांनाः।
तन्मऽआबंध्नामि शतशांरदायायुंष्म्माञ्जरदष्टिर्य्यॅथासंम् ॥
(३४/५२)

ॐ तंपत्नींभिर्नुगच्छेम देवाः पुत्रैर्भ्रातृंभीरुत वा हिरण्यैः ।
नाकंङ्गृभ्णानाः सुंकृतस्यं लोके तृतीयें पृष्ठेऽअधिं रोचने दिवः॥
(१५/५०)

ह्रीं येनबद्धो बलिराजा दानवेन्द्रो महाबल ।
तेन्त्वामपि बध्नामि रक्षेमाचल - माचल ॥

यजमानाः परस्पर पुष्पमाला भूषयित्वा ॥

(परस्पर पति-पत्नी एकदूसरे को गले मे पुष्प माला पहेनाए। सर्वप्रथम पत्नी अपने पति को माला पहेनाए और पश्चात पति अपनी पत्नी को माला पहेनाए।)

(यजमान दोनो हाथ जोडकर वंदन मुद्रा मे पृथ्वी के जीव मात्र की शान्ति के लिये और यज्ञकर्म शान्ति पूर्वक पूर्णता की प्राप्ती के लिए, शान्तिपाठ करे।)

अथ भद्रसूक्तं :-

ॐ आ नो॑ भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतोऽद॑ब्धासोऽअप॑रीतास-ऽउद्भिदः । देवा नो यथा सदमिद्वृधेऽअसन्नप्रायुवो रक्षितारो॑ दिवेदि॑वे ॥ (२५/१४)

देवानां॑भद्रा सु॑मतिर्ऋ॑जूयतान्देवानां॑ रातिरभि नो निव॑र्त्तताम् । देवाना॑ सुक्ख्यमुप॑सेदिमा वयन्देवा नऽआयुः प्रति॑रन्तु जीवसे॑ ॥ (२५/१५)

तान्पूर्व॑या निविदा॑ हूमहे वयम्भग॑म्मित्रमदि॑तिन्दक्षं॑मस्रिध॑म् । अर्य्य॑मणंवरुणꣳ सोम॑मश्विना सर॑स्वती नः सुभगा मय॑स्करत् ॥ (२५/१६)

तन्नो वातो मयोभु वा॑तु भेषजन्तन्माता पृ॑थिवी तत्पिता द्यौः । तग्द्रावा॑णः सोमसुतो मयोभुवस्तद॑श्विना शृणुतन्धिष्ण्या युवम् ॥ (२५/१७)

तमीशा॑नञ्जग॑तस्तस्थुषस्प्पति॑न्धियञ्जिन्वमव॑से हूमहे वयम् । पूषा नो यथा वेद॑सामसद्वृधे र॑क्षिता पायुरद॑ब्धः स्वस्तये॑ ॥ (२५/१८)

स्वस्ति नऽइन्द्रो॑ वृद्धश्रवाः स्वस्ति न॑ः पूषा विश्ववे॑दाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो॑ऽअरि॑ष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्प्पति॑र्दधातु ॥ (२५/१९)

भद्रसूक्त

पृषदश्श्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभँय्यावानो विदथेषु जग्मयः । अग्निजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवाऽअवसा-गमन्निह ॥ (२५/२०)

भद्रङ्कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रम्पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिर्व्यशेमहि देवहितँय्यदायुः ॥ (२५/२१)

शतमिन्नु शरदोऽअन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसन्तनूनाम् । पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः ॥ (२५/२२)

अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्म्माता स पिता स पुत्रः । विश्वे देवाअदितिः पञ्च जनाऽअदितिर्जातमदितिर्जनित्त्वम् ॥ (२५/२३)

द्यौः शान्तिरन्तरिक्षꣳ शान्तिः पृथिवी शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः । वनस्पतयः शान्तिर्विश्वे देवाः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः सर्वꣳ शान्तिः शान्तिरेव शान्तिः सा मा शान्तिरेधि ॥ (३६/१७)

यतोयतः समीहसे ततो नोऽअभयङ्कुरु । शन्नः कुरु प्रजाभ्योभयन्नः पशुभ्यः ॥ (३६/२२)

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ सुशान्तिर्भवतु ॥

शान्तिपाठ

शान्तिपाठ -

या श्रीः स्वयं सुकृतिनां भवनेष्वलक्ष्मीः
पापात्मनां कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः ।
श्रद्धा सतां कुलजनप्रभवस्य लज्जा
तां त्वां नताः स्म परिपालय देवि विश्वम् ॥
किं वर्णयाम तव रूपमचिन्त्यमेतत्
किं चातिवीर्यमसुरक्षयकारि भूरि ।
किं चाहवेषु चरितानि तवाद्भुतानि
सर्वेषु देव्यसुरदेवगणादिकेषु ॥
हेतुः समस्तजगतां त्रिगुणापि
दोषैर्नज्ञायसे हरिहरादिभिरप्यपारा ।
सर्वाश्रयाखिलमिदं जगदंशभूत
मव्याकृता हि परमा प्रकृतिस्त्वमाद्या ॥
यस्याः समस्तसुरता समुदीरणेन
तृप्तिंप्रयाति सकलेषु मखेषु देवि ।
स्वाहासि वै पितृगणस्य च तृप्तिहेतु
रुच्चार्यसे त्वमेत एव जनैः स्वधा च ॥
या मुक्तिहेतुरविचिन्त्यमहाव्रतात्व
मभ्यस्यसे सुनियतेनद्रियतत्त्वसारैः ।

शान्तिपाठ

मोक्षार्थिभिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषै-
र्विद्यासि सा भगवती परमा हि देवि ॥
शब्दात्मिका सुविमलर्ग्यजुषां निधान
मुद्गीथरम्यपदपाठवतां च साम्नाम् ।
देवीत्रयी भगवती भवभावनाय
वार्त्ता च सर्वजगतां परमार्तिहन्त्री ॥
मेधासि देवि विदिताखिलशास्त्रसारा
दुर्गासि दुर्गभवसागरनौरसङ्गा ।
श्रीः कैटभारिहृदयैककृताधिवासा
गौरी त्वमेव शशिमौलिकृतप्रतिष्ठा ॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ सुशान्तिर्भवतु ॥

अथ देवतानमस्कारः

(वैदिक मंत्र के आगे ॐ को जोडकर मंत्र का उच्चारण करे)

प्रथम गणपति को तीन बार वंदन करे

श्रीमन्महागणाधिपतये नमः (३) ।

१.श्री गुरुभ्यो नमः । २.श्री परमगुरुभ्यो नमः ।

३.श्री परमेष्ठी गुरुभ्यो नमः । ४.श्रीपरात्पर गुरुभ्यो नमः ।

५.श्रीउमामहेश्वराभ्यां नमः । ६.श्री लक्ष्मीनारायणाभ्यांनमः ।

७.श्रीवाणीहिरण्यगर्भाभ्यां नमः । ८.श्रीशचीपुरन्दराभ्यां नमः ।

९.श्रीमातापितृचरण कमलेभ्यो नमः । १०.श्रीइष्ट देवताभ्यो नमः । ११.श्रीकुलदेवताभ्यो नमः । १२.श्रीग्रामदेवताभ्यो नमः ।

१३.श्रीस्थानदेवताभ्यो नमः । १४.श्रीवास्तुदेवताभ्यो नमः ।

१५.श्रीराधाकृष्णाभ्यां नमः । १६.श्रीरुक्षमणिवासुदेवाभ्यां नमः ।

१७.श्रीसितारामाभ्यां नमः । १८.श्रीसर्वेभ्योदेवेभ्यो नमो नमः ।

१९.श्रीसर्वेभ्योब्राह्मणेभ्यो नमो नमः ।

एतत् कर्मप्रधानदेवता - श्री भगवती - महाकाली - महालक्ष्मी - महासरस्वती - त्रिगुणात्मीका - राजराजेश्वरी - पराअम्बा - जगदंबीकायै नमः ॥

(यज्ञ के प्रधान देवता का यहा संबोधन करे।)

यजमान वदेत :-

देवतानमस्कार

ॐ पुण्यं पुण्याहं दिर्घमायुरस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥

ब्राह्मणाः - ॐ पुण्यं पुण्याहं दिर्घमायुरस्तु ।

उत्तरे - कर्मण्ये निर्विघ्नतांन्नसिद्धिरस्तु ॥

१.सुमुखश्चैकदंतश्च कपिलो गजकर्णक: ।

लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो विनायक: ॥

२.धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षो भालचन्द्रो गजानन: ।

द्वादशैतानि नामानि य: पठेच्छृणुयादपि ॥

३.विद्यारंभे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा ।

संग्रामें संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥

४.अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरासुरैः ।

सर्वविघ्नहर्स्तस्मै गणाधिपतये नमः ॥

५.वक्रतुण्ड महाकाय सूर्यकोटिसमप्रभ ।

निर्विघ्नं कुरु मे देव सर्व कार्येषु सर्वदा ॥

६.सर्वमंगलमांगल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके ।

शरण्ये त्रमब्के गौरि नारायणी नमोऽस्तुते ॥

७.शुक्लाम्बरधरन्देवं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।

प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये ॥

८.सर्वदा सर्व कार्येषु नास्तितेषाम मङ्गलम् ।

येषां ह्रदिस्थो भगवान मङ्गलायतनो हरिः ॥

देवतानमस्कार

९.तदेव लग्नं सुदिनं तदेवताराबलं चन्द्रबलं तदेव ।
विद्याबलं दैवबलं तदेवलक्ष्मीपते तेंऽघ्रियुगं स्मरामि ॥
१०.लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ।
येषामिन्दीवरश्यामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥
११.यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ।
तत्र श्रीर्विजयोभूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम् ॥
१२.सर्वेष्वारब्धकार्येषु त्रयस्त्रीभुवनेश्वराम् ।
देवाः दिशंतु नः सिद्धिं ब्रह्मेशानजनार्दनम् ॥
१३.विनायकं गुरुं भानुं ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् ।
सरस्वतीम् प्रणौम्यादौ सर्वकार्यार्थ सिद्धये ॥
१४.विश्वेशं माधवं ढुण्डिं दण्डपाणिं च भैरवम् ।
वन्दे काशीं गुहां गङ्गां भवानीं मणिकर्णिकाम् ॥

॥ इति श्लोकान् पठित्वा ॥

संङ्कल्प में पंचाग विषयक और अन्य जानकारी

प्रथम पंचाग की जानकारी लेकर संङ्कल्प करें नीचे दी गई माहिती को प्रथम समज ले और बाद में यजमान को संङ्कल्प कराए जहा जहा अमुक लिखा हैं वहा आप पंचाग की माहिती और अन्य माहिती वहा बोलकर संङ्कल्प कराए जैसे प्रथम जो क्षेत्र / नदी है उसका उल्लेख करें और मण्डल / नगर अथवा गाँव और स्थान का उल्लेख करें शालिवाहन शके और संवत्सर का नाम का उल्लेख करें विक्रम संवत और संवत्सरनाम का उल्लेख करें अयन दो हैं ।

अयन गोल विचारः ।

कर्काद्दक्षिणमयनं मकरादुत्तरायणम् ।

मेषादावुत्तरो गोलस्तुलादौ दक्षिणः स्मृतः ॥

सूर्य जब कर्क राशि से लेकर धन राशि तक भ्रमण करता हैं । यह समय को "दक्षिणायन" (दक्षिणायन का पर्याय शब्द - याम्यायनं, दक्षिणवर्तं, प्रनुदगयनं) का होता हैं । मकर से लेकर मिथुन राशि तक सूर्य का भ्रमण होता हैं यह समय को "उत्तरायन" (उत्तरायन का पर्याय शब्द - सोम्यायनं, उदगयनं, आग्नेयं) कहते हैं । मेष राशि से कन्या राशि में सूर्य का "उत्तर गोल" (सोम्यगोल) कहलाता हैं । और तुला राशि से मीन राशि तक सूर्य का भ्रमण होने पर "दक्षिण गोल" (याम्यगोल) कहलाता हैं ।

संङ्कल्प में पंचाग विषयक और अन्य जानकारी

षडऋतवः ।

मृगादिराशिद्वयभानुभोगात्षऋतवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।

ग्रीष्मश्च वर्षा च शरच्च तद्वद्धेमन्तनामा कथितश्च पष्ठः ॥

मकर और कुंभ राशि में सूर्य हो तो "शिशिरऋतु"

(कंपनः, सितः ,हिमकुटः)

मीन और मेष राशि में सूर्य हो तो "वसंतऋतु"

(पुष्पकालः, कुसुमाकरः, ऋतुराजः)

वृषभ और मिथुन राशि में सूर्य हो तो "ग्रीष्मऋतु"

(उष्मागमः, पद्मः, शुचिः)

कर्क और सिंह राशि में सूर्य हो तो "वर्षाऋतु"

(जलार्णवः, मेघकालः, वर्षाकालः)

कन्या और तुला राशि में सूर्य हो तो "शरदऋतु"

(मेघान्तः, वर्षावसानं, धनात्ययः)

वृश्चिक और धन राशि में सूर्य हो तो "हेमन्तऋतु"

(हीमागमः, रौद्रः, उष्मसः)

अथायनमध्ये शुभाशुभकर्मविचारः ।

गृहप्रवेशस्त्रिदशप्रतिष्ठाविवाहचौलव्रतबन्धदीक्षाः ।

सौम्यायने कर्म शुभं विधेयं यद्गर्हितं तत्खलु दक्षिणे च ॥

उत्तरायन में सर्व शुभ कार्य करें जैसे गृहप्रवेश, देवप्रतिष्ठा, विवाह, मुण्डनकर्म, उपनयन-संस्कार, दीक्षा, मन्त्र-तन्त्र, इत्यादिकर्म करें दक्षिणायन में मार्गशीर्ष मास में विवाह करना उक्त हैं ।

कार्तिकादि १२ मास ।

कार्तिक (कौमुदः, शैलः, ऊर्जः) - मार्गशीर्ष (वत्सरादिः, वर्षमुखः,हैमनः) - पौष (सहस्यः, सिद्धः, सैद्धः) - माघ (तपः, तपसः, पूषावरजः) - फ़ाल्गुन (तपस्यः,वत्सरान्तकः, फ़ाल्गुनीकः) - चैत्र (मोहनिक, मधु, सुरभि) - वैशाख (माधव, उत्सर, चैत्रानुज) - ज्येष्ठ (ईजानः, खरकोमलः, शुक्र) - आषाढ (ज्येष्ठानुजः, सूची, श्रावणपूर्वज) - श्रावण (नभसः, श्रावणीकः, भाद्रपदपूर्वजः) - भाद्रपद (नभस्यः, भाद्रः, नभस्यकः) - आश्विन (आश्विनः, इषः, आश्वयुजः) अधिक मास (मलिन मासः, मलिम्लुचः, अधिमासः) ।

पक्ष-तिथिज्ञानं ।

शुक्लपक्ष (धवलपक्ष, शीतपक्ष, पूर्वपक्ष) कृष्णपक्ष (अपरपक्ष, श्यामलपक्ष, सितान्यपक्ष) । देव सबन्धित कार्य शुक्लपक्ष में करें पितृ सबन्धित कार्य कृष्णपक्ष में करें ।

संङ्कल्प में पंचाग विषयक और अन्य जानकारी

जिस दिन एक तिथि के उपर दुसरी तिथि हो रही हैं तो परम बोलकर दुसरी तिथि का नाम बोले जैसे द्वितीया के उपर तृतीया हैं तो द्वितीय परम तृतीया ऐसा उल्लेख करें ।

१ प्रतिपत् २ द्वितीयायाम् ३ तृतीयायाम् ४ चतुर्थ्याम् ५ पञ्चम्याम् ६ षष्ठ्याम् ७ सप्तम्याम् ८ अष्टम्याम् ९ नवम्याम् १० दशम्याम् ११ एकादश्याम् १२ द्वादश्याम् १३ त्रयोदश्याम् १४ चतुर्दश्याम् १५ पौर्णमास्याम् १६ अमावास्यायाम् ।

वासर - १ सूर्य (आदित्य, पतङ्ग, जगद्चक्षु) २ चन्द्र (इन्दुः, तपः, अमृतः) ३ भौम (रसात्मजः, क्षितिपुत्रः, धरापुत्रः) ४ बुध (चन्द्रात्मजः, राजसुतः, इन्दुनन्दनः) ५ बृहस्पति (अर्चितः, पूजितः, देवाचार्य) ६ शुक्र (काव्यः, भार्गवः, दिवाचारः) ७ मन्द (नीलः, कृष्णः, कोणः) राहु (फ़णिन्द्रः, तिमिरः, स्वर्भानुः) केतु (ध्वजः, पताकः, धूम्रकायः) ।

नक्षत्र और नक्षत्र के स्वामी - १ अश्विनी (अश्विनीकुमार)२ भरणी (यम) ३ कृत्तिका (अग्नि) ४ रोहिणी (ब्रह्मा) ५ मृगशीर्ष (चन्द्रमा) ६ आर्द्रा (शिव) ७ पुनर्वसु (अदिति) ८ पुष्य (बृहस्पति) ९ आश्लेषा (सर्प) १० मघा (पितृदेव) ११ पूर्वाफाल्गुनी (भगदेव) १२ उत्तराफाल्गुनी (अर्यमा) १३ हस्त (सूर्य) १४ चित्रा (त्वष्टा (विश्वकर्मा)) १५ स्वाती (वायु) १६ विशाखा (इन्द्र / अग्नि) १७ अनुराधा

(मित्र) १८ ज्येष्ठा (इन्द्र) १९ मूल (निर्ऋती (राक्षस)) २० पूर्वाषाढा (जल) २१ उत्तराषाढा (विश्वेदेवा) २२ श्रवण (विष्णु) २३ धनिष्ठा (वसु) २४ शततारका (वरुण) २५ पूर्वाभाद्रपदा (रुद्र) २६ उत्तराभाद्रपदा (अहिर्बुध्न्य) २७ रेवती (पूषा) (२८ अभिजित् ।)

योग - १ विष्कुम्भ २ प्रीति ३ आयुष्मान् ४ सौभाग्य ५ शोभन ६ अतिगण्ड ७ सुकर्मा ८ धृति ९ शूल १० गण्ड १ वृद्धि १२ ध्रुव १३ व्याघात १४ हर्षण १५ वज्र १६ सिद्धि १७ व्यतिपात १८ वरीयान १९ परिघ २० शिव २१ सिद्ध २२ साध्य २३ शुभ २४ शुक्ल २५ ब्रह्मा २६ ऐन्द्र २७ वैधृति ।

करण - १ बव २ बालव ३ कौलव ४ तैतिल ५ गर ६ वणिज ७ विष्टि (८ किंस्तुघ्न ९ शकुनि १० चतुष्पाद ११ नाग) ।

चन्द्रराशि - (चन्द्रराशि अधिपति) मेष (मङ्गल) , वृषभ (शुक्र), मिथुन (बुध), कर्क (चन्द्र), सिंह (सूर्य), कन्या (बुध), तुला (शुक्र), वृश्चिक (मङ्गल), धन (गुरु), मकर (शनि), कुंभ (शनि), मीन (गुरु) ।

कर्म करने के दिन गोचर में सूर्य, मङ्गल, बुध, गुरु, शुक्र, शनि, राहु, केतु इन सभी ग्रहो जिस राशि में हो इनका भी आप संङ्कल्प में उल्लेख कर सकते हो । अथवा सूर्य और गुरु का उल्लेख करें ।

॥ प्रधानसंकल्पः ॥

जलमादाय -

(आचमनी मे जल लेकर गंधाक्षतपुष्प रखकर यजमान को संङ्कल्प कराए)

तिथिर्विष्णुः तथा वारो नक्षत्रं विष्णु रेवच ।
योगश्च करणं चैव सर्वं विष्णुमयं जगत् ॥

ॐ विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः । श्रीमद् भगवतो महापुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्त्तमानस्य अद्य श्री ब्रह्मणोद्वितीयेपरार्द्धे श्रीश्वेतवाराहकल्पे वैवस्वतमन्वतरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे कलिप्रथमचरणे भूर्लोके जम्बुद्वीपे-भरतखण्डे-भारतवर्षे-आर्यावर्तान्तर्गत ब्रह्मावर्तैकदेशे कन्या-कुमारिकानाम्नि क्षेत्रे (अथवा) **अमुक**क्षेत्रे **अमुक**नदीतटे (महीसाभ्रमतिअन्तराले गुर्जरराज्यान्तर्गत आणन्द मंडलान्तर्गत विद्यानगरनाम्नेमहानगरे) **अमुक**मंडलान्तर्गत **अमुक**नाम्नेनगरे (अथवा) **अमुक**नाम्नेग्रामे **अमुक**देवालये (अथवा) **अमुकनाम**स्वभवने **अमुके**शालिवाहनशके **अमुक**नामसंवत्सरे तथा **अमुके**श्रीविक्रमवर्षे **अमुक**नामसंवत्सरे **अमुका**यने **अमुक**ऋतौ **अमुक**मासे **अमुक**पक्षे **अमुक**तिथौ **अमुक**वासरे **अमुक**नक्षत्रे **अमुक**योगे **अमुक**करणे सुमुहूर्ते **अमुक**राशिस्थितेचन्द्रे

प्रधानसंङ्कल्प

अमुकराशिस्थितेसूर्ये **अमुक**राशिस्थितेदेवगुरौ शेषेषु ग्रहेषुयथा-यथाराशिस्थानस्थितेषुसत्सुएवं गुणगणविशेषणविशिष्टायां । शुभपुण्यतिथौ **अमुक**गोत्रोत्पन्नोहं **अमुक**प्रवरान्वित **अमुक**वेदान्तर्गत **अमुक**शाखाध्यायिन **अमुक**शर्मा (वर्मा, गुप्तो) सपत्नीकोयजमानोऽहं ममआत्मनःश्रुति - स्मृतिपुराणोक्त - पुण्यफल - प्राप्ति - अर्थं - ऐश्वर्य - अभिवृध्यर्थम् अप्राप्त - लक्ष्मी - प्राप्त्यर्थं-प्राप्त-लक्ष्म्याश्चिरकाल - संरक्षणार्थं सकलमनईप्सितकामना - संसिध्यर्थं लोके सभायां राजद्वारे वा सर्वत्र यश - विजय - लाभादि - प्राप्ति - अर्थं इह जन्मनि जन्मान्तरे वा सकल दुरितोपशमनार्थं अखिलकुटुम्बस्य सहितस्य सपशोः समस्तभयव्याधि - जरापीडा मृत्युभय परिहारद्वारा आयुः आरोग्य एश्वर्य-अभिवृद्धयर्थं आदित्यादि नवग्रहानुकुल्यता सिद्धयर्थम् इन्द्रादि दश दिक्पालप्रसन्नता सिद्धयर्थम् आधिदैविक - आधिभौतिक - आध्यात्मिक त्रिविधतापोपशमनार्थम् धर्म - अर्थ - काम - मोक्ष फलावाप्त्यर्थं श्री महाकाली - महालक्ष्मी - महासरस्वती देवताप्रीतयेआमंत्रित ब्राह्मण द्वारा (शापोद्धारपुरस्सरं) क्रमेण कवच - अर्गला - कीलक पठन रात्रिसूक्त न्यास विधि सहित नवार्णजप सप्तशती न्यास ध्यान सहित चरित्र सम्बन्धि विनियोग न्यास ध्यान पूर्वकं

च मार्कण्डेयपुराणान्तर्गत **"मार्कण्डेयउवाच"** सावर्णिः सूर्यतनयो यो मनुः कथ्यतेऽष्टमः इत्याद्यारभ्य सावर्णि भविता मनुः इत्यन्तं दुर्गासप्तशती पठनं तदन्ते न्यासविधिसहित नवार्णजपं देविसूक्तपाठं रहस्यत्रय पठनं (शापोद्धारादिपूर्वकं) दशावृत्त्या पाठनाख्यं कर्म तत् संपूर्ण फ़लवात्पये तत् दशांश चण्डीपाठान्तर्गतप्रत्येकमंत्रेणपायसादिद्रव्यैः होम पुरस्सरः **सग्रहमख होमात्मक** नवचण्डीयागाख्यं **कर्म अहम् करिष्ये ॥**

विष्णुयाग संङ्कल्प -

अखण्डब्रह्माण्डमण्डलमण्डनस्य गोब्राह्मणप्रतिपालनबद्धदिक्षस्य श्री सूर्यमण्डलान्तर्वतिजगद्बीजपुराणपुरुषोत्तमवैकुण्ठाधिपतेः श्री विष्णोःप्रीत्यर्थं निखिल वेद वेदाङ्गैक - प्रतिपाद्यस्य सकल - लोक पावनस्य भुक्ति - मुक्ति तथा च कलिकल्मषापहारि - सर्व व्यापकस्य श्री वैकुण्ठाधिपते श्रीविष्णोः प्रीत्यर्थं **पुरुषसूक्तस्य (अयुत वा) यथा**संख्याकं सुक्तान्ते आहुतिभिः (वा **पुरुषसूक्तस्य प्रति मंत्रान्ते** आहुतिभिः) (विष्णुः दिव्य सहस्त्र नाममन्त्रैः अयुत संख्या वा यथा संख्या आहुतिभिः) क्रसरपायसादिद्रव्यैः **अमुक**दीनसाध्य **अमुक**कुण्डात्मकं सग्रहमख होमात्मकं विष्णुयागाख्यं कर्म अहम् करिष्ये ।

गणेशयाग संङ्कल्प -

प्रधानसंङ्कल्प

ॐ कारस्वरुप-त्रिगुणातीत परब्रह्मसच्चिदानन्दाद्वितिय जगद् - बीजश्रीमत् सन्ध्यासिन्दूरवर्ण स्वशक्ति देहार्धधारिमूषकवाहन श्रीमहागणपतिदेवता प्रीत्यर्थंगणपत्यथर्वशीर्षस्य नमस्ते० इत्यारभ्य वरद मूर्त्तये नमः इत्यन्तस्य तत्तकामना सिद्धि अर्थं दूर्वा (धन प्राप्ति के लिए) लाजाः (यश प्राप्ति के लिए, चुनाव में जीतने के लिए, मेधा एवं विद्या प्राप्ति के लिए) मोदक (इच्छित फ़ल प्राप्त करने के लिए) घृताक्तसमिधा (सबकुछ प्राप्त करने के लिए) द्रव्येणप्रत्येक पाठान्ते **वा** मंत्रान्ते सहस्र मोदकेन**सग्रहमख होमात्मक गणेशयागाख्यं कर्म करिष्ये ॥**

सूर्ययाग संङ्कल्प -

सर्व शान्ति पूर्वकं मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य मम इह जन्मनी जन्मान्तरे वा कृतानां कायिक वाचिक मानसिक सांसर्गिक सर्व विध पापानां निवृत्ति पूर्वकं कृष्ठ क्षय अपस्मार शिरोरोग नेत्ररोग दद्रुकण्ड् वादिरोगाणां सर्वरोगनिवारणार्थं निरोगीआयुष्याभिवृद्धिअर्थं श्री सूर्यनारायण देवता प्रीत्यर्थं सूर्य मंत्रेण अर्कादिप्राप्यघृताक्तसमीधद्रव्यैः सग्रहमखहोमत्मक सूर्ययागाख्यं कर्म करिष्ये ।

लघुरुद्र - महारुद्र - अतिरुद्र संङ्कल्प -

मम कायिकादि अखिल पातक निरासन पूर्वकं इह जन्मनि जन्मान्तरे वा संचितानां पापानां निवृति अर्थम् दीर्घ आयुः आरोग्य ऐश्वर्य पुत्र पौत्रादि अविच्छिन्न संतति स्थिर लक्ष्मि कीर्ति लाभ सद्विष्टफ़ल प्राप्ति अर्थम् रुद्र क्लृपोक्त पुण्य फ़ल् प्राप्ति अर्थम् च श्री साम्ब सदाशिव देवता प्रीत्यर्थं शुक्ल यजुर्वेदान्तरगत रुद्र प्रार्थनया **अमुक** महादेव संनिधौ (अथवा स्वभवने) निमन्त्रित ब्राह्मण द्वारा आज्यान्वित तिल द्रव्येण श्री मृत्युञ्जयदेवताप्रीतये एकषष्ट्युत्तरशतधामंत्रविभागपक्षाश्रयेण **अथवा अमुक**मंत्र - विभागपक्षेण **अमुक**दीनसाध्य **अमुक**कुण्डात्मकं सग्रहमखहोमात्मकलघुरुद्रयागाख्यं (महारुद्रं / अतिरुद्रं) करिष्ये ॥

संपुटचण्डीपाठ संङ्कल्प -

मम दीर्घायुर्विपुलधनधान्य-पुत्रपौत्रादि - संततिवृद्धिर्थम् व्यवसाय तथा कर्मक्षेत्रे उत्तरोत्तर लाभार्थं मम शुभ मनोकामना सिद्धि अर्थं महाकाली - महालक्ष्मी - महासरस्वतीस्वरुपाया त्रिगुणात्मिका भगवत्याः जगदम्बायाः श्रीदुर्गादेव्याः प्रीतयेश्री मार्कण्डेयपुराणान्तर्गत'श्री मार्कण्डेय उवाच' इत्याद्यारभ्य 'सावर्णिर्भविता मनुः' 'इत्यन्तम्**यथा.... मन्त्रैः** प्रति मन्त्रं संपुटितमादौ कवचार्गलाकीलक - सहितमाद्यन्तयोः

प्रधानसंङ्कल्प

रात्रिसूक्तदेवीसूक्त पाठ पूर्वकस्य नवार्ण मंत्र जप सहितमन्ते च रहस्यत्रय सहितं सप्तशत्याः दुर्गायाः **अमुका**वृत्या पाठमहं **करिष्ये** ॥ (यजमान के लिए **करिष्यामि** एसा उच्चारण करे)

-(पहले वर्धिनीपूजन करके गृहप्रवेश के बाद वास्तुशांति का संङ्कल्प करे)

वास्तुशान्ति संङ्कल्प - अस्मिन नूतन गृह निर्माणे सुवर्ण, रजत, ताम्र, त्रपु, शिशक, कांस्य, लोह, पाषाणादि अष्टशैल्य मेदिनी दोषपरिहारार्थं आय-व्ययादि सर्वदोष परिहारार्थं नानाविध जीव हिंसा दोष परिहारार्थं अस्य वास्तोः स्थिरता सिद्धि अर्थम् अस्मिन नूतन गृहे सुखपूर्वकं चिरकालपर्यन्तं निवासार्थं च नूतनगृह प्रवेशांङ्गतया विहितं सग्रहमख शालाकर्म पूर्वकं वास्तुशान्ति कर्म करिष्ये ।

जलमादाय – निर्विघ्नतासिद्धयर्थम् गणपतिपूजनं तथा च सगणेशगौर्यादि मातृणां पूजनं वैश्वदेव संकल्पं वसोर्द्धारा पूजन आयुष्यमंत्रजपं नान्दीश्राद्धं आचार्यादिऋत्विगवरणं च करिष्ये ॥

जलमादाय - तत्रादौ आसनविधिं दिग्रक्षणम् कलशार्चनम्, दीप, सूर्य, शङ्ख, घण्टा,अर्चनम् करिष्ये ॥

{ विशेष ग्रह ग्रहविधान के लिए संङ्कल्प

जलमादाय -

तिथिर्विष्णुः तथा वारो नक्षत्र विष्णु रेवच ।
योगश्च करणं चैव सर्वं विष्णुमयं जगत् ॥

ॐ विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः श्रीमदभगवतो महापुरुषष्य विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्य अद्य श्री ब्रह्मणो द्वितीये परार्धे श्री श्वेत वाराह कल्पे सप्तमें वैवस्वतमन्वतरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे कलि प्रथमचरणे भूर्लोके भारतवर्षे भरतखण्डे जम्बूद्वीपे आर्यावर्तान्तर्गत ब्रह्मा वर्तैक देशे कन्या कुमारिकानां क्षेत्रे नर्मदाया उत्तरे तटे गुर्जर राज्यान्तर्गत महिसाब्रमत्या मध्यो मध्य प्रदेशे आनन्द मंडलान्तर्गत विद्यानगर नाम्ने नगरे **अमुक** क्षेत्रे स्वभवने (मन्दिरे) श्री शालिवाहन शके अस्मिन् वर्तमाने **अमुक** नाम संवत्सरे **अमुका**अयने **अमुक**ऋतौ **अमुक** मासे **अमुक** पक्षे **अमुक** तिथौ **अमुक** वासरे **अमुक** नक्षत्रे **अमुक** राशि स्थिते चन्द्रे, **अमुक** राशि स्थिते सूर्ये **अमुक** राशि स्थिते देव गुरौ शेषेशु ग्रहेषु यथायथं राशि स्थान स्थितेषु एवं गुण विशेषण विशिष्टायां । शुभ पुण्य तिथौ **अमुक** गोत्रोत्पन्नऽमुक शर्माहं / वर्माऽहं / गुप्तोहं / मम आत्मनः श्रुति स्मृति पुराणोक्त पुण्य फल प्राप्ति अर्थं, ऐश्वर्याभिवृद्धयर्थम् अप्राप्त लक्ष्मी प्राप्ति

प्रधानसंङ्कल्प

अर्थं, प्राप्तलक्ष्म्याः चिरकाल सरंक्षणार्थं सकलमनईप्सित कामना संसिद्धि अर्थं लोके सभायां राजद्वारे वा सर्वत्र यश विजय लाभादि प्राप्ति अर्थं मम् पुत्र पौत्राद्यभिवृध्यर्थं च इह जन्मनि जन्मान्तरे वा सकल दुरितोप शमनार्थे मम सभार्यास्य सपुत्रस्य स बांधवस्य अखिल कुटुम्ब सहितस्य समस्त भय व्याधि जरा पीडा मृत्यु परिहार द्वारा आयु आरोग्य एश्वर्याभिवृद्धयर्थ (परमंत्र परतंत्र परयंत्र परकृत्या प्रयोग छेदनार्थद्वारा) सुख शान्ति प्राप्ति अर्थं, मम जन्म कुण्डल्यां वर्ष कुण्डल्यां, गोचर कुण्डल्यां, दशा विंशोत्तरी कृत सर्व कुयोग निवारणार्थं मम जन्मराशिरखिल कुटुम्बस्य वा जन्म राशे सकाशाधे केचिद्विरुद्ध चतुर्थाष्टम् द्वादश स्थान स्थित क्रूर ग्रहास्तैः सूचितं सुचयिष्यमाणं च यत्सर्वारिष्ट तद्विनाश द्वारा तृतिय नवम एकादश स्थान स्थित वच्छुभ फल प्राप्त्यर्थं आदित्यादि नवग्रहानुकूलता सिद्धयर्थम् अस्य क्षेत्रस्य बालग्रहादि उपद्रव, ताप त्रय शमनार्थम् धमार्थकाम मोक्ष फलावाप्तयर्थं श्रुति स्मृति पुराणोक्त फल प्राप्यर्थं समस्त मंगल वाप्यर्थं चतुर्विध परुषार्थ सिद्धि अर्थं यथा मिलित उपचार द्रव्यैः यथा ज्ञानानुसारेण एवं समयानुसारेण सग्रहमख हवनात्मक **अमुक** दीन साध्य **अमुक** शान्ति अहं करिष्ये)

पुनर्जलमादाय - तदङ्गतया निर्विघ्नतासिद्धियर्थं गणपतिपूजनं स्वस्तिपुण्यावाचनम् मातृकासहित-वसोर्द्धारापूजनम्-वैश्वदेवसंङ्कल्प आयुष्यमन्त्रजपं नान्दीश्राद्धम् ब्रह्माचार्यादिऋत्विगवरणं अहं करिष्ये ॥

पुनर्जलमादाय - तत्रादौ आसन विधिं दिग्रक्षणं कलशार्चनं दीप पूजनम् च करिष्ये ॥ }

आसन विधि - तत्रादौ कर्मांगतया विहित आसनशुद्धिं कुर्यात् । पृथ्वीति मंत्रस्य मेरुपृष्ठऋषिः सुतलं छन्दः कूर्मो देवता आसने विनियोगः । (विनियोग पूर्ण होने के बाद जल लेकर जल छोड दे)

भूमिप्रार्थना -

जलमादाय -

भूरसीत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिः प्रस्तारपङ्क्तिछन्दः भूमिर्देवता भूमि पूजने विनियोगः ॥ (अब आसन पर जल प्रोक्षण करे, पश्चात् दोनों हाथो को चत्ता रखकर भूमि को स्पर्श करें ।)

ॐ भूरंसि भूमिरस्यदितिरसिविश्वधायाविश्वस्यभुवनस्यधर्त्री ॥ पृथिवींय्यच्छ- पृथिवीन्द्दꣳहपृथिवीम्माहिꣳसीः ॥ (१३/१८)

पृथ्वी त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।
त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरू चासनम् ॥

(भूमि पर गन्धाक्षतपुष्प समर्पित करे)

इत्याधारं सम्पूज्य ॐ पुंडरीकाक्षाय नमः ।

इत्यासनं सम्प्रोक्ष्य तदुपरि प्राङ्मुख उपिवश्य । हस्ते अक्षतान् गृहीत्वा

ह्रीं अनन्तासनाय नमः । कूर्मासनाय० । विमलासनाय०। पद्मासनाय० । योगासनाय० । आधारशक्त्यै० । मध्ये परमसुखासनाय नमः । दुष्टविद्रावणनृसिंहासनाय नमः ॥

॥ इति ॥

दिग्रक्षणम् -

(बाए हाथ की हथेली मे सर्षप रखे और उपर दाए हाथ को रखकर संपुट बनाये और दक्षिण जानु पर रखे और निम्न मंत्र का पठन करें)

वामहस्ते सर्षपान्गृहीत्वा । तदुपरि दक्षिण हस्तं निधाय । दक्षिण जानुपरि निपात्य ॥

ॐ रुक्षोहणंवलगुहनंवैष्णुवीमिदमुहन्तंवंलुगमुक्तिंरामि यम्मे निष्ट्यो यमुमात्त्यों निचुखानेदमुहन्तंवंलुगमुत्क्कींरामि यम्में समानो यमसंमानो निचुखानेदमुहन्तंवंलुगमुत्क्कींरामि ॥ यम्में सबंन्धुय्यॅमसंबन्धुर्न्निचुखानेदमुहन्तंवंलुगमुक्तिंरामि यम्में सजातो यमसंजातो निचुखानोत्क्कृत्याङ्किंरामि ॥ (५/२३)

प्रधानसंङ्कल्प

ॐरक्षोहणो वो बलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवान्नरक्षोहणो वो बलगहनोवनयामि वैष्णवान्नरक्षोहणो वो बलगहनोवस्तृणामि वैष्णवान्नरक्षोहणौ वांबलगहनाऽउपदधामि वैष्णवी-
ॐरक्षोहणौ वांबलगहनौ पर्य्यूहामि वैष्णवी वैष्णवमसि वैष्णवा स्थ ॥ (५/२५)
रक्षसाम्भागोऽसि निरस्तꣳ रक्षऽइदमहꣳ रक्षोभि तिष्ठामीदमहꣳ रक्षोवबाधऽइदमहꣳ रक्षोधुमन्तमो नयामि ॥ ॐ घृतेन द्यावापृथिवी
प्रोर्णुवाथांवायो वे स्तोकानामग्निराज्यस्य वेतु स्वाहा
स्वाहाकृतेऽऊर्द्धनभसम्मारुतङ्गच्छतम् ॥ (६/१६)
ॐ रक्षोहा विश्वचर्षणिरभि योनिमयोहते ॥ द्रोणे सघस्थमासदत् ॥ (२६/२६)
विनियोग - अपसर्पन्विति मन्त्रस्य वामदेव ऋषिः शिवो देवता अनुष्टुप्छन्दः भूतादिविघ्नोत्सादने विनियोगः ॥
अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः ।
ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥
अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशम् ।
सर्वेषामवरोधेन **पूजाकर्म** समारभे ॥
यदत्र संस्थितं भूतं स्थानमाश्रीत्य सर्वतः ।

स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र गच्छतु ॥
भूतानि राक्षसा वापि येऽऽत्र तिष्ठन्ति केचन ।
ते सर्वेऽऽप्यपगछन्तु पूजाकर्म करोम्यहम् ॥
एतैर्मन्त्रैः सर्व दिक्षु विकिरेत् ॥
(संपुट में रखा हुआ सर्षप को दशो दिशाओं में बिखेर दे)
निरिक्ष्य दिव्यान् उत्सार्य दक्षिण कर्णे उदक स्पर्शः ।
(भूमि पर बायें पैर से तीन पादाघात करें और समस्त विघ्न दुर हो जाये एसा भाव करें यजमान को पादाघात करना हैं और यजमान पत्नी को तीन ताली बजानी हैं और बाद में दक्षिण नेत्र और दक्षिण कर्ण के भाग पर जल का स्पर्श करें ।)
(दक्षिण दिशा में भैरव को नमस्कार करें ।)

भैरवनमस्कार - ॐ यो भूतानामधिपतिर्यस्मिँल्लोकाऽ अधिश्रिताः । यऽईशे महतो महांस्तेन गृह्णामि त्वामहम्मयि गृह्णामि त्वामहम् ॥ (२०/३२)
ॐ नहि स्पशमविदन्नन्यमस्माद्वैश्वानरात्पुऽएतारमग्नेः । एमेनमवृधन्नमृताऽअमर्त्यंवैश्वानरङ्क्षेत्रंजित्याय देवाः ॥
(३३/६०)
तीक्ष्ण दंष्ट्र महाकाय कल्पान्त दहनोपम ।

भैरवाय नमस्तुभ्यमनुज्ञातु मर्हसि ॥

ॐ भू० भैरवाय नमः नमस्कारान् समर्पयामि ॥

(बटुक भैरव को वन्दन करें आनेवाले

सभी विघ्न दुर हो जाते है ।)

~ बटुकभैरववंदना ~

करकलितकपाल कुण्डली दण्डपाणी ।

स्तरुणतिमिर नीलव्यालयज्ञोपवीती ।

क्रतुसमय सपर्या विघ्नविच्छेदि हेतु ।

जयति बटुक नाथ सिद्धिदः साधकानाम् ॥

(उत्तर दिशा में हनुमानजी को नमस्कार करें ।)

~ हनुमान्नमस्कार ~

ॐ अुस्म्मे रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्त्ये भरहूतौ सुजोषाः ॥

यः शꣳसंते स्तुवुते धायि पुज्ज्रऽइन्द्रंज्येष्ठाऽअुस्माँ२॥ऽअंवन्तु

देवाः ॥ (३३/५०)

मनोजवं मारुततुल्यवेगं जितेन्द्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ।

वातात्मजं वानरयूथ मुख्यं श्रीराम दूत्तं शरणं प्रपद्ये ॥

ॐ भू० श्रीरामदूताय नमः नमस्करोमि ॥

॥ कलशार्चनम् ॥

स्ववामभागे द्वयोर्मध्ये वा अक्षतपुञ्जोपरि जलपूरितंताम्रकलशं संस्थाप्य। (अक्षत का पुञ्ज बनाकर यजमान अपने वाम भाग अथवा यजमान और यजमान पत्नी के मध्य में जल पूरित ताम्र कलश संस्थापित करें ।)

अथ वरुणावाहनम् - (हाथ मे अक्षत लेकर कलश अधिष्ठातृ देव सहित वरुण देव की प्रार्थना और आवाहन करे ।)

ॐ तत्त्वा॑ यामि ब्रह्म॑णा वन्द॑मानस्तदा शा॑स्ते यज॑मानो हविर्भि॑ः । अहे॑डमानो वरुणेह बोध्युरु॑शꣳस मा न॒ऽआयुः॑ प्रमो॑षीः ॥ (१८/४९)

मकरस्थं पाश हस्त मम्मसांपति मिश्वरम् ।
आवाहये प्रति चीशं वरुणं यादसां पतिम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः अस्मिन कलशे वरुणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम्आवाहयामि स्थापयामि ॥

(अब कलश में अक्षत अर्पण करें ।)

(अब पश्चात हाथ में अक्षत लेकर कलश अधिष्ठातृ देव सहित वरुण देव की प्रतिष्ठा करें ।)

प्रतिष्ठापनम् - ॐ मनो॑ जू॒तिर्ज्जु॑षता॒माज्ज्य॑स्य॒ बृह॒स्पति॒र्य्य॒ज्ञ-मि॒मन्त॑नो॒त्त्वरि॑ष्टं॒ यज्ञ॒ꣳ समि॒मन्द॑धातु । विश्वे॑ दे॒वास॑ऽइ॒ह मा॑दयन्ता॒मो॒ऽ३ँम्प्रति॑ष्ठ ॥ (२/१३)

प्रतिष्ठा सर्वदेवानाम् मित्रावरुण निर्मिता ।

प्रतिष्ठान्ते करोम्यत्र मण्डले दैवतैः सह ॥

ॐ वरुणाय नमः । वरुण सुप्रतिष्ठितो वरदो भव ॥ प्रतिष्ठाप्य ॥

(कलश मे अक्षत समर्पित कर दे)

"ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणाय नमः ॥"

इत्यादिभिः मन्त्रैःपञ्चोपचारैः सम्पूज्यतत्वायामिति पुष्पाञ्जलि समर्प्य ।

जलमादाय -

अनेन पूजनेन वरुणः प्रियतां न मम ॥

ततः अनामिकयां स्पृष्ट्वा अभिमंत्रयेत् - (दाहिने हाथ की अनामिका अङ्गुली से कलश का स्पर्श करे)

कलशस्य मुखे विष्णुः कण्ठे रुद्रः समाश्रितः ।

मूले तत्र स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्मृताः ॥

कुक्षौ तु सागराः सर्वे सप्तद्वीपा वसुन्धरा ।

ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदो ह्यथर्वणः ॥

कलशार्चनम्

अङ्गैश्च सहिताः सर्वे कलशाम्बु समाश्रिताः ।
अत्र गायत्री सावित्री शान्तिः पुष्टिकरी तथा ॥
आयान्तु देवपूजार्थं दुरितक्षयकारकाः ।
गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वती ॥
नर्मदे सिन्धो कावेरि जलेऽस्मिन् संनिधिं कुरु ।
ब्रह्माण्डोदरतीर्थानि करैः स्पृष्टानि ते रवे ।
तेन सत्येन मे देव तिर्थं देहि दिवाकर ॥
(अब कलश में स्थित सनातन संस्कृति के मूल अपौरुषेय चार वेदो का पूजन करे)

ततो पूजनम्-

ऋग्वेद~ ॐ अग्नि मिले पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम्
होतारं रत्नधातमम् ॥
पूर्वे ऋग्वेदाय नमः । ऋग्वेदं पूजयामि ॥

यजुर्वेद~ ॐ इषे त्त्वोर्जे त्त्वा वायव स्थ देवो वः सविता प्प्रार्प्पयतु श्श्रेष्ठतमायु । कर्म्मणऽ आप्प्यायध्वमग्घ्न्याऽइन्द्राय भागम्प्रजावतीरनमीवाऽअयुक्ष्मा मा वः स्तेनऽईशत माघशꣳसो ध्रुवाऽअस्मिन्न्गोपतौ । स्यात बह्वीर्य्यजमानस्य पशून्पाहि ॥
(१/१)
दक्षिणे यजुर्वेदाय नमः । यजुर्वेदं पूजयामि ॥

सामवेद ~ ॐ अग्नआयाहिवीतये गृणानो हव्यदातये ।
निहोता सत्सि बर्हिषि ।
पश्चिमे सामवेदाय नमः । सामवेदं पूजयामि ॥

अथर्ववेद ~

ॐ शन्नो॑ देवीरभिष्ट॑यऽ आपो॑ भवन्तु पीतये॑ ॥ शंय्यो
रभिस्रवन्तुनः॥
उत्तरे अथर्ववेदाय नमः । अथर्ववेदं पूजयामि ॥

अपांपति वरुण पूजन~

ॐ तत्त्वा॑ यामि ब्रह्म॑णा वन्द॑मानस्तदा शा॑स्ते यज॑मानो
हविर्भि॑ः । अहे॑डमानो वरुणेह बोध्युरु॑शꣳस मा न॒ऽआयुः
प्रमो॑षीः ॥ (१८/४९)
कलश मध्ये अपांपतये वरुणाय नमः ॥
इति वरुणं संपूज्य **"गायत्र्यादितीर्थदेवताभ्यो** नमः"
इति कलश देवताः पञ्चोपचारैःअर्चनं**कलशं प्रार्थयेत् ॥**
देवदानवसंवादे मथ्यमाने महोदधो ।
उत्पन्नोऽसि तदा कुम्भ विधृतो विष्णुना स्वयम् ॥
त्वत्तोये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः ।
त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः ॥
शिवः स्वयं त्वमेवासि विष्णुस्त्वं च प्रजापतिः ।

कलशार्चनम्

आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवाः सपैतृकाः ॥
त्वयि तिष्ठन्ति सर्वेऽपि यतः कामफलप्रदाः ।
त्वत्प्रसादादिमां पूजां कर्तुमीहे जलोद्भव ॥
सान्निध्यं कुरु मे देव प्रसन्नो भव सर्वदा ॥
(आकाश की और दाहिने हाथ की मध्यमा उंगली उठाएं और गोल घुमाकर कलश के जल मे रखे और धेनुमुद्रा प्रदर्शित करे और मत्स्यमुद्रा करके आठ बार **"ॐ वं वरुणाय नमः"** (मंत्र का उच्चारण करते हुए जल को अभिमन्त्रीत करे)
अङ्कुशमुद्रया सूर्यमण्डलात् सर्वाणि तीर्थान्यावाह्य ।
'वं' इति **धेनु**मुद्रया अमृतीकृत्य,**'हुं'** इति कवचेनावगुन्ठ्य मत्स्यमुद्रयाऽऽच्छाद्य **'वं'** इति मूलेनाष्टवारमभिमन्त्र्य **"ॐ वं वरुणाय नमः"** इति अभिमन्त्र्य ॥ (हाथ मे अक्षत लेकर भारतवर्ष के समस्त तिर्थो की प्रार्थना करे)
हस्ते अक्षतान् गृहीत्वा
ॐ ये तीर्थानि । प्रचरन्ति सृकाहस्ता निषङ्गिणः॥ तेषाꣳ सहस्रयोजनेव धन्वानि तन्मसि ॥(१६/६१)
नमो नमस्ते स्फ़टिक प्रभाय, सुश्वेतहाराय सुमंगलाय ।
सुपाशहस्ताय झषासनाय, जलाधिनाथाय नमो नमस्ते ॥
(यथा लाभौपचारैःसंपूजनम्)

कलशार्चनम्

संङ्कल्प - अनयापूजयावरुणःसाङ्गःसपरिवारःप्रियताम् ॥

तस्मादुदकादुदकं गृहीत्वा ॥ स्वलपोदकं गृहीत्वा । सात्वानां च पूजा द्रव्याणिम् तान् च भूमिं संप्रोक्षयेत ॥

(किन्चित जल लेकर अपने-आप पर, पूजन सामग्री तथा भूमि पर प्रोक्षण करे)

ॐ आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता नऽऊर्ज्जे दधातन ॥ महे रणाय चक्षसे ॥ (११/५०)

ॐ यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः ॥ उशतीरिव मातरः ॥ (११/५१)

ॐ तस्म्माऽअरङ्गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ ॥ आपो जनयथा च नः ॥ (११/५२)

(आयान्तु उपकल्पितम् **अमुक**कर्मणि पूजोप द्रव्याणां सर्वेषां पवित्रताम् अस्तु)

अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थाङ्ग गतोऽपि वा ।

यः स्मरेत् पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥

ततो दीपपूजनम् - ततो दीपंनिर्वातस्थलेनिधाय । (अब हाथ में गंधाक्षतपुष्प लेकर कर्मसाक्षी श्री दीपनारायण को नमस्कार करें ।)

दीप - सूर्य – शङ्ख - घण्ट पूजन

ॐ भूर्भुवः स्वः दीपस्थ देवतायै नमः यह बोलकर निम्न मन्त्र का पठन करें ।

ॐ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा सूर्य्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्य्यः स्वाहा ॥ अग्निर्वर्च्चो ज्योतिर्वर्च्चः स्वाहा सूर्य्यो वर्च्चो ज्योतिर्वर्च्चः स्वाहा ॥ ज्योतिः सूर्य्यः सूर्य्यो ज्योतिः स्वाहा ॥ (३/९)

ॐ भूर्भुवः स्वः दीपस्थदेवतायै सर्वोपचारार्थे गन्धाक्षत पुष्पाणि समर्पयामि नमस्करोमि ॥

प्रार्थयेत् -

भो दीप देव (देवी) रुपस्त्वं कर्म साक्षी ह्यविघ्नकृत् ।
यावत कर्मसमाप्तिः स्यात्तावदत्र स्थिरो भव ॥
शुभं करोतु कल्याणं आरोग्यं धनसंपदा ।
शत्रुबुद्धि-विनाशाय दीपज्योती नमोऽस्तुते ।

जलमादाय - अनेन पूजनेन दीपदेवताः प्रीयताम् ॥

सूर्यनमस्कारः - (हाथ में गंधाक्षतपुष्प लेकर आदिदेव प्रभाकर श्रीसूर्यनारायण को निम्न मन्त्र पठन करके नमस्कार करें ।)

ॐ आ कृष्णेन रजसा वर्त्तमानो निवेशयन्नमृतम्मर्त्यञ्च ।
हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥
(३३/४३) ॐ नमः सवित्रे जगदैकचक्षुषे । जगत्प्रसूती स्थिति नाश हेतवे । त्रयीमयाय त्रिगुणात्मधारिणे । विरञ्चि नारायण

दीप - सूर्य – शङ्ख - घण्ट पूजन

शङ्करात्मने ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः जगद् चक्षु आदित्य नारायणाय नमस्करोमि ॥

शङ्खपूजनम् - (शङ्ख को स्नान कराकर जल पुरण करें ।)

शङ्ख प्रक्षाल्य तत्र जलपूरणम् ।

ॐ अग्निर्ऋषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः ॥

तमीमहे महागयम् ॥ उपयामगृहीतोस्यग्नये त्वा वर्चसऽएष ते योनिरग्नये त्वा वर्चसे ॥ (२६/९)

शंङ्ख चन्द्रार्कदैवत्यं वरुणं चाधिदैवतम् ।

पृष्ठे प्रजापति विद्यादग्रे गङ्गा सरस्वती ॥

त्रैलोक्ये यानि तीर्थानि वासुदेवस्य चाज्ञया ।

शङ्खे तिष्ठन्ति विप्रेन्द्र तस्माच्छङ्खं प्रपूजयेत् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः शंङ्खस्थदेवताभ्यो नमः सर्वोपचारार्थे गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि नमस्करोमि ।

पार्थयेत् -

पाञ्चजन्याय विद्महे पावमानाय धीमहि ।

तन्नः शंङ्खः प्रचोदयात् । शंङ्ख मुद्रां प्रदर्शयेत् ।

त्वं पुरा सागरोत्पन्नो विष्णुना विधृतः करे ।

नमितः सर्वदेवैश्च पाञ्चजन्य नमोऽस्तु ते ॥

दीप - सूर्य – शङ्ख - घण्ट पूजन

घण्टापूजनम् - (प्रथम घण्ट नाद करे और पूजन करे हाथ में गंधाक्षतपुष्प लेकर घण्ट को नमस्कार करे ।)

ॐसुपुर्ण्णोसि । गुरुत्मांस्त्रिवृत्ते शिरो गायत्रञ्चक्षुर्बृहद्रथन्तरे पक्षौ ॥ स्तोमऽआत्मा च्छन्दाꣳ स्यङ्गानि यजूꣳषि नाम ॥ साम ते तनूर्वामदेव्यंयज्ञायज्ञियम्पुच्छन्धिष्ण्या÷ शफ़्फा ॥ सुपुर्ण्णोसि गुरुत्मान्दिवङ्गच्छ स्व÷ पत ॥ (१२/४)

ॐ भूर्भुवः स्वः घण्टस्थित गरूडाय नमः सर्वोपचारार्थे गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि नमस्करोमि । गरुडमुद्रां प्रदर्शयेत् । आगमार्थं तु देवानां गमनार्थं तु रक्षसाम् । घण्टानाद प्रकुर्वित पश्चाद् घण्टां प्रपूजयेत् ॥ वैदिक कर्म प्रयोग मे उपचार हेतु , **ॐ भूर्भुवः स्वः** का प्रयोग करे जैसे

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धि बुद्धि सहित महागपतये नमः ध्यायामि ।

॥ अगन्युतारणम् ॥

जलमादाय :-

शुभपुण्यतिथौः अस्याः सुवर्णमय **अमुक**देव प्रतिमायाः अवघातादिदोष- परिहारार्थम् देवतासानिध्यर्थं च अगन्युतारणम् करिष्ये ॥

मूर्तीनां घृतेनाऽऽभ्युज्य । किसी शुद्ध पात्र मे जिस देवता का यज्ञ किया जा रहा हो और साथ मे जो देवताओ को स्थापित करना है उन सभी देवताओ को निम्नलिखित मंत्र से पाठ पूर्वक देवताओंकी प्रतिमाओ को घृत से लेपित करे और पान के उपर रखे ।)

ॐ घृतङ्घृतपावानः पिबतु वसावसापावानः पिबतान्तरिक्षस्य हविरसि स्वाहा । दिशः प्रदिशऽआदिशो विदिशऽउद्दिशो दिग्भ्यः स्वाहा ॥ (६/१९)

ॐ घृतेनाञ्जन्त्सम्पथो देवयानान्प्रजानन्वाज्यप्येतु देवान् ॥ अनु त्वा सप्ते प्रदिशः सचन्ताꣳ स्वधामस्मै यजमानाय धेहि ॥ (२९/२)

मूर्तीनां जलधारां पातयेत् ।

- उक्त मन्त्रो के पाठ पूर्वक देवताओ की प्रतिमाओ पर दुग्ध युक्त जलधारा करे,

प्राणप्रतिष्ठा

ॐ समुद्रस्य त्वावकुयाग्ग्ने परि व्ययामसि ॥ पावको ऽअस्म्मभ्यꣳ शिवो भव ॥ (१७/४)

हिमस्य त्वा । जरायुणाग्ग्ने परि व्ययामसि ॥ पावको ऽअस्म्मभ्यꣳ शिवो भव ॥ (१७/५)

उप ज्मन्नुप वेतसेऽवतर नदीष्ष्वा ॥

अग्ग्ने पित्तमपामसि मण्डूकि ताभिरागहि सेमन्त्रो यज्ञं पावकवर्ण्णꣳ शिवं कृधि ॥ (१७/६)

अपामिदन्न्ययनꣳ समुद्रस्य निवेशनम् ॥

अन्न्यास्ते ऽअस्म्मत्तपन्तु हेतयः÷पावको ऽअस्मभ्यꣳ शिवो भव ॥ (१७/७)

अग्ग्ने पावक । रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया ॥ आ देवान्न्वक्षि यक्षि च ॥ (१७/८)

स नः÷ पावक दीदिवोग्ग्ने देवाँ२॥ इहावह ॥ उप यज्ञꣳहविश्च नः ॥ (१७/९)

पावकया यश्चितयन्त्या कृपा क्षामन्नुरुच ऽउषसो न भानुना । तूर्व्वन्न यामन्नेतशस्य नू रण ऽआयो घृणे न ततृषाणो ऽअजरः÷ ॥ (१७/१०)

नमस्ते हरसे शोचिषे नमस्ते ऽअस्त्वर्च्चिषे ॥ अन्न्यास्ते ऽअस्म्मत्त पन्तु हेतयः÷ पावको ऽअस्म्मभ्यꣳ शिवो भव ॥ (१७/११)

नृषदे वेडंप्सुषदे वेड्ङ् बर्हिषदे वेड्ङ् वनसदेवेट् स्वर्विदे वेट् ॥ (१७/१२)

ये देवा देवानां य्यज्ञियां यज्ञियांनाꣳसंवत्सरीणमुपं भागमासंते । अहुतादो हविषो यज्ञे ऽअस्मिन्त्स्वयं पिंबन्तु मधुंनो घृतस्यं ॥ (१७/१३)

ये देवा देवेष्वधिं देवत्त्वमायन्न्ये ब्रह्म्मंणः पुरऽ एतारो ऽअस्य । योब्भ्यो न ऽऋते पवंते धाम किञ्चन न ते दिवो न पृंथिव्या ऽअधि स्नुषुं ॥ (१७/१४)

प्राणदा ऽअंपानदाः व्यांनदा वंर्च्चोदा वंरिवोदाः । अन्न्यांस्तें ऽअस्म्मत्तं पन्तुहेतयंः पावको ऽअस्म्मभ्यंꣳ शिवो भंव ॥ (१७/१५)

अग्निर्वैश्वानरो वह्निर्वीतिहोत्रो धनंजयः । अग्नेरुत्तारणार्थाय मूर्तीनां शुद्धिहेतवे ॥ (त्रिवारम्) एवं जलधारां कृत्वा प्राणप्रतिष्ठापनं कुर्यात् ।

जलमादाय :- अस्य श्री प्राणप्रतिष्ठा मंत्रस्य ब्रह्मविष्णुरुद्राऋषयः ऋग्यजुः सामानि छंदासि क्रियामयवपुः प्राणाख्या देवता, आं बीजम् ह्रीं शक्तिः, क्रों कीलकम्, **अमुक**देवस्य प्राणप्रतिष्ठापने विनियोगः ।

मूर्तिषु हस्तं निधाय पठेत् । (बाएं हाथ को ह्रदय पर रखकर दाएं हाथ को मूर्ति पर रखकर निम्नलिखित बीजो का उच्चार करे ।)

ॐ आं, ह्रीं, क्रों, यं, रं, लं, वं, शं, षं, सं, हों ।

ॐ क्षं सं हं सः ह्रीं । ॐ आं ह्रीं क्रों आसाम् मूर्तीनां प्राणा इह प्राणाः ।

ॐ आं ह्रीं क्रों यं रं लं वं शं षं सं हों ।

ॐ क्षं सं हं सः ह्रीं ।

ॐ आं ह्रीं क्रो आसाम् मूर्तीनां जीव इह स्थितः ।

ॐ आं ह्रीं क्रों यं रं लं वं शं षं सं हों ।

ॐ क्षं सं हं सः ह्रीं ।

ॐ आं ह्रींक्रों आसाम् मूर्तीनां सर्वेन्द्रियाणि वाङ्-मनस्त्वक् चक्षुः -

श्रोत्र-जिह्वा-घ्राण-पाणि-पाद-पायूपस्थानि इहैवागत्य स्वस्तये सुखेन सुस्थिरं सुचिरं तिष्ठन्तु स्वाहा ।

जलमादाय - ततो गर्भाधानादि षोडशसंस्कार सिद्ध्यर्थ षोडशप्रणवावृत्तिं करिष्ये ।

ॐ (ह्रीं) इति षोडशवारम् उच्चरेत् ।

आसां मूर्तीनां षोडश संस्काराः संपद्यन्ताम् ।

वैदिकमन्त्राः -

प्राणप्रतिष्ठा

ॐ मनो मे । तर्प्पयतु वाचम्मे तर्प्पयत प्राणम्मे तर्प्पयतु चक्षुर्म्मे तर्प्पयतु श्श्रोत्रम्मे तर्प्पयतात्मानम्मे तर्प्पयत प्रजाम्मे तर्प्पयत पशून्मे तर्प्पयत गणान्मे तर्प्पयत गणा मे मा वितृषन् ॥१॥ (६/३१)

ऐन्द्रः प्राणोऽअङ्गेऽअङ्गेनिदीध्यदैन्द्रऽउदानोऽअङ्गेऽअङ्गे निधीतः। देवत्त्वष्टर्भूरितेसꣳसमेतुसलक्ष्मायद्विषुरूपम्भवाति ॥ देवत्रा यन्तमवसेसखायोनुत्त्वामातापितरोमदन्तु ॥२॥ (६/२०)

वाचन्ते शुन्धामि प्राणन्ते शुन्धामि चक्षुस्ते शुन्धामि श्श्रोत्रन्ते शुन्धामि नाभिन्ते शुन्धामि मेढ्रन्ते शुन्धामि पायुन्ते शुन्धामि चरित्राँस्ते शुन्धामि ॥३॥ (६/१४)

मनस्तऽआप्यायतांवाक्तऽआप्यायताम्प्राणस्तऽआप्यायताञ्चक्षुस्तऽ आप्यायताꣳ श्रोत्रन्तऽ आप्यायताम् । यत्ते क्रूरँयदास्थितन्तत्तऽ - आप्यायतान्निष्प्यायतान्तत्ते शुध्यतु शमहोभ्यः । ओषधे त्रायस्व स्वधिते मैनꣳ हिꣳसीः ॥४॥ (६/१५)

प्राणपा मेऽअपानपाश्चक्षुष्पाः श्रोत्रपाश्च मे । वाचो मे विश्वभेषजो मनसोसि विलायकः ॥५॥ (२०/३४)

प्राणश्च मेपानश्च मे व्यानश्च मेसुश्च मे चित्तञ्च मऽआधीतञ्च मे वाक्ङ् मे मनश्च मे चक्षुश्च मे श्श्रोत्रञ्च मे दक्षश्च मे बलञ्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥६॥ (२/१८)

प्राणप्रतिष्ठा

प्राणम्मे पाह्यपानम्मे पाहि व्यानम्मे पाहि चक्षुर्मऽउर्व्या विभाहि श्रोत्रम्मे श्लोकय । अपः पिन्वौषधीर्जिन्व द्विपादेव चतुष्पात्पाहि दिवो वृष्टिमेरय ॥७॥ (१४/८)

प्राणाय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व व्यानाय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्वोदानाय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व वाचे मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व क्रतुदक्षाभ्याम्मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व श्रोत्राय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्व चक्षुर्भ्याम्मे वर्चोदसौ वर्चसे पवेथामात्मने मे ॥८॥ (७/२७)

हस्ते अक्षतान् गृहीत्वा - (हाथ मे अक्षत ग्रहण करे)

ॐ मनो जूतिर्ज्जुषतामाज्ज्यस्य बृहस्पतिर्य्यज्ञमिमन्तनोत्त्वरिष्टं्यज्ञ्ँ समिमन्दधातु । विश्वे देवासऽइह मादयन्तामो॥ ३ँम्प्रतिष्ठ ॥ (२/१३)

अस्यै प्राणाः प्रतिष्ठन्तु अस्यै प्राणाः क्षरन्तु च ।
अस्यै देवत्वमचायै मामहेति च कश्चन ॥

रक्तांभोधिस्थपोतोल्लसदरुणसरोजाधिरुढाकराब्जैः
पाशंकोदंडमिक्षुद्रभवमथगुणमप्यंकुशंपंचबाणान् ।
बिभ्राणा सृक्.कपालं त्रिनयनलसिता पीनवक्षोरुहाढया
देवी बालार्कवर्णा भवतु सुखकरी प्राणशक्ति परा नः ॥

आधारे लिंगनाभौ प्रकटितहृदये तालुमूले ललाटे
द्वे पत्रे षोडशारे द्विदशदशदले द्वादशार्द्धे चतुष्के ।

वासांते बालमध्ये डफकठसहिते कंठदेशे स्वराणाम्
हं क्षं तत्त्वार्थयुक्तं सकलदलगतं वर्णरूपं नमामि ॥

जलमादाय - अनेन यथा शक्ति प्राणप्रतिष्ठा कर्म कृतेन **अमुक**देवताः प्रियतां न मम् ॥

॥ इति प्राणप्रतिष्ठा प्रयोगः ॥

वैदिक कर्म प्रयोग मे उपचार हेतु , **ॐ भूर्भुवः स्वः** का प्रयोग करे जैसे **ॐ भूर्भुवः स्वःश्री सिद्धि बुद्धि सहित महागपतये नमः ध्यानं स० ।**

॥ अथ गणपति पूजन ॥

तत्रादौ रक्तवस्त्रावृते भद्रपीठे गोधूमराशिं कृत्वा तदुपरि अग्न्युत्तारणादिपूर्विकां सुवर्णादिमयीं गणेशस्य मूर्तिं पूगीफ़लेषु सिद्धिबुद्धि सहित गणपतिं वा संस्थाप्य पूजयेत् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपति पूजाधिकारार्थं मूलमंत्रेण करन्यासान् अङ्गन्यासान् च करिष्ये ॥

तत्रादौ न्यासान् कुर्यात् ॥

(करन्यास) ॐ गं गणपतये नमः अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । तर्जनीभ्यां नमः । मध्यमाभ्यां नमः । अनामिकाभ्यां नमः । कनिष्ठिकाभ्यां नमः । करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ।

(अङ्गन्यास) हृदयाय नमः । शिरसे स्वाहा । शिखायै वषट् । कवचाय हुम् । नेत्रत्रयायवौषट् । अस्त्राय फ़ट् ।

ध्यानम् :- (श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपति का ध्यान करे ।)

हरि÷ॐगणानान्त्वा गणपतिꣳ हवामहे प्प्रियाणान्त्वा प्प्रियपतिꣳ हवामहे निधीनान्त्वा निधिपतिꣳ हवामहे व्वसो मम ॥ आहमजानि गर्ब्भधमा त्त्वमजासि गर्ब्भधम् ॥ (२३/१९)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः ध्यायामि ॥

श्री गणपतिपूजन

ध्यान -

श्वेताङ्गं श्वेतवस्त्रं सितकुसुमगणैः पूजितं श्वेतगन्धैः
क्षीराब्धौ रत्नदीपैःसुरतरुविमले रत्नसिंहासनस्थम् ।
दोर्भिः पाशाङ्कुशेष्टा भयधृतिविशदं चंद्रमौलिं त्रिनेत्रं
ध्यायेच्छान्त्यर्थमीशं गणपतिममलं श्री समेतं प्रसन्नम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः ध्यायामि ॥

आवाहनम् :-

(हाथ में अक्षत लेकर श्री महागणपति का आवाहन करे ।)

ॐ सुहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सुहस्रपात् ।
स भूमि ँ सर्वत स्पृत्त्वाऽत्त्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ (३१/१)
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः आ० ॥

हे हेरंब त्वमेह्येहि ह्यम्बिकात्र्यम्बकात्मज ।
सिद्धिबुद्धियुतोऽध्यक्ष लक्षलाभपितः प्रभो ॥
नागास्य नागहारस्त्वं गणनाथ चतुर्भुज ।
भूषितः स्वायुधैर्दिव्यैः पाशांकुशपरश्वधैः ॥
आवाहयामि पूजार्थं रक्षार्थं च मम क्रतोः ।
इहागत्य गृहाण त्वं पूजां क्रतुं च रक्ष मे ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः सिद्धिबुद्धि सहितं महागणपतिम् आ० ॥

प्रतिष्ठापनम् :-

हस्ते अक्षतान् गृहीत्वा ॥

(हाथ में अक्षत लेकर श्री महागणपति की प्रतिष्ठा करे ।)

ॐ मनो जूतिर्ज्जुषतामाज्ज्यस्यु

बृहस्प्पतिय्यज्ञमिमन्तनोत्त्वरिष्टंय्यज्ञ६ समिमन्दधातु । विश्श्वे

देवासऽइह मादयन्तामो॥३म्प्रतिष्ठ ॥ (२/१३)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

प्रतिष्ठापनम् सम० ॥

प्रतिष्ठा सर्वदेवानाम् मित्रावरुण निर्मिता ।

प्रतिष्ठान्ते करोम्यत्र मण्डले दैवतैः सह ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

सुप्रतिष्ठिताः वरदाः भवतः ॥

आसनम् :-

(हाथ में अक्षत लेकर श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को आसन समर्पित करने का भाव करे ।)

ॐ पुरुषऽ एवेद६ सर्व्वंय्यद्भूतंय्यच्च भाव्यम् ।

उतामृतत्त्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति ॥ (३१/२)

ॐ वर्ष्मोऽस्मिसमानानामुद्यतामिवसूर्यः ।

इमन्तमभितिष्ठामियोमाकश्चाभिदासति ॥

श्री गणपतिपूजन

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमःआ० सम० ॥

रम्यं सुशोभनं दिव्यं सर्व सौख्यकरं शुभम् ।

आसनं च मया दतं गृहाण गणनायक ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमःआसनम्सम० ॥

(देवं स्नानशाळायां निधाय ।)

पाद्यं :- (श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतिजी के चरणकमल प्रक्षालन करने का भाव करे ।)

ॐ एतावानस्य महिमातो ज्यायाँश्च पूरुषः ।

पादोस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतन्दिवि ॥ (३१/३)

ॐ वायुः पुनातु । सविता पुनात्त्वग्नेर्भ्राजसा सूर्यस्य वर्चसा ॥ विमुच्यन्तामुस्त्रियाः ॥ (३५/३)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः पाद्यं सम० ॥

उष्णोदकं निर्मलं च सर्वसौगन्ध्य संयुतम् ।

पादप्रक्षालनार्थाय दत्तं ते प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमःपाद्यं सम० ॥

अर्घ्यम् :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को अर्घ्य देने का भाव करे ।)

श्री गणपतिपूजन

ॐ त्रिपादूर्ध्वऽउदैत्पुरुषः पादोस्येहाभवत्पुनः ।

ततो विष्वङ्व्यक्रामत्साशनानशनेऽअभि ॥ (३१/४)

ॐ धामन्ते विश्वम्भुवनमधिश्रितमन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुषि ॥

अपामनीके समिथे यऽआभृतस्तमश्श्याम

मधुमन्तन्तऽऊर्म्मिम् ॥ (१७/९९)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

अर्घ्यम् सम० ॥

लब्धपात्रे स्थितं तोयं गन्धपुष्पं फ़लान्वितम् ।

सहिरण्यं मया दतं गृहाण गणनायक ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः अर्घ्यं स० ॥

आचमनीयम् :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को आचमन करने हेतु जल प्रदान करे ।)

ॐ ततो विराडजायत विराजोऽअधि पूरुषः ।

स जातोऽअत्त्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथो पुरः ॥ (३१/५)

ॐ वरुणस्योत्तम्भनमसि वरुणस्य स्कम्भसर्ज्जनी स्त्थो

वरुणस्यऽऋतुसदन्यसि वरुणस्यऽऋतुसदनमसि

वरुणस्यऽऋतुसदनुमासीद ॥ (४/३६)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

मुखाम्बुजे आचमनम् सम० ॥

श्री गणपतिपूजन

सर्वतीर्थ समायुक्तं सुगन्धि निर्मलं जलम् ।

आचम्यतां मया दत्तं गृहाण गणनायक ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

आचमनीयं सम० ॥

{ **स्नानम् :-** (श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को स्नान कराएं ।)

ॐ तस्म्माद्यज्ञात्त्सर्व्वहुतः सम्भृतम्पृषदाज्यम् ।

पशूँस्तांश्चक्रे वायव्यानारण्या ग्ग्राम्म्याश्च ये ॥ (३१/६)

ॐ ये तीर्थानि । प्प्रचरन्ति सृकाहस्ता निषङ्गिणः ॥

तेषाᳬ सहस्रयोजनेव धन्वानि तन्म्मसि ॥ (१६/६१)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

स्नानम् सम० ॥

गङ्गा सरस्वती रेवा पयोष्णी नर्मदा जलैः ।

स्नापितोऽसि मया देव ह्रतः शान्तिं प्रयछ मे ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

स्नानम् सम० ॥ }

पञ्चामृत :- (पञ्चामृत से स्नान कराये ।)

ॐ पञ्च नद्यः सरस्वतीमपियन्ति सस्रोतसः ।

सरस्वती तु पञ्चधा सो देशेभवत्त्सरित् ॥ (३४/११)

श्री गणपतिपूजन

ॐ घृतेन सीता मधुना समज्यतांविश्वैर्देवैरनुमता मरुद्भिः ॥ ऊर्ज्जस्वती पयसा पिन्वमानास्मान्त्सीते पयसाभ्याववृत्स्व ॥ (१२/७०)

ॐ भू० श्री सि० म० पञ्चामृत स्नानं सम० ॥ प० स्ना० शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शु० स्ना० आ० सम० ॥

पयोदधि घृतं चैव मधु च शर्करायुतम् ।

पञ्चामृत मयाऽऽनीतं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री सि० म० पञ्चामृत स्नानं सम० ॥ प० स्ना० शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शु० स्ना० आ० सम० ॥

पृथक् -पृथक् पञ्चामृत स्नानं -

पयः :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को पय से स्नान कराये ।)

ॐ पयः पृथिव्यांपयऽओषधीषु पयो दिव्यन्तरिक्षे पयो धाः । पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥ (१८/३६)

ॐ भू० श्री सि० म० पय स्नानं सम० ॥ पय स्ना० शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शु० स्ना० आ० सम० ॥

कामधेनु समुत्पन्नं सर्वेषां जीवनं परम् ।

पावनं यज्ञहेतुश्च पयः स्नानार्थमर्पितम् ॥

श्री सि० म० पय स्नानं सम० ॥ पय स्ना० शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शु० स्ना० आ० सम० ॥

दधि :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को दधि से स्नान कराये ।)

ॐ दधिक्क्राव्ण्णोऽअकारिषञ्जिष्णोरश्वस्य वाजिन÷ ।
सुरभि नो मुखा करत्प्र णऽआयूꣳषि तारिषत् ॥ (२३/३२)
ॐ पयसो रूपंय्यद्यवा दुध्नो रूपङ्कृक्कन्धूनि ॥
सोमस्य रूपंवाजिन ँ सौम्म्यस्य रूपमामिक्षा ॥ (१९/२३)
ॐ भू० श्री सि० म० दधि स्नानं सम० ॥ दधि स्ना० शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शु० स्ना० आ० सम० ॥

पयसस्तु समुद्भूतं मधुराम्लं शशिप्रभम् ।
दध्यानीतं मयादेव स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री सि० म० दधि स्नानं सम० ॥ दधि स्ना० शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शु० स्ना० आ० सम० ॥

घृतम् :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को घृत से स्नान कराये ।)

श्री गणपतिपूजन

ॐ घृतङ्घृतपावानꣳ पिबत वसांवसापावानꣳ पिबतान्तरिक्षस्य हविरसि स्वाहा । दिशः प्रदिशऽआदिशो विदिशऽउद्दिशो दिग्भ्यः स्वाहा ॥ (६/१९)

ॐ घृतेनाञ्जन्त्सम्पथो देवयानान्प्रजानन्वाज्यप्येतु देवान् ॥ अनु त्त्वा सप्तेप्रदिशः सचन्ताꣳ स्वधामस्मै यजमानाय धेहि ॥ (२९/२)

ॐ भू० श्री सि० म० घृतस्नानं सम० ॥ घृतस्नानान्ते शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शु० स्नानान्ते आ० सम० ॥

नवनीत समुतपन्नं सर्वसंतोषकारकम् ।

घृत तुभ्यं प्रदास्यामि स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

घृतेना स्नपयामी ॥ शुद्धोदकेन स्नपयामी ॥ आचमनीयं सम०॥

मधु :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को मधु से स्नान कराये ।)

ॐ स्वाहा मरुद्भिः परिश्श्रीयस्व दिवः सꣳस्पृशस्प्पाहि । मधु मधु मधु ॥ (३७/१३)

ॐ मधु वाताऽऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः ।

माध्वीर्न्नः सन्त्वोषधीः ॥ (१३/२७)

ॐ मधु नक्तमुतोषसो मधुमत्त्पार्थिवꣳ रजः ।

मधु द्यौरस्तु नः पिता ॥ (१३/२८)

ॐ मधुमान्नो वनस्पतिर्म्मधुमाँ२॥ऽअस्तु सूर्य्यः ।

माद्ध्वीर्ग्गावो भवन्तु नः ॥ (१३/२९)

ॐ भू० श्री सि० म० मधु स्नानं सम० ॥ मधु स्नानान्ते

शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शु० स्नानान्ते आ० सम० ॥

तरुपुष्पंसमुद्भूतं सुस्वादु मधुरं मधु ।

तेजःपुष्टिकरं दिव्यं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

मधुना स्नपयामी ॥ शुद्धोदकेन स्नपयामी ॥ आचमनीयं सम० ॥

शर्करा :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को शर्करा से स्नान कराये ।)

ॐ अपाꣳ रसमुद्वयसꣳ सूर्य्ये सन्तꣳ समाहितम् ।

अपाꣳरसस्य या रसस्तंवो गृह्णाम्म्युत्तममुपयामगृहीतोसीन्द्राय

त्त्वा जुष्टङ्गृह्णाम्म्येष ते योनिरिन्द्राय त्त्वा जुष्टतमम् ॥ (९/३)

ॐ भू० श्री सि० म० शर्करास्नानं सम० ॥ शर्करास्नानान्ते

शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शु० स्नानान्ते आ० सम० ॥

इक्षुसार समुद्भूता शर्करापुष्टिकारिका ।

मलापहारिका दिव्या स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री गणपतिपूजन

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

शर्करा स्नपयामी ॥ शु० स्नपयामी ॥ आचमनीयं सम० ॥

गन्धोदक :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को गन्धोदक से स्नान कराये ।)

ॐ त्वाङ्गन्धर्वाऽअखनंस्त्वामिन्द्रस्त्वाम्बृहस्प्पतिः ।

त्वामोषधे सोमो राजा विद्वान्यक्ष्मादमुच्यत ॥ (१२/९८)

ॐ गन्धर्वस्त्वा । विश्श्वावसुः परिदधातु विश्श्वस्यारिष्ट्यै

यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिडऽईडितः ॥ (२/३)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

गन्धोदकस्नानं सम० ॥ गन्धोदक स्नानान्ते शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शुद्धोदक स्नानान्ते **आचमनीयं सम० ॥**

मलयाचल संभूतं चन्दनागरुसंभवम् ।

चन्दनं च मया दत्तं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

गन्धोदकस्नानम् सम० ॥ गन्धोदकस्नानाते शुद्धोदक स्नानं सम० ॥ शुद्धोदक स्नानान्ते **आचमनीयं सम० ॥**

उद्वर्तनम् :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को उद्वर्तनम्से स्नान कराये ।)

श्री गणपतिपूजन

ॐ अद्दुशुना तेऽअद्दुशुः पृच्यतांपरुषा परुः ।

गन्धस्ते सोममवतु मदाय रसोऽअच्युतः ॥ (२०/२७)

ॐ सिञ्चन्ति परिषिञ्चन्त्युत्सिञ्चन्ति पुनन्ति च ॥

सुरायै बब्व्वै मदे किन्त्वो व्वदति किन्त्वः ॥ (२०/२८)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

उद्वर्तनस्नानं सम० ॥ उद्वर्तन स्नानान्ते शुद्धोदक स्नानं सम० ॥

शुद्धोदक स्नानान्ते **आचमनीयं सम० ॥**

नानासुगन्धिद्रव्यं च चन्दनं रजनीयुतम् ।

उद्वर्तनं मया दतं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

उद्वर्तनस्नानं सम० ॥ उद्वर्तन स्नानान्ते शुद्धोदक स्नानं सम० ॥

शुद्धोदक स्नानान्ते **आचमनीयं सम० ॥**

जलमादाय :-

(आचमनी मे जल लेकर संकल्प करे)

अनेन अमृत अर्चनेन स्नानाङ्गभूत पूजनेन श्री सिद्धि बुद्धि सहित महागणपति देवताः प्रियतां न मम ॥

(जल छोड़ दे,)

पूर्वपूजनम् :-

श्री सिद्धिबुद्धिसहितमहागणपतये नमः पूर्वपूजार्थे सर्वोपचारार्थे गन्धाक्षतपुष्पाणि सम० नमस्करोमि ।

(निर्माल्यमुत्तरे विसृज्य पात्रात् बहिः हस्तं प्रक्षाल्य) नूतन पुष्पैः संपूज्य अभिषेकमारभेत् ॥

(श्री सिद्धिबुद्धिसहित महागणपति पर निरंतर विप्र स्तोत्र पढ़े और अभिषेक कराए ।)

॥ श्रीगणपत्यथर्वशीर्षम् ॥

ॐ नमस्ते गणपतये । त्वमेव प्रत्यक्षं तत्त्वमसि ।
त्वमेव केवलं कर्तासि । त्वमेव केवलं धर्तासि ।
त्वमेव केवलं हर्तासि । त्वमेव सर्वं खल्विदं ब्रह्मासि ।
त्वं साक्षादात्मासि नित्यम् ॥ ऋतं वच्मि । सत्यं वच्मि ॥ अव त्वं माम् । अव वक्तारम् । अव श्रोतारम् ।
अव दातारम् । अव धातारम् । अवानूचानमवशिष्यम् । अव पश्चात्तात् । अव पुरस्तात् । अवोत्तरात्तात् ।
अव दक्षिणात्तात् । अव चोर्ध्वात्तात् । अवाधरात्तात् । सर्वतो मां पाहि पाहि समन्तात् ॥
त्वं वाङ्मयस्त्वं चिन्मयः । त्वमानन्दमयस्त्वं ब्रह्ममयः ।
त्वं सच्चिदानन्दाद्वितीयोऽसि । त्वं प्रत्यक्षं ब्रह्मासि ।
त्वं ज्ञानमयो विज्ञानमयोऽसि ॥
सर्वं जगदिदं त्वत्तो जायते । सर्व जगदिदं त्वत्तस्तिष्ठति ॥
सर्वं जगदिदं त्वयि लयमेष्यति ।
सर्वं जगदिदं त्वयि प्रत्येति ।

त्वं भूमिरापोऽनलोऽनिलो नभः । त्वं चत्वारि वाक्पदानि ॥

त्वं गुणत्रयातीतः । त्वमवस्थात्रयातीतः ।

त्वं देहत्रयातीतः । त्वं कालत्रयातीतः ।

त्वं मूलाधारस्थितोऽसि नित्यम् । त्वं शक्तित्रयात्मकः ।

त्वां योगिनो ध्यायन्ति नित्यम् । त्वं ब्रह्मा त्वं विष्णुस्त्वं

रुद्रस्त्वमिद्रस्त्वमग्निस्त्वंवायुस्त्वं सूर्यस्त्वं चन्द्रमास्त्वं

ब्रह्मभूर्भुवः स्वरोम् ॥

गणादिन्पूर्वमुच्चार्य वर्णादींस्तदनन्तरम् । अनुस्वारः परतरः ।

अर्धेन्दुलसितम् । तारेण ऋद्धम् । एतत्तव मनुस्वरूपम् ।

गकारः पूर्वरूपम् । अकारो मध्यमरूपम् ।

अनुस्वारश्चान्त्यरूपम् । बिन्दुत्तररूपम् । नादः सन्धानम् ।

सꣳहिता सन्धिः । सैषा गणेशविद्या । गणक ऋषिः ।

निचृद्गायत्री छन्दः । गणपतिर्देवता ॥

ॐ गं गणपतये नमः ॥

एकदन्ताय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि ।

तन्नो दन्ती प्रचोदयात् ॥

एकदन्तं चतुर्हस्तं पाशमङ्कुशधारिणम् ।

रदं च वरदं हस्तैर्बिभ्राणं मूषकध्वजम् ।

रक्तं लंबोदरं शूर्पकर्णकं रक्तवाससम् ।

रक्तगन्धानुलिप्ताङ्गं रक्तपुष्पैः सुपूजितम् ॥

भक्तानुकंपिनं देवं जगत्कारणमच्युतम् ।
आविर्भूतं च सृष्ट्यादौ प्रकृतेः पुरुषात्परम् ॥
एवं ध्यायति यो नित्यं स योगी योगिनां वरः ॥
नमो व्रातपतये नमो गणपतये नमः प्रमथपतये नमस्तेऽस्तु
लम्बोदरायैकदन्ताय विघ्ननाशिने शिवसुताय
श्रीवरदमूर्तये नमः ॥

फलश्रुती

एतदथर्वशीर्षं योऽधीते । स ब्रह्मभूयाय कल्पते ।
स सर्वविघ्नैर्न बाध्यते । स सर्वतः सुखमेधते ॥
स पंचमहापापात् प्रमुच्यते ।
सायमधीयानो दिवसकृतं पापं नाशयति । प्रातरधीयानो
रात्रिकृतं पापं नाशयति ।सायंप्रातः प्रयुञ्जानोऽपापो भवति ।
सर्वत्राधीयानोऽपविघ्नोभवति । धर्ममर्थं कामं मोक्षं च विन्दति ।
इदमथर्वशीर्षमशिष्याय न देयम् । यो यदि मोहाद्दास्यति ।
स पापीयान्भवति ॥ सहस्रावर्तनाद्यं यं काममधीते ।
तं तमनेन साधयेत् ॥ अनेन गणपतिमभिषिञ्चति । स वाग्मी
भवति । चतुर्थ्यामनश्नञ्जपति स विद्यावान भवति ॥
इत्यथर्वणवाक्यम् । ब्रह्माद्यावरणं विद्यान्न बिभेति कदाचनेति ॥
यो दूर्वाङ्कुरैर्यजति । स वैश्रवणोपमो भवति ॥
यो लाजैर्यजति । स यशोवान् भवति ।

स मेधावान् भवति ॥ यो मोदकसहस्रेण यजति ।

स वाञ्छितफलमवाप्नोति ॥ यः साज्यसमिद्भिर्यजति ।

स सर्वं लभते स सर्वं लभते ॥

अष्टौ ब्राह्मणान्सम्यग्ग्राहयित्वा सूर्यवर्चस्वी भवति ॥

सूर्यग्रहे महानद्यां प्रतिमासन्निधौ वा जपत्वा सिद्धमन्त्रो भवति॥

महाविघ्नात्प्रमुच्यते । महादोषात्प्रमुच्यते । महाप्रत्यवायात्प्रमुच्यते । स सर्वविद्भवति स सर्वविद्भवति । य एवं वेद ॥

इत्युपनिषत् ॥

ॐ अमृताभिषेकोऽस्तु अभिषेकस्नानं सम० ॥

पुराणोक्तं गणपतिस्तोत्रम् -

नारद उवाच,

प्रणम्य शिरसा देवं गौरीपुत्रं विनायकम् ।

भक्तावासं स्मरेन्नित्यमायुःकामार्थसिद्धये ॥१॥

प्रथमं वक्रतुण्डञ्च ह्येकदन्तं द्वितीयकम् ।

तृतीयं कृष्णपिंगाक्षं गजवक्त्रं चतुर्थकम् ॥२॥

लम्बोदरं पंञ्चमं च षष्ठं विकटमेव च ।

सप्तमं विघ्नराजं च धूम्रवर्णं तथाष्टमम् ॥३॥

नवमं भालचन्द्रं च दशमं तु गजाननम् ।

एकादशं गणपतिं द्वादशं तु गजाननम् ॥४॥

द्वादशैतानि नामानि त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नरः ।

न च विघ्नभयं तस्य सर्वसिद्धिकरं प्रभो ॥५॥

विद्यार्थी लभते विद्यां, धनार्थी लभते धनम् ।

पुत्रार्थी लभते पुत्रान्मोक्षार्थी लभते गतिम् ॥६॥

जपेदगणपतिस्तोत्रं षड्भिर्मासैः फलं लभेत् ।

संवत्सरेण सिद्धिं च लभते नात्र संशयः ॥७॥

अष्टभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च लिखित्वा यः समर्पयेत ।

तस्य विद्या भवेत् सर्वा गणेशस्य प्रसादतः ॥८॥

॥ इति नारदपुराणे सङ्कटनाशनं गणेशस्तोत्रम् ॥

अमृताभिषेकोऽस्तु । सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

अभिषेकस्नानं सम० ॥

शुद्धोदकस्नानं :-

(श्री महा गणपति जी को अभिषेक के बाद शुद्धजल से स्नान कराये ।)

ॐ तस्म्माद्यज्ञात्त्सर्व्वहुतः सम्भृतम्पृषदाज्यम् । पशूस्त्ाँश्चक्रे

व्वायव्यानारण्या ग्ग्राम्म्याश्च य ॥ (३१/६)

ॐ शुद्धवालः सुर्व्वशुद्धवालो मणिव्वालुस्त्तऽआश्श्विुनाः ।

श्येतः श्येताक्षोरुणस्त्ते रुद्राय पशुपतये कुर्ण्णायामाऽअवलिप्ता

रौद्रा नभोरूपाः पार्ज्जन्याः ॥ (२४/३)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

शुद्धोदकस्नानं सम० ॥ शुद्धोदक स्नानान्ते **आचमनीयं सम० ॥**

गङ्गा सरस्वती रेवा पयोष्णी नर्मदा जलैः ।

स्नापीतोषिमयादेव ह्यतः शान्तिं कुरुष्व मे ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

शुद्धोदकस्नानं सम० ॥ शुध्योदक स्नानान्ते **आचमनीयं सम० ॥**

ततो गणपतिं वस्त्रेण प्रोञ्छयित्वा पीठोपरि निदध्यात् ॥

वस्त्रोपवस्त्रे :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को वस्त्र अर्पित करे ।)

ॐ तस्म्माद्यज्ञात्त्सर्व्वहुतऽऋचः सामानि जज्ञिरे ।

छन्दाᳬसि जज्ञिरे तस्म्माद्यजुस्तस्म्मादजायत ॥ (३६/७)

ॐ सुजातो ज्ञ्योतिषा सह शर्म्म्म् व्वरुथुमासदत्त्स्वः ।

व्वासोऽअग्ग्ने व्विश्श्वरुपᳬ सँव्व्ययस्व व्विभावसो ॥ (११/४०)

ॐ युवासुवासाः परिवीतऽ आगात्स ऽउश्रेयान्भवति जायमानः ॥

तं धीरासः कवय ऽउन्नयन्ति स्वाध्यो मनसा देवयन्तः ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

वस्त्रोपवस्त्रे सम० ॥ वस्त्रोपवस्त्रान्ते **आचमनीय जलं सम० ॥**

सर्वभूषाधिके सौम्ये लोकलज्जा निवारणे ।

मयोपपादिते तुभ्यं वाससी प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

वस्त्रोपवस्त्रे **आचमनीय जलं सम० ॥**

यज्ञोपवीतम् :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को वस्त्र अर्पित करे ।)

ॐ तस्म्मादश्श्वाऽअजायन्त य के चोभयादतः ।

गावो ह जज्ञिरे तस्म्मात्तस्माज्जाताऽअजावयः ॥ (३६/८)

यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत्सहजं पुरस्तात् ॥

आयुष्यमग्र्यं प्रतिमुञ्च शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः ॥

यज्ञोपवीतमसियज्ञस्य त्वा यज्ञोपवीतेनोपनह्यापि ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

यज्ञोपवीतं सम० ॥ यज्ञोपवीतान्ते -

आचमनीय जलं सम० ॥

नवभिस्तन्तुभिर्युक्तं त्रिगुणं देवतामयम् ।

उपवीतं मया दतं गृहाण गणनायक ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

यज्ञोपवीतम् सम० ॥ यज्ञोपवीतान्ते **आचमनीयं जलं सम० ॥**

गन्धम् :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को गन्ध करे ।)

ॐ तँय्यज्ञम्बर्हिषि प्प्रौक्षन्न्पुरुषञ्जातऽमग्ग्रतः ।

तेन देवाऽअयजन्त साध्याऽऋषयश्च य ॥ (३६/९)

श्री गणपतिपूजन

ॐ त्वांङ्गन्धुर्वाऽअखर्नंस्त्वामिन्द्रुस्त्वांबृहुस्प्पति÷ ।

त्वामोषधे सोमो राजा विद्वान्यक्ष्मादमुच्यत ॥ (१२/९८)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

गन्धं सम० ॥

श्रीखंण्डं चन्दनं दिव्यं गंन्धाढयं सुमनोहरम् ।

विलेपनं सुरश्रेष्ठ चन्दनं प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः **गन्धंसम० ॥**

कुंकुमम् :-

कुंकुमं कामनादिव्यं कामिन्या कामसंभवम् ।

कुंकुमेनार्चितो देव प्रियताम् परमेश्वरी ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः **कुंकुमं सम० ॥**

अक्षतान् :-

ॐ अक्षुन्नमीमदन्तु ह्यव प्रियाऽअधूषत ।

अस्तोषतु स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मुती योजा न्विन्द्र ते हरी

॥ (३/५१)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

अक्षतान् सम० ॥

अक्षताश्च सुरश्रेष्ठ कुंकुमाक्ताः सुशोभिताः ।

मया निवेदिता भक्तया गृहाण गणनायक ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

अक्षतान् सम० ॥

पुष्पाणि :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को पुष्प अर्पित करे ।)

ॐ यत्पुरुषंव्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ।

मुखङ्किमस्यासीत्किम्बाहू किमूरू पादाऽउच्येते ॥ (३१/१०)

ॐ ओषधीः प्रतिमोदध्वम्पुष्पवतीः प्रसूवरीः ।

अश्वाऽइव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्णवः ॥ (१२/७७)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

पुष्पाणि सम० ॥

माल्यादीनि सुगन्धीनि माल्यादीनि वै प्रभो ।

मयाऽऽहृतानि पुष्पाणि पूजार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

पुष्पाणि सम० ॥

दुर्वाङ्कुराः :-

(श्री सिद्धि बुद्धि सहित गणपतिजी को दूर्वा अर्पित करे ।)

ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ती परुषःपरुषस्परि ॥

एवा नो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥ (१३/२०)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

दुर्वाङ्कुरान् सम० ॥

श्री गणपतिपूजन

दुर्वा ह्यमृतसंपन्ना शतमूला शताङ्कुरा ।

शतम् पातकसंहन्त्री शतमायुष्यवर्द्धिनि ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः **दुर्वान्कुरान् सम० ॥**

अथांगपूजा :-

हस्ते गन्ध पात्रं गृहीत्वा दक्षिणेनार्चयेत् ।

१.ॐ गणेश्वराय नमः पादौ पूजयामि । २.ॐ विघ्नराजाय नमः जानुनी पूजयामि । ३.ॐ आखुवाहनाय नमः उरु पूजयामि । ४.ॐ हेरंबाय नमः कटिं पूजयामि । ५.ॐ कामारिसूनवे नमः नाभिं पूजयामि । ६.ॐ लंबोदराय नमः उदरं पूजयामि । ७.ॐ गौरीसुताय नमः स्तनौ पूजयामि । ८.गणनायकाय नमः हृदयं पूजयामि । ९.ॐ स्थूलकठाय नमः कंठं पूजयामि । १०.ॐ स्कन्दाग्रजाय नमः स्कन्धौ पूजयामि । ११.ॐ पाशहस्ताय नमः हस्तौ पूजयामि । १२.ॐ गजवक्राय नमः वक्रं पूजयामि । १३.ॐ विघ्नहर्त्रे ललाटं पूजयामि । १४.ॐ सर्वेश्वराय नमः शिरः पूजयामि । १५.ॐ श्री गणाधिपाय नमः सर्वाङ्गं पूजयामि ।

अथावरणपूजा :-

(अक्षतैः पूजयेत) ॐ (ह्रीं)

१. ॐश्रीसुमुखाय नमः । २. ॐश्रीएकदन्ताय नमः ।

३. ॐश्रीकपिलाय नमः । ४. ॐश्रीगजकर्णाय नमः ।

५. ॐश्रीलंबोदराय नमः । ६. ॐश्रीविकटाय नमः ।

७. ॐश्रीविघ्ननाशकाय नमः । ८. ॐश्रीविनायकाय नमः ।

९. ॐश्रीधूम्रकेतवे नमः । १०. ॐश्रीगणाध्यक्षाय नमः ।

११. ॐश्रीभालचन्द्राय नमः । १२.ॐश्रीगजाननाय नमः ।

१३. ॐश्रीलक्षाय नमः । १४. ॐश्रीलाभाय नमः ।

१५. ॐश्रीसिद्धेय नमः । १६. ॐश्रीबुद्धये नमः ।

१७. ॐश्रीआखवे नमः ।

गन्धपुष्पं गृहीत्वा :-

अभिष्ट सिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सल ।

भक्त्या समर्पये तुभ्यं समस्तावर्णार्चनम् ॥

समस्तावर्णार्चनदेवताभ्यो नमः सर्वोपचारार्थे गन्धपुष्पम् सम० ॥

सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि :-

ॐ अहिरिव भोगैः । पर्य्येति बाहुञ्याया हेतिम्परिबाधमानः ।

हस्तुग्घ्नो विश्वा वयुनानि विद्वान्पुमान्पुमाꣳसम्परिपातु विश्वतः ॥ (२९/५१)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि सम० ॥

अबिलञ्च गुलालञ्च चुवा चन्दन मेव च ।

नानाविध प्रकारेण प्रियतां परमेश्वर ॥

श्री गणपतिपूजन

अबीलमायुषोवृद्धिर्गुलालं प्रीतिवर्धनम् ।

सिन्दूरेण समायुक्तं हरिद्रांलक्ष्मीवर्धनं ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

सौभाग्यपरिमलद्रव्याणि सम० ॥

धूपम् :-

ॐ धूरसि धूर्व्व धूर्वन्तन्धूर्व्व तय्यास्म्मान्धूर्वति तन्धूर्व्व

यव्वयन्धूर्व्वामः । देवानामसि व्वह्न्नितमꣳ

सस्नितमम्पप्रितमञ्जुष्टतमन्देवहूतमम् ॥ (१/८)

ॐअश्श्वस्य त्त्वा वृष्णण÷ शक्कना धूपयामि देवयजने पृथिव्याः ॥

मखायं त्त्वा मखस्यं त्त्वा शीर्ष्णे ॥

अश्श्वस्य त्त्वा वृष्णण÷ शुक्का धूपयामि देवयजने पृथिव्याः ॥

मखायं त्त्वा मखस्यं त्त्वा शीर्ष्णे ॥

अश्श्वस्य त्त्वा वृष्णण÷ शुक्का धूपयामि देवयजने पृथिव्याः ॥

मखायं त्त्वा मखस्यं त्त्वा शीर्ष्णे ॥

मखायं त्त्वा मखस्यं त्त्वा शीर्ष्णे ॥

मखायं त्त्वा मखस्यं त्त्वा शीर्ष्णे ॥

मखायं त्त्वा मखस्यं त्त्वा शीर्ष्णे ॥ (३७/९)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

धूपम् सम० ॥

श्री गणपतिपूजन

वनस्पतिरसोद्भुतो गंधाढयं सुमनोहरः ।

आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रति गृह्यताम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः धूपं सम० ॥

दीपम् :-

चन्द्रमाऽअप्स्वन्तरा सुपर्णो धावते दिवि ॥

रयिम्पिशङ्गम्बहुलम्पुरुस्पृहꣳ हरिरेति कनिक्क्रदत् ॥ (३३/९०)

ॐ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा सूर्य्यो र्ज्योतिर्ज्योतिः

सूर्य्यः स्वाहा ॥ अग्निर्वर्च्चो ज्योतिर्वर्च्चः स्वाहा सूर्य्यो र्वर्च्चो

ज्योतिर्वर्च्चः स्वाहा ॥ ज्योतिः सूर्य्यः सूर्य्यो ज्योतिः स्वाहा ॥

(३/९)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

दीपं सम०॥

साज्यं च वर्तिसंयुक्तं वह्निना योजितं मया ।

दीपं गृहाण देवेश त्रैलोक्य तिमिरापहम् ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः दीपम् सम० ॥

नैवेद्यम् :-

ॐ नाभ्याऽआसीदन्तरिक्षꣳ शीर्ष्णो द्यौः समवर्त्तत ।

पद्भ्याम्भुमिर्द्दिशः श्रोत्रात्तथा लोका२॥ऽअकल्प्पयन् ॥ (३१/१३)

शर्कराखण्डखाद्यानि दधिक्षीरघृतानि च ।

आहारं भक्ष्यभोज्यञ्च नैवेद्यं प्रतिगृह्यताम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः नैवेद्यम् सम० ।

मूलमंत्रेण संप्रोक्ष्य धेन्वामृतिकृत्य ग्रासमुद्रया पञ्चप्राणाहुतीर्दद्यात् । ॐ प्राणाय स्वाहा ॥ अपानाय स्वाहा ॥ व्यानाय स्वाहा ॥ उदानाय स्वाहा ॥ समानाय स्वाहा ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सि० म० नैवेद्यं निवेदयामि पूर्वापोशनं सम० ॥

मध्येपानियम् ॥

एलोशीरलवङ्गादिकर्पूरपरीवासितम् ॥ प्राशनार्थं कृतं तोयं गृहाण गणनायक ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सि० म० मध्येपानियम् सम० ॥ उत्तरापोशनं सम० ॥ हस्तप्रक्षालनं सम० ॥ मुख प्रक्षालनं सम० ॥ आचमनीयं सम० ॥

करोद्वर्तनार्थे गन्धं सम० ॥

मुखवासार्थे ताम्बूलं :-

ॐ उत स्म्मास्यु द्रवतस्तुरण्यतः पुर्ण्णन्न वेरनुवाति प्प्रगुर्द्धिनः ॥ श्येनस्येवु द्ध्रजतोऽअङ्कुसम्परि दधिक्क्राव्ण्णः सुहोर्ज्ञा तरित्र्रतुः स्वाहा ॥ (९/१५)

ॐ भू० श्री सि० म० मुखवासार्थे ताम्बूलं सम० ॥

पूगीफ़लं महत् दिव्यं नागवल्लीदलैर्युतम् ।
एलादि चूर्ण संयुक्तं ताम्बूलं प्रतिगृह्यताम् ॥

श्री गणपतिपूजन

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः

मुखवासार्थे पूगीफ़ल ताम्बूलं सम० ।

फ़लम् :-

याः फ़लिनीर्याऽअफ़लाऽ अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः ॥

बृहस्पति प्रसूतास्तानो मुञ्चन्त्वꣳ हसः ॥ (१२/८९)

फ़लेन् फ़लितम् तोयं तेन मे ।

सफ़लाऽवाप्तिर भवेत जन्मनिजन्मनि ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः सि० म० फ़लं सम० ॥

दक्षिणाम् :-

ॐ हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्ने भूतस्य जातः पतिरेकऽआसीत् ।

स दाधार पृथिवीन्द्यामुतेमाङ्कस्म्मै देवाय हविषा विधेम ॥ (१३/४)

ॐ यद्दत्तय्यत्त्परादानय्यत्पूतय्याश्च दक्षिणाः । तदुग्निर्वैश्वकर्म्मुणः स्वर्द्देवेषु नो दधत् ॥ (१८/६४)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सि० म० नमः दक्षिणाम् सम० ।

हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ।

अनंतपुण्यफ़लदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः दक्षिणाम् सम० ॥

ततो नीराजनम् -

श्री गणपतिपूजन

इद ँ हुविः प्रजनंनम्मेऽअस्तुदशवीरꣳसर्व्वंगणꣳस्वस्तये ॥

आत्क्मु

सनिंप्रजासनिंपशुसनिंलोकुसन्न्यंभयुसनिं ॥ अग्निः प्रजाम्ब

हुलाम्मेंकरोत्त्वन्नम्पयोरेतोंऽअस्म्मासुधत्त ॥ (१९/४८)

ॐ आ रात्रि पार्त्थिवꣳ रजः पितुरप्प्रायि धामभिः ॥

दिवः सदाꣳसि बृहती व्वितिष्ठसऽआ त्त्वेषंव्वर्त्तते तमः ॥

(३४/३२)

जय गणेश जय गणेश जय गणेश देवा ।

माता जाकी पार्वती पिता महादेवा,

एकदन्त दयावन्त चारभुजाधारी ,

माथे पर तिलक सोहे, मूसे की सवारी,

पान चढ़े फूल चढ़े और चढ़े मेवा,

लड्डुअन का भोग लगे, सन्त करे सेवा । जय गणेश.....

अँधे को आँख देत,कोढ़िन को काया

बाँझन को पुत्र देत, निर्धन को माया

सूर श्याम शरण आए, सफल कीजे सेवा ।

जय गणेश .....

मंत्र पुष्पाञ्जलि :-

ॐ नमो गणेब्भ्यो गणपतिब्भ्यश्च वो नमो नमो । व्व्रातेब्भ्यो

व्रातपतिभ्यश्च वो नमो नमो । गृत्सेभ्यो गृत्सपतिभ्यश्च वो नमो नमो । विरूपेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्च वो नमो नमः सेनाभ्यः ॥ (१६/२५)

ॐ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्म्माणि प्रथमान्यासन् । ते ह नाकम्महिमानः सचन्त यत्र पूर्व्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥ (३१/१६)

नानासुगन्धि पुष्पाणि ऋतुद्भालोद भवानी च ।
पुष्पाञ्जलिर्मया दत्ता गृहाण परमेश्वर ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः पुष्पाञ्जलि सम० ॥

(ताम्रपात्रे जलं गृहीत्वा तत्र चन्दनाक्षतपुष्पाणि द्रव्यञ्च निक्षिप्य तदुपरि नारिकेलञ्च निधाय तत्पात्रं हस्तद्वये धारयेत् ॥)

विशेषार्घ्यः :-

याः फ़लिनीर्य्याऽअफ़लाऽ अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः ॥
बृहस्पति प्रसूतास्तानो मुञ्चन्त्वꣳ हसः॥ (१२/८९)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः विशेषार्घ्यंसम० ॥

रक्ष रक्ष गणाध्यक्ष त्रैलोक्यरक्षक ।
भक्तानामभयं कर्ता त्राता भव भवार्णवात् ।
द्वैमातुर कृपासिन्धो षाण्मातुरग्रज प्रभो ।

वरद त्वं वरं देहि वाञ्छितं वाञ्छितार्थंद ॥

अनेन सफ़लार्घेण फ़लदोऽस्तु सदा मम ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः विशेषार्घ्यं सम० ॥

प्रदक्षिणाम् :-

सुप्तास्यासन्नपरिधयुस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।

देवा यद्यज्ञन्तन्वानाऽअबध्नन्पुरुषम्पशुम् ॥ (३१/१५)

ॐ य तीर्थानि । प्रचरन्ति सुकाहस्ता निषङ्गिणः ॥

तेषाᳬ सहस्रयोजनेव धन्वानि तन्मसि ॥ (१६/६१)

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः प्रदक्षिणाम् सम० ॥

यानि कानि च पापानि जन्मांतर कृतानि च ।

तानि सर्वाणि नश्यंति प्रदक्षिणपदे - पदे ॥

श्री सिद्धिबुद्धि सहित महागणपतये नमः प्रदक्षिणाम् सम० ॥

प्रार्थना :-

विघ्नेश्वराय वरदाय सुरप्रियाय

लम्बोदराय सकलाय जगद्धिताय ।

नागाननाय श्रुति यज्ञ विभूषिताय

गौरीसुताय गणनाथ नमो नमस्ते ॥

भक्तार्तिनाशन पराय गणेश्वराय सर्वेश्वराय शुभदाय सुरेश्वराय ॥ विधाधराय विकटाय व वामनाय भक्त प्रसन्न वरदाय नमो नमस्ते ।

नमस्ते ब्रह्मरूपाय विष्णुरूपाय ते नमःनमस्ते रुद्र रुपाय करिरूपाय ते नमः । विश्वरूप स्वरूपाय नमः ब्रह्मचारिणे भक्त प्रियाय देवाय नमस्तुभ्यं विनायकं ॥

त्वांविघ्न शत्रुदल नेति च सुन्दरेति भक्तप्रियेति सुखदेति फल प्रदेति । विद्या प्रदेत्यघहरेति च ये स्तुवन्तितेभ्यो गणेश वरदो भव नित्यमेव ॥ त्वं वैष्णवी शक्ति रनन्त वीर्या विश्वस्य बीजं परमासि माया । सम्मोहितं देवि समस्त मेतत् त्वं वै प्रसन्ना भूवि मुक्तिहेतु ॥ लम्बोदर नमस्तुभ्यं सततं मोदक प्रिय निर्विघ्नं कुरु में देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सिद्धिबुद्धिस० म० प्रार्थनापूर्वकं नमस्करान समर्पयामि ॥

जलमादाय - अनेन यथामिलितौपचारैः कृतपूजनेन्

सिद्धिबुद्धिसहितः साङ्गः सपरिवारः श्रीमहागणपतिः प्रीयतां न मम ॥

॥ इति गणपतिपूजनप्रयोगः ॥

~पुण्याहवाचनप्रयोगः~

भूमि का स्पर्श -

(भूमि पर अक्षत अथवा धान्य से अष्टदलकमल बनाकर दोनो हाथो से भूमि का स्पर्श करे ।)

ॐ भूरंसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री ॥ पृथिवीं यच्छ पृथिवीन्दृꣳह पृथिवीम्मा हिꣳसीः ॥ (१३/१८)

ॐ मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञम्मिमिक्षताम् ॥ पिपृतान्नो भरीमभिः ॥ (१३/३२)

विश्वाधारासि धरणी शेषनागोपरिस्थिता ।
उद्धृतासि वराहेण कृष्णेन शतबाहुना ॥

इति भूमिं स्पृष्ट्वा ।

अथयवप्रक्षेपः-

ॐ ओषधयः समवदन्त सोमेन सह राज्ञा ।
यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तꣳ राजन्पारयामसि ॥ (१२/९६)

यवोऽसि धान्यराजस्त्वं सर्वोत्पत्तिकरः शुभः ।
प्राणीनां जीवनोपाय - स्त्वां भूमौ स्थापयाम्यहम् ॥

इतियवविकिरेत् ।

ततः कलश स्थापनं -

पुण्याहवाचनप्रयोगः

ॐ आजिग्घ्र कुलशम्मुह्या त्त्वा विशुन्त्विन्दवः । पुनरूर्ज्जा निवर्त्तस्व सा नः सुहस्रन्धुक्क्ष्वोरूधारा पयस्वती पुनुर्म्माविशताद्रुयिः ॥ (८/४२)

हेमरूप्यादिसंभूतं ताम्रजं सुदृढन्नवम् ।
कलशन्धौत - कल्माषं छिद्रव्रणविवर्जितम् ॥

इति कलशं स्थापयेत् ।

ततो जलेनापूरणम् -

ॐ वरुणस्योत्तम्भनमसि वरुणस्य स्कम्भुसर्ज्जनी स्थो ।
वरुणस्यऽऋतुसदन्न्यसि वरुणस्यऽऋतुसदनमसि
वरुणस्यऽऋतुसदनुमासीद ॥ (४/३६)

जीवनं सर्वजीवानां पावनं पावनात्मकम् ।
बीजं सर्वौषधीनां च तज्जलं पूरयाम्यहम् ॥

इति कलशे जलं पुरयेत् ।

ततो गन्ध क्षेपणं -

ॐ त्त्वाङ्गन्धुर्वाऽअखनँस्त्वामिन्द्रस्त्वाम्बृहुस्प्पतिः ÷ ।
त्वामोषधे सोमो राजा विद्वान्यक्ष्मादमुच्यत ॥ (१२/९८)

ॐ गन्धद्वारां दुराधर्षा नित्य पुष्टां करीषीणीम् ।
ईश्वरीं सर्व भूतानां तामिहोपह्वयेश्रियम् ॥

केशरागरुकंकोलघनसागर समन्वितम् ।
मृगनाभियुतं गंधं कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥

इति कलशे गन्धं क्षिपेत् ।

(**धान्य प्रक्षेपः -** धान्न्यमसि । धिनुहिदेवान्प्राणायत्त्वोदानायत्त्वा व्यानायत्त्वा । दीर्घामनुप्रसितिमायुषे धान्देवोवः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृभ्णात्त्वच्छिद्रेणपाणिना चक्षुषे त्त्वा महीनाम्पयोसि ॥ (१/२०)

धान्यौषधी मनुष्याणां जीवनं परमं स्मृतम् ।

निर्मिता ब्रह्मणा पूर्वं कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥)

ततो सर्वौषधिक्षेपणम् -

ॐ याऽओषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा ।

मनै नु बभ्रूणामहꣳ शतन्धामानि सप्त च ॥ (१२/७५)

ओषध्यः सर्ववृक्षाणां तृणगुल्मलतास्तु याः ।

दूर्वासर्षपसंयुक्ता कलशेनिक्षिपाम्यहम् ॥

इति मन्त्रेण कलशे सर्वौषधीः प्रक्षिपेत् ।

ततो दूर्वाक्षेपणम् -

ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ती परूषः परूषस्परि ।

एवानो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥ (१३/२०)

दूर्वेह्यमृतसंपन्नेशतमूले शतांकुरे ।

शतं पातकसंहर्त्री कलशे प्रक्षेपाम्यहं ॥

इति कलशे दूर्वाङ्कुरान् क्षिपेत् ।

पञ्चपल्लवम् -

पुण्याहवाचनप्रयोगः

ॐ अश्वत्थेवो निषदनम्पर्णे वो वसतिष्कृता ।
गोभाजऽइत्किलासथ यत्सनवथ पूरुषम् ॥ (३५/४)
अश्वत्थोदुम्बरः प्लक्षो चूतन्यग्रोधपल्लवाः ।
पंचभृंगा इति प्रोक्ता सर्व कर्म सुशोभनाः ॥

इति पञ्चपल्लवान् ।

सप्तमृदप्रक्षेपः-

ॐ स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी ।
यच्छा नः शर्म्म सप्रथाः ॥ (३५/२१)
अश्वस्थानाद्गजस्थानाद् वल्मीकात्संगमाद् हृदात् ।
राजद्वाराच्च गोगोष्ठात् मृदमानीय निःक्षिपेत् ॥

इतिसप्तमृदः क्षिपेत् ।

ततः पुगीफ़लक्षेपणम् -

ॐ याः फलिनीर्याऽअफलाऽअपुष्पा याश्च पुष्पिणीः ।
बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वꣳहसः ॥ (१२/८९)
पूगीफलमिदं दिव्यं पवित्रं पापनाशनम् ।
पुत्रपौत्रादिफ़लदं कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥

इति कलशे पूगीफ़लं प्रक्षिपेत् ।

ततः पञ्चरत्नक्षेपणम् -

ॐ परि वाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् ।
दधद्रत्नानि दाशुषे ॥ (११/२५)

कनकं कुलिशन्नीलं पद्मरागश्च मौक्तिकम् ।

एतानि पंचरत्नानि कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥

इति पञ्च रत्नानि ।

हिरण्यक्षेपणम् - ॐ हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकऽआसीत् । स दाधार पृथिवीन्द्यामुतेमाङ्कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ (१३/४)

हिरण्य गर्भ गर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ।

अनंत पुण्य फलदं कलशे प्रक्षिपाम्यहम् ॥

इति कलशे हिरण्यं क्षिपेत्।

वस्त्रम् -

ॐ सुजातो ज्योतिषा । सह शर्म्म वरूथमाऽसदत्स्वः ।

वासोऽअग्ने विश्वरूपꣳ संव्ययस्व विभावसो ॥ (११/४०)

युवासुवासाः परिवीतऽआगात्स उ श्रेयान्भवति जायमानः ।

तन्धीरासः कवय उन्नयन्ति स्वाध्यो मनसा देवयन्तः ॥

सूत्रं कार्पाससंभूतं ब्रह्मणा निर्मितं पुरा ।

येन बद्धं जगत्तेन कलशं वेष्टयाम्यहम् ॥ (कलशोपरि)

इति युग्म वस्त्रेण कलशं वेष्टयेत् ।

कलशोपरीस्थापनम् - पूर्णपात्रम् -

ॐ पूर्णा दर्वि परापत सुपूर्णा पुनरापत ।

वस्नेव विक्रीणावहाऽइषमूर्जꣳ शतक्रतो ॥ (३/४९)

पिधानं सर्ववस्तूनां सर्वकार्यार्थ साधनम् ।

संपूर्णः कलशो येन पात्रं (श्रीफलं)कलशोपरि ॥

इति कलशोपरी पूर्णपात्रम् न्यसेत् ।

तदुपरि श्रीफ़लम्

ॐ श्रीश्च ते लुक्ष्मीश्च पत्न्यांवहारोत्रे पार्श्वे नक्षंत्राणि रूपमुश्विनौ व्यात्तंम् ॥ इुष्णन्निंषाणामुम्मंऽइषाण सर्व्वलोकम्मंऽइषाण ॥ (३१/२२)

ॐ याः फुलिनीर्याऽअंफुलाऽअंपुष्पा याश्चं पुष्पिणींः । बृहुस्प्पतिंप्रसूतास्ता नों मुञ्चुन्त्व ँहंसः ॥ (१२/८९)

श्रीफ़लम् प्रतिस्थाप्य ।

तत्तोवरुणमावाहयेत -

(तत यजमानो हस्तेऽक्षताननादाय तत्र वरुणमावाहयेत् ।)

ॐ तत्त्वां यामि ब्ब्रह्मंणा व्वन्दंमानुस्तदा शांस्ते यजंमानो हुविर्भिंः । अहेंडमानो व्वरुणेह बोध्युरुंश ँस मा नुऽआयुंः प्रमोंषीः ॥ (१८/४९)

मकरस्थं पाश हस्त मम्मसांपति मिश्वरम् ।

आवाहये प्रति चीशं वरुणं यादसां पतिम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः अस्मिनकलशे वरुणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् आवाहयामि स्थापयामि ॥

ततः प्रतिष्ठापयेत् -

पुण्याहवाचनप्रयोगः

ॐ मनो॑ जू॒तिर्ज्जु॑षता॒माज्ज्य॑स्य॒

बृहस्प्पतिर्य्य॒ज्ञमि॒मन्तनो॒त्त्वरि॑ष्टं॒ य्य॒ज्ञꣳ समि॒मन्द॑धातु । वि॒श्वे॑

दे॒वास॑ऽइह मा॑दयन्ता॒मो॒ँ३म्प्रति॑ष्ठ ॥ (२/१३)

प्रतिष्ठा सर्वदेवानाम् मित्रावरुण निर्मिता ।

प्रतिष्ठान्ते करोम्यत्र मण्डले दैवतैः सह ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणेहागच्छेह्यतिष्ठप्रसुतिष्ठितोभव ॥

इति पञ्चोपचारे वा षोडशोपचारे वरुणं संपूज्य ।

कलश प्रार्थना -

देवदानवसंवादे मथ्यमाने । महोदधौ ।

उत्पन्नोऽसि तदा कुम्भ ! विधृतो विष्णुना स्वयम् ॥१॥

त्वत्तोये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः ।

त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः ॥२॥

शिवः स्वयं त्वमेवाऽसि विष्णुस्त्वं च प्रजापतिः ।

आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवाः सपैतृकाः ॥३॥

त्वयि तिष्ठन्ति सर्वेऽपि यतः कामफलप्रदाः ।

त्वत्प्रसादादिदं कर्म कर्तुमीहे जलोद्भव ! ।

सान्निध्यं कुरु मे देव ! प्रसन्नो भव सर्वदा ॥४॥

नमो नमस्ते स्फटिकप्रभाय सुश्वेतहाराय सुमङ्गलाय ।

सुपाशहस्ताय झषासनाय जलाधिनाथाय नमो नमस्ते ॥

पाशपाणे ! नमस्तुभ्यं पद्मिनीजीवनायक ! ।

पुण्याहवाचनं यावत्तावत्त्वं सन्निधो भव ॥६॥

॥ इतिकलशपूजनं ॥

॥ स्वस्ति पुण्याहवाचनम् ॥

(कर्ता अपने दोनो घुटनो को पृथ्वी पर मोड़कर अपने दोनों हाथों से कमलमुख बनाए और यजमान पत्नी उन कलश को कमलमुख में रखे और दोनों हाथों से उस कलश को स्पर्श करें)

ततो यजमानो अवनिकृतजानुमण्डलः कमल मुकुलसदृशमञ्जलिं शिरस्याधाय दक्षिणेन पाणिना स्वर्णपूर्णकलशं धारयित्वाङ्गानिस्पृशेत् । (शिरसि मे सौभाग्यमस्तु - मस्तके श्रीः कान्तिरस्तुचक्षुषोः सुतेजोऽस्तुश्रोत्रयोः श्रवणेन्द्रियमस्तु बाह्वोर्मेबलमस्तु । तत आशिषःप्रार्थयेत् ।

प्रार्थनामाह् यजमानोवारत्रयंब्रूयात् - एताः सत्याआशिषः सन्तु । ब्राह्मणाः वारत्रयंब्रुयुः ॥ सत्या सन्तु ॥)

यजमान - **(वदेत्)** -

दीर्घा नागा नद्यो गिरयस्त्रीणि विष्णुपदानि च ॥

तेनाऽऽयुः प्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तवीति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥

इति यजमानः ॥

(विप्रावदेयुः) तेनाऽऽयुः प्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु॥

इति विप्राः ॥ एवं त्रिवारं सर्वत्र

ॐ त्रीणि॑ प॒दा व्विच॑क्रमे॒ विष्णु॑र्ग्गो॒पाऽअदा॑ब्भ्यः । अतो॒ धर्म्मा॑णि धा॒रय॑न् ॥ (३४/४३)

यजमान -

दीर्घा नागा नद्यो गिरयस्त्रीणि विष्णुपदानि च ॥

तेनाऽऽयुः प्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तवीति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥

इति यजमानः ॥

(विप्रावदेयुः) तेनाऽऽयुः प्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु॥

इति विप्राः ॥

त्रीणि॑ तआहुर्द्दिवि बन्ध॑नानि॒ त्र्ीण्यप्सु त्र्ीण्यन्तः॑ स॑मु॒द्रे ।
उ॒तेव॑ मे॒ व्वरु॑णश्छन्त्स्यर्व्व॒न्न्यत्रा॑ तऽआ॒हुः॑ प॑र॒मञ्जनित्र॑म् ॥
(२९/१५)

यजमान -

दीर्घा नागा नद्यो गिरयस्त्रीणि विष्णुपदानि च ॥

तेनाऽऽयुः प्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तवीति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥

इति यजमानः ॥

(विप्रावदेयुः) तेनाऽऽयुः प्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु॥

इति विप्राः ॥

त्रया देवाऽएकादश त्रयस्त्रिंशाः सुराधसः ।
बृहस्पतिपुरोहिता देवस्य सवितुः सुवे ॥
देवा देवैरवन्तु मा ॥ (२०/११)
कलशं भूमौ निधाय ॥

ब्राह्मणानां हस्ते सुप्रोक्षितादिकरणम् -

यजमान -

ॐ अपां मध्ये स्थिता देवाः सर्वमप्सु प्रतिष्ठितम् ।
ब्राह्मणानां करे न्यस्ताः शिवा आपो भवन्तु नः ॥
(ततश्चतुरो ब्राह्मणानुपवेश्य तेषां हस्तेषु आचार्यस्य हस्ते वा सुप्रोक्षितादिकरणम् ।)

यजमानः -

इत्याम्रपल्लवादिना ब्राह्मणानां दक्षिण हस्ते जलं दद्यात् ॥
'ॐ शिवा आपः सन्तु' । एसा कहकर यजमान ब्राह्मण के हाथ मे जल दे इति दद्यात् ।

विप्राः - 'ॐ सन्तु शिवा आपः' । इति प्रतिग्रहणम् ।
एवं सर्वत्र वचनोत्तरं दद्युः ।

यजमानः - (अब यजमान निम्न लिखित मंत्र पढ़कर ब्राह्मणों के हाथों में पुष्प दें)

लक्ष्मीर्वसति पुष्पेषु लक्ष्मीर्वसति पुष्करे ।
सा मे वसतु वै नित्यं सौमनस्यं सदास्तु मे ॥

पुण्याहवाचनप्रयोगः

'ॐ सौमनस्यमस्तु' ।

विप्राः - 'ॐ अस्तुसौमनस्यम्' ।

(एसा कहकर ब्राह्मण पुष्प का स्वीकार करें ।)

(अब यजमान निम्न लिखित मंत्र पढ़कर ब्राह्मणों के हाथ में अक्षत दें ।)

यजमानः - 'ॐ अक्षतं चाऽरिष्टंचास्तु' । इत्यक्षतान्

विप्राः - 'ॐ अस्त्वक्षतमरिष्टञ्च' । (एसा बोलकर ब्राह्मण अक्षत क़ा स्वीकार करें ।)

(इस प्रकार आगे यजमान ब्राह्मणों के हाथों में चंदन अक्षत पुष्प आदि देते जाए और ब्राह्मण यह सभी क़ा स्वीकार करें।)

यजमानः - (चंदन) 'ॐ गन्धाः पान्तु' इति गन्धम् ।

विप्राः - 'सुमंगल्यं चाऽस्तु' ।

यजमानः - 'ॐ अक्षताः पान्तु' । **विप्राः** - 'आयुष्यमस्तु' ।

यजमानः - 'ॐ पुष्पाणि पान्तु' । **विप्राः** - 'सौश्रियमस्तु' ।

यजमानः - 'सफ़लताम्बूलानि पान्तु' । **विप्राः** 'ऐश्वर्यमस्तु' ।

यजमानः - 'पूगीफलानि पान्तु' । **विप्राः** - 'बहुफलमस्तु' ।

यजमानः - 'दक्षिणाः पान्तु' । **विप्राः** - 'बहुदेयं चास्तु' ।

यजमानः - 'पुनरत्रा पान्तु' । **विप्राः** - 'स्वर्चितमस्तु' ।

ततो यजमानो ब्रूयात् ।

पुण्याहवाचनप्रयोगः

'ॐ दीर्घमायुः शान्तिः पुष्टिस्तुष्टिः श्रीर्यशो विद्या विनयो वित्तं बहुपुत्रं बहुधनञ्चाऽऽयुष्यञ्चाऽस्तविति भवन्तो ब्रुवन्तु ' ।

ब्राह्मणा वदेयुः । अस्तु ते दीर्घमायुः शान्तिः पुष्टितुष्टिः श्रीर्यशो विद्या विनयो वित्तं बहुपुत्रं बहुधनं चाऽऽयुष्यं ' । **'तथास्तु' ।** (भवन्तो ब्रुवन्तु)

पुनर्यजमानो वदेत् - "ॐ यं कृत्वा सर्ववेद-यज्ञ-क्रियाकरण-कर्मारम्भाः शुभाः शोभनाः प्रवर्तन्ते तमहमोङ्कारमादिंङ्कृत्वा, ऋग्यजुः सामाऽथर्वाऽऽशीर्वचनं बहुऋषिमतं समनुज्ञातं भवद्भिरनुज्ञातः पुण्यं पुण्याहं वाचयिष्ये " ।

विप्राः - 'वाच्यताम्' । इति ब्रूयुः ।

ब्राह्मणानां हस्ते अक्षतान् दद्यात्ते च मन्त्रान्ते आशिषो दद्युः ॥

करोतु स्वस्ति ते ब्रह्मा स्वस्ति चाऽपि द्विजातयः ।

सरीसृपाश्च ये श्रेष्ठास्ते स्वस्ति सर्वदा ॥

आशीर्वादमंत्राः –

भद्रङ्कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रम्पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिर्व्यशेमहि देवहितँयदायुः ॥

(२५/२१)

देवानाम्भद्रा सुमतिर्ऋजूयतान्देवानाꣳ रातिरभि नो निवर्त्तताम् ।

देवानाꣳ सुक्ख्यमुपसेदिमा वयन्देवा नऽआयुः प्रतिरन्तु जीवसे ॥ (२५/१५)

दीर्घायुस्तऽओषधे खनिता यस्मै च त्वा खनाम्यहम् ।
अथो त्वन्दीर्घायुर्भूत्वा शतवल्शा विरोहतात् ॥ (१२/१००)
ॐ द्रविणोदाः पिपीषति ॥ जुहोत प्र च तिष्ठत ।
नेष्ट्रादृतुभिरिष्यत ॥ (२६/२२)
ॐ सविता त्वा । सवानांꣳसुवतामग्निर्गृहपतीनाꣳ सोमो
वनस्पतीनाम् । बृहस्पतिर्वाचऽइन्द्रो ज्यैष्ठ्याय रुद्रः पशुभ्यो
मित्रः सत्त्यो वरुणो धर्म्मपतीनाम् ॥ (९/३९)
ॐ नतद्रक्षांꣳसि न पिशाचास्तरन्ति देवानामोजः प्रथमजꣳ
ह्येतत् । यो बिभर्ति दाक्षायणꣳ हिरण्यꣳ स देवेषु कृणुते
दीर्घमायुः स मनुष्येषु कृणुते दीर्घमायुः ॥ (३४/५१)
ॐ उच्चा ते जातमन्धसो दिवि सद्भूम्याददे ।
उग्रꣳ शर्म्म महि श्रवः ॥ (२६/१६)
स्वस्त्यस्तुते कुशलमस्तु चिरायुरस्तु
गोवाजिरस्तु धनधान्यसमृद्धिरस्तु ।
ऐश्वर्यमस्तु बलमस्तुरिपुक्षऽयोस्तु
वंशे सदैव भवतां हरिभक्तिरस्तु ॥ **इत्याशीर्वादः ।**

यजमानः - ब्राह्मणान्प्रार्थयेत् - यजमान ब्राह्मण को प्रार्थना करते हैं ।

पुण्याहवाचनप्रयोगः

'ॐ व्रत-जप-नियम-तपः-स्वाध्याय-क्रतु-दया-दम-शम-दान-विशिष्टानां सर्वेषां भवतां ब्राह्मणानां मनः समाधीयताम्' इति यजमानः । विप्राः समाहितमनसः स्मः ।

(**व्रत** - यत्र विशिष्टतया तपःभवति सः व्रत इत्व्युचते - विशिष्टः प्रकार से किये जाने तप को हि व्रत कहते है ।

जप - जप् वक्तयां वाचि इति धातुत्वात् शब्दो जायते यत् सःजपः । परब्रह्म के नाम मात्र का रटन करना ही जप कहलाता है ।

नियम - नियमः तु सामान्यतया वयं जानीमः कारणम् अत्र आशीर्वाद मध्ये इयं कारिका आगच्छति अतः जीवने प्रतिदिनं नियमेन ईश्वरस्य पूजा वा प्रतिदिनं यत् क्रमः निर्धारितः तद् कर्तव्यः ।

साधारणतः हम जानते है की एक विशिष्ट प्रकार का पूजन,अर्चन या कोई जप अथवा नित्य देव-दर्शन जैसे कुछ संस्कार हमे बाल्य काल से दिये जाते है और हम उसका आचरण दिन-प्रतिदिन करते है बस उसे ही नियम कहा जाता है ।

तपः- तप्यते इति तपः - जब व्यक्ति आत्म को जितात्म करना चाहता है और उसके लिये अपने आप को तपाता है उसे ही तप कहा जाता है ।

स्वाध्यायः - स्वस्य अध्ययनम् इति स्वाध्यायः ॥

अपने आत्म का अध्ययन ही स्वाध्याय कहा जात है ।

क्रतु - क्रतु - यज्ञः यथाकाले यज्ञायागादिक्रिया अपि कर्तव्या ।

यज्ञ को ही क्रतु कहा गया है ।

दया - जीवमात्रेषु दया कर्तव्या । जिव मात्र पर दया करनी चाहिए

दम - काम, क्रोध तथा भय निद्रादी विकारो पर दमन करना ही दम कहेलाता है ।

दान - दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे ।

देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम् ॥

(श्रीमद्भगवद्गीता- १७/२०)

'देने योग्य है' यह सोच कर जो दान हम बिना उपकार की भावना से देते है तथा योग्य स्थान, योग्य काल तथा देने योग्य पात्र को दिया जाये वह दान सात्विक कहा गया है । अनेकानेक सनातन के धर्मग्रंथो में दान का प्रतिपादन किया गया है ।)

यजमानः 'प्रसीदन्तु भवन्तः' इति यजमानः ।

'प्रसन्नाः स्मः' इति ब्राह्मणाः ।

ततो यजमानो ब्रूयात (यजमान बोले) 'मम गृहे शान्तिरस्तु' ।

'अस्त्विति' द्विजाः । (विप्रो अब 'अस्तु' बोले और

कलशोदक जल से पर्ण द्वारा अथवा पुष्प द्वारा यजमान के उपर मार्जन करें ।)

एवं वचनं प्रति वचनं सर्वत्र दद्युः ।

ॐ शान्तिरस्तु । ॐ पुष्टिरस्तु । ॐ तुष्टिरस्तु ।

ॐ वृद्धिरस्तु । ॐ अविघ्नमस्तु । ॐ आयुष्यमस्तु ।

ॐ आरोग्यमस्तु । ॐ शिव मस्तु । ॐ शिवंकर्माऽस्तु ।

ॐ कर्मसमृद्धिरस्तु । ॐ धर्मसमृद्धिरस्तु ।

ॐ वेदसमृद्धिरस्तु । ॐ शास्त्रसमृद्धिरस्तु ।

ॐ धन-धान्य समृद्धिरस्तु । ॐ पुत्र-पौत्रसमृद्धिरस्तु ।

ॐ इष्टसम्पदस्तु । (अब भूमि पर जल का मार्जन करें और अनिष्टतत्व दुर करने के लिए यजमान के उपर से अक्षत गोल घुमाकर बहार फ़ेक दें ।)

ॐ अरिष्ट निरसनमस्तु ।

ॐ यत्पापं रोगमशुभंकल्याणंतद्दूरे प्रतिहतमस्तु । (अब फिर से यजमान के उपर जल से मार्जन करें ।)

ॐ यच्छ्रेयस्तदस्तु । ॐ उत्तरे कर्मणि निर्विघ्नमस्तु ।

ॐ उत्तरोत्तरमहरहरभिवृद्धिरस्तु ।

ॐ उत्तरोत्तराः क्रियाः शुभाः शोभनाः सम्पद्यन्ताम् ।

ॐ तिथि-करण-मुहूर्त-नक्षत्र-ग्रह-लग्न-सम्पदस्तु ।

पुण्याहवाचनप्रयोगः

(अब यजमान अपने पास रखे हुए जल के पात्र में से आचमनी द्वारा जल लेकर और हाथ में दूर्वा आम्रपल्लव लेकर किञ्चिद् जल निचे दिए गए वाक्य के अंत में प्रीयताम् , प्रीयेताम् और प्रीयन्ताम् क्रियापद जब बोले तब जो जल आचमनी में लिया हैं वही जल दूर्वा आम्रपल्लव के उपर रखे यह जल रखे हुए पात्र में जायेगा ।)

पात्रयोः प्रथम पात्रे दूर्वाम्रपल्लवेन च किञ्चिदुदकं पातयेत् ।

पात्रे उदकसेकः- अत्र ब्राह्मणा मंत्रान् पठेयुः ।

“ॐ तिथि-करण-मुहूर्त-नक्षत्र-ग्रह-लग्नाधिदेवताः **प्रीयन्ताम्** । ॐ तिथिकरणे स-मुहूर्ते स-नक्षत्रे स-ग्रहे स-लग्नेसाधिदैवते **प्रीयेताम्** । ॐ दुर्गा पांचाल्यौ**प्रीयताम्** । ॐ अग्निपुरोगाः विश्वेदेवाः **प्रीयन्ताम्** ।

ॐ इन्द्रपुरोगाः मरुद्गणाः **प्रीयन्ताम्** । ॐ अरुन्धतीपुरोगाः एकपत्न्यः **प्रीयन्ताम्** । ॐ विष्णुपुरोगाः सर्वेदेवाः **प्रीयन्ताम्** । ॐ ब्रह्मपुरोगाः सर्ववेदाः **प्रीयन्ताम्** । ॐ ब्रह्म च ब्राह्मणाश्च **प्रीयन्ताम्** । ॐ श्रीसरस्वत्यौ **प्रीयेताम्** । ॐ श्रद्धामेधे **प्रीयेताम्** । ॐ भगवती कात्यायनी **प्रीयताम्** । ॐ भगवती माहेश्वरी **प्रीयताम्** । ॐ भगवती ऋद्धिकरी **प्रीयताम्** । ॐ भगवती सिद्धिकरी **प्रीयताम्** । ॐ भगवतीपुष्टिकरी **प्रीयताम्** । ॐ भगवतीतुष्टिकरी **प्रीयताम्** । ॐ भगवन्तौ विघ्नविनायकौ

प्रीयेताम् । ॐ सर्वाः कुलदेवताः **प्रीयन्ताम् ॥**

ॐ सर्वा ग्रामदेवताः **प्रीयन्ताम् ।**

विशेष - ॐ सर्वा इष्टदेवताः **प्रीयन्ताम् ।** ॐ सर्वा स्थानदेवताः **प्रीयन्ताम् ।** ॐ वसिष्ठपुरोगाः ऋषिगणाः **प्रीयन्ताम् ।**

ॐ माहेश्वरीपुरोगा उमामातारः **प्रीयन्ताम् ।**

ॐ भगवतीवृद्धिकरी **प्रीयताम् । ”**

बहिःपूर्वस्याम :- (बहिपात्र मे)

ततो यजमानो द्वितीय पात्रे जलं पातयेत् विप्रा मन्त्रान् पठेयुः

ॐ हताश्च ब्रह्मद्विषः ।

(मेरे भीतर स्थित ब्रह्म द्वेष का नाश हो ।)

हताश्च परिपन्थिनः ।

(मेरे कल्याण पंथ में आनेवाले कंटको का नाश हो ।)

हताश्च विघ्नकर्तारः ।

(मेरे जीवन में आनेवाले विघ्नो का नाश हो ।)

ॐ शत्रवःपराभवंयान्तु ।

(जो मेरे प्रति शत्रु भाव रखता हैं,

उस शत्रुओ का पराभव हो ।)

ॐ शाम्यन्तु घोराणि ।

(मुझे डरावने, भयभयंकर और विकराल स्वरुप से बचाये ।)

पुण्याहवाचनप्रयोगः

ॐ शाम्यन्तु पापानि ।

(मेरे जीवन में पापो का अभाव हो ।)

ॐ शाम्यन्त्वीतयः ।

(मेरे जीवन में महान विपत्तिओ का नाश हो ।)

ॐ शाम्यन्तु उपद्रवाः ।

(मेरे जीवन में उपद्रवो का नाश हो ।)

पुनःपात्रेः-

ॐ शुभानि वर्द्धन्ताम् ।

(मेरे जीवन में शुभफ़लो की वृद्धि हो ।)

ॐ शिवा आपः सन्तु ।

(मेरे जीवन में जल कल्याणकर्ता हो ।)

ॐ शिवा ऋतवः सन्तु ।

(मेरे जीवन में ऋतु कल्याणकारीणी बने ।)

ॐ शिवा ओषधयः सन्तु ।

(मेरे जीवन में ओषधीया कल्याणकारीणी बने ।)

ॐ शिवा वनस्पतयः सन्तु ।

(मेरे जीवन में वनस्पतिया कल्याणकारीणी बने ।)

ॐ शिवानद्यः सन्तुः ।

(मेरे जीवन में नदीयाँ कल्याणकारीणी बने ।)

ॐ शिवा गिरयः सन्तु ।

पुण्याहवाचनप्रयोगः

(मेरे जीवन में पर्वत कल्याणकारी बने ।)

ॐ शिवा अतिथयः सन्तु ।

(मेरे घर आनेवाले अतिथि कल्याणकर्ता हो ।)

ॐ शिवा अग्नयः सन्तु ।

(अग्नि देवता कल्याणकर्ता हो ।)

ॐ शिवा आहुतयः सन्तु ।

(यज्ञ की आहुतिया मेरे परिवार में कल्याणकारी हो ।)

ॐ अहोरात्रे शिवे स्याताम् ॥

(दिन और रात मेरे कुल में सभी को कल्याणकारी बनें ।)

यजुः

ॐ निकामेनिकामे नः पर्ज्जन्यो वर्षतु फलवत्त्यो नऽओषधयः पच्यन्तांयोगक्षेमो नः कल्प्पताम् ॥ (२२/२२)

ॐ शुक्राङ्गारकबुधबृहस्पति-शनैश्चरराहुकेतुसोमसहिता-आदित्यपुरोगाः सर्वे ग्रहाः प्रीयन्ताम् ॥

ॐ भगवान्नारायणः प्रीयताम् ॥ ॐ भगवान्पर्जन्यः प्रीयताम् ॥

ॐ भगवान्स्वामी महासेनः प्रीयताम् ॥

ॐ पुरोनुवाक्यया यत्पुण्यं तदस्तु ॥ ॐ याज्यया यत्पुण्यं तदस्तु ॥ ॐ वषट् कारेण यत्पुण्यं तदस्तु ॥ ॐ प्रातः सूर्योदये यत्पुण्यं तदस्तु ॥

पुण्याहवाचनप्रयोगः

पुण्याहकालान्वाचयिष्ये । (विप्राः) ॐ वाच्यताम् ॥

ब्राहम्यं पुण्यंमहर्यच्च सृष्ट्युत्पादनकारकम् ।

वेदवृक्षोद्भवं नित्यं तत्पुण्याहं ब्रुवन्तु नः ॥

यजमान -

भो ब्राह्मणाः!मह्यं सकुटुम्बिने महाजनान्नमस्कुर्वाणाय आशीर्वचनमपेक्षमाणाय **मया** क्रियमाणस्य सग्रहमख (अमुक यज्ञाख्य) **कर्मणः पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु । इति यजमानः ।**

ब्राह्मणाः -

'ॐ अस्तु पुण्याहम्' मन्दस्वरेण १।

'ॐ अस्तु पुण्याहम्' मध्यमस्वरेण २।

'ॐ अस्तु पुण्याहम्' उच्चस्वरेण ३।

(एवं त्रिः) इति ब्राह्मणाः ।

यजुः-

ॐ पुनन्तु॑ मा । देवजु॒नाः॒ पुन॒न्तु मन॑सा॒ धिय॑ः । पुन॒न्तु विश्वा॑ भू॒तानि॒ जात॑वेदः॒ पुनी॒हि मा॑ ॥ (१९/३९)

पृथिव्यां मृद्धृतायां तु यत्कल्याणं पुरा कृतम् ।

ऋषिभिः सिद्धगन्धर्वैस्तत्कल्याणं ब्रुवन्तु नः ॥

यजमानो वदेत् -

भो ब्राह्मणाः मह्यं सकुटुम्बिने महाजनान्नमस्कुर्वाणाय

आशीर्वचनमपेक्षमाणाय मया क्रियमाणस्य सग्रहमख (**अमुक** यज्ञाख्य) **कर्मणः कल्याणं भवन्तो ब्रुवन्तु ।**

अस्तु कल्याणम् । (एवं त्रिः)

यजुः :- ॐ यथेमाँवाचंङ्कल्ल्याणीमावदानि जनेभ्यः ।
ब्रह्मराजन्याभ्याᳬ शूद्राय चार्य्याय च स्वाय चारणाय च ।
प्रियो देवानान्दक्षिणायै दातुरिह भूयासमयम्मे कामः
समृध्यतामुप मादो नमतु ॥ (२६/२)

सागरस्य यथा वृद्धिर्महालक्ष्म्यादिभिः कृता ।
सम्पूर्णा सुप्रभावा च तां च ऋद्धिं ब्रुवतु नः ॥

भो ब्राह्मणाःमह्यं सकुटुम्बिने महाजनान्नमस्कुर्वाणाय आशीर्वचनमपेक्षमाणाय मया क्रियमाणस्य सग्रहमख (**अमुक**यज्ञाख्य) **कर्मणः ऋद्धिं भवन्तो ब्रुवन्तु ।**

कर्म ऋद्धयताम् । (एवं त्रिः)

यजुः - सुत्रस्युऽऋद्धिरस्यगन्म ज्योतिरमृताऽअभूम ।
दिवम्पृथिव्याऽअद्धयारुहामाविदाम देवान्त्स्वर्ज्योतिः ॥ (८/५२)

स्वस्तिस्तु याऽ विनाशाख्या पुण्यकल्याणवृद्धिदा ।
विनायक प्रिया नित्यं तां च स्वस्ति ब्रुवन्तु नः ॥

भो ब्राह्मणाःमह्यं सकुटुम्बिने महाजनान्नमस्कुर्वाणाय आशीर्वचनमपेक्षमाणाय मया क्रियमाणस्य सग्रहमख (**अमुक** यज्ञाख्य) **अस्मै कर्मणि स्वस्तिं भवन्तो ब्रुवन्तु ।**

आयुष्मते स्वस्ति (एवं त्रिः)

यजुः- स्वस्ति नऽइन्द्रो वृद्धश्श्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्योऽअरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्द्दधातु ॥ (२५/१९)

समुद्रमथनाज्जाता जगदानन्दकारिका ।

हरिप्रिया च माङ्गल्या तां श्रियं ब्रुवन्तु नः ॥

भो ब्राह्मणाःमह्यं सकुटुम्बिने महाजनान्नमस्कुर्वाणाय आशीर्वचनमपेक्षमाणाय मया क्रियमाणस्य सग्रहमख (**अमुक** यज्ञाख्य) कर्मणः **श्रीः भवन्तो ब्रुवन्तु ।**

अस्तु श्रीः (त्रिः)

यजुः :- ॐ मनसः कामुमाकूतिंवाचः सुत्त्यमशीय ॥ पुशूनाᳬ रूपमन्नस्यु रसो यशुः श्रीः श्रयतुम्मयि स्वाहा ॥ (३९/४)

संकल्पः :- मया कृतेऽस्मिन् पुण्याहवाचने न्यूनातिरिक्तो यो विधिः स उपविष्ट ब्राह्मणानां वचनात् श्रीमहागणपतिप्रसादाच्च सर्वः परिपूर्णोऽस्तु ॥

अस्तु परिपूर्णः ॥

अथाभिषेकः :-

(चत्वारी ब्राह्मणो यजमान के उपर अमृताभिषेक करें ।)

अभिषेके पत्नी वामतः- यजमानस्य वामभागे यजमानपत्नी

पुण्याहवाचनप्रयोगः

उपवेष्य अविधुराश्चत्वारो ब्राह्मणा दूर्वाम्रपल्लवैरुदङ्मुखास्तिष्ठन्तोऽभिषिंचेषुः ।

पयः॑ पृथिव्याम्पयऽओषधीषु पयो॑ दिव्यन्तरिक्षे पयो॑ धाः । पयस्वतीः प्रदिशः॑ सन्तु मह्यम् ॥ (१८/३६)

पश्चं नद्यः॑ सर॑स्वतीमपि॑यन्ति सस्रो॑तसः।

सर॑स्वती तु पं॑चधा सो देशेभ॑वत्सरित् ॥ (३४/११)

वरुं॑णस्योत्तम्भ॑नमसि वरुं॑णस्य स्कम्भसर्ज्जनी स्थो ।

वरुं॑णस्यऽऋतसद॑न्यसि वरुं॑णस्यऽऋतसद॑नमसि

वरुं॑णस्यऽऋतसद॑नमासी॑द ॥ (४/३६)

पुनन्तु॑ मा । देवजना॑ पुनन्तु मन॑सा धियः॑ । पुनन्तु विश्वा॑ भूतानि जात॑वेदः पुनीहि मा॑ ॥ (१९/३९)

देवस्य॑ त्वा । सवितुः॑ प्रसवेऽश्विनो॑र्बाहुभ्यां॑म्पूष्णो हस्ता॑भ्याम् । सर॑स्वत्यै वाचो यन्तुर्यन्त्रियें दधामि बृहस्पते॑ष्ट्वा साम्राज्ये॑नाभिषि॑ञ्चाम्यसौ । (९/३०)

देवस्य॑ त्वा सवितुः॑ प्र॑सवेश्विनो॑र्बाहुभ्यां॑म्पूष्णो हस्ता॑भ्याम् । सर॑स्वत्यै वाचो यन्तुर्यन्त्रेणाग्नेः॑ साम्रा॑ज्येनाभिषि॑ञ्चामि ॥ (१८/३७)

देवस्य॑ त्वा सवितुः॑ प्रसवेश्विनो॑र्बाहुभ्यां॑म्पूष्णो हस्ता॑भ्याम् ।

पुण्याहवाचनप्रयोगः

अश्विनोर्भैषज्येन तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि सरस्वत्यै भैषज्येन वीर्य्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेण बलाय श्रियै यशसेभिषिञ्चामि ॥ (२०/३)

विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परासुव । यद्भद्रन्तन्नऽआसुव । (३०/३)

धामुच्छदग्निरिन्द्रो ब्रह्मा देवो बृहस्पतिः ।
सचेतसो विश्वे देवा यज्ञम्प्रावन्तु नः शुभे ॥ (१८/७६)

त्वंय्यविष्ठ दाशुषो नॄं पाहि शृणुधी गिरः ।
रक्षा तोकमुत त्त्मना ॥ (१३/५२)

अन्नपतेन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः ।
प्रप्र दातारन्तारिषऽऊर्ज्जन्नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥ (११/८३)

द्यौः शान्तिरन्तरिक्षꣳ शान्तिः पृथिवी शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः । वनस्पतयः शान्तिर्विश्वे देवाः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः सर्वꣳ शान्तिः शान्तिरेव शान्तिः सा मा शान्तिरेधि ॥ (३६/१७)

यतोयतः समीहसे ततो नोऽअभयङ्कुरु ।
शन्नः कुरु प्रजाभ्योभयन्नः पशुभ्यः ॥ (३६/२२)

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ सुशान्तिर्भवतु

सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
वासुदेवो जगन्नाथस्तथा सङ्कर्षणो विभुः ।

पुण्याहवाचनप्रयोगः

प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते ।
आखण्डलोऽग्निर्भगवान्यमो वै नैर्ऋतिस्तथा ।
वरुण: पवनश्चैव धनाध्यक्षस्तथा शिवः ॥
ब्रह्मणा सहिताः सर्वे दिक्पाला: पान्तु ते सदा ।
कीर्तिर्लक्ष्मीधृतिर्मेधा पुष्टिः श्रद्धा मतिः ।
बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिःकान्तिस्तुष्टिश्च मातरः ।
एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु देवपत्न्यः समागताः ॥
आदित्यश्चन्द्रमाभौमबुधजीवसितार्कजाः ।
ग्रहास्त्वामभिषिञ्चन्तु राहुः केतुश्च तर्पिताः ॥
ऋषयो मुनयो गावो देवमातर एव च ॥
देवपत्न्यो द्रुमा नागा दैत्याश्चाप्सरसां गणाः ॥
अस्त्राणि सर्वशस्त्राणि राजानो वाहनानि च ।
औषधानि च रत्नानि कालस्यावयवाश्च ये ।
सरित: सागरा: शैलास्तीर्थानि जलदा नदाः ।
एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वकामार्थसिद्धये ॥
भगं ते वरुणो राजा भगं सूर्यो बृहस्पतिः ।
भगमिन्द्रश्च वायुश्च भगं सप्तर्षयो दधुः ॥
यत्ते केशेषु दौर्भाग्यं सीमन्ते यश्च मूर्धनि ।
ललाटे कर्णयोरक्ष्णोरापो निघ्नन्तु ते सदा ।
अभिषेकोस्तु ॥

पुण्याहवाचनप्रयोगः

अभिषेक कर्तुभ्यः ब्राह्मणेभ्यः दक्षिणां दास्ये । तेन श्री कर्माङ्गदेवताः प्रीयन्ताम् ॥

ॐ पूर्णमदः पूर्णमिदं पूर्णात्पूर्णमदुच्यते पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिस्यते ॥ पुण्याहवाचनात्सर्वं कल्याणमस्तुतेगृहे । कीर्तिविर्यान्वित्वोभूत्वा जीवत्वं शरदांशतम् ॥ ततो ब्राह्मणाय दक्षिणां दद्यात् ॥

ॐ परिपुर्णोस्तु विधिः ॥

॥ इति पुण्याहवाचनम् ॥

॥ गौर्यादिमातृकास्थापनम् ॥

गौर्यादिमातृकास्थापनम्

तत्रादौ रक्तवस्त्रास्तृते भद्रपीठे सप्तदशगोधूमपुंजान् कृत्वा तदुपरि पूगीफ़लानि निधाय अक्षतान् गृहीत्वा यथोक्तस्थानेषु गणेश सहित मातृकाणाम् आवाहनं कुर्यात् ॥

तत्र क्रम -

गौरी पद्मा शची मेधा सावित्री विजया जया ।
देवसेना स्वधा स्वाहा मातरो लोकमातरः ॥
धृतिः पुष्टिः तथा तृष्टिः आत्मनः कुलदेवता ।
गणेशेनाधिका ह्येता वृद्धौ पूज्याश्चतुर्दशः (षोडश) ॥
श्रीः लक्ष्मी धृति मेधास्वाहाप्रज्ञासरस्वती ।
मांगल्येषु प्रपूज्यन्ते सप्तैताः घृतमातरः ॥

(सगणेश मातृकाणां सप्तघृतमातृकाणाश्चैकतन्त्रेण पूजनम् कर्तव्यं चेत् सगणेशगौर्यादिनामावाहनं कृत्वा श्रियादिसप्तघृतमातृकाणां चावाहनं कृत्वा (प्रतिष्ठापन्)

“वसोर्धारासमन्वितसगणेशगौर्यामातृभ्यो नमः” यथा लाभोप्चार पूजनम् जलमादाय अनेन पूजनेन वसोर्धारासमन्वित सगणेशगौर्यादिमातरः प्रीयन्ताम् ।)

गणेश :-

हरिः ॐ गणानान्त्वा गणपतिꣳ हवामहे प्रियाणान्त्वा प्रियपतिꣳ हवामहे निधीनान्त्वा निधिपतिꣳ हवामहे वसो मम ॥ आहमजानि गर्भधमा त्त्वमजासि गर्भधम् ॥ (२३/१९)

एकदन्तं शूर्पकर्णं सर्वविघ्नहरं सदा ।

त्रैलोक्यवन्दितं देवं गणेशं स्थापयाम्यहम् ॥

ॐ भू०गणेशाय नमः । गणेशम् आवहयामि स्थापयामि ॥१॥

गौरी :-

ॐ आयङ्गौः पृश्निरक्रमीदसदन्मातरम्पुरः । पितरञ्च प्रयन्त्स्वः । (३/६)

हिमाद्रितनयां देवीं वरदां भैरवप्रियाम ।

लंबोदरस्य जननीं गौरीमावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू०गौर्यै नमः । गौरीम् आ०स्था० ॥२॥

पद्मा :-

ॐ हिरण्यरूपाऽउषसो विरोकऽउभाविन्द्राऽउदिथः सूर्य्यञ्च ॥ आरोहतंवरुण मित्र गर्त्तन्ततश्चक्षाथामदितिन्दितिञ्च मित्रोसि वरुणोसि ॥ (१०/१६)

पद्माभां पद्मवदनां पद्मनाभोरुसंस्थितां ।

जगत्प्रियां पद्मवासां पद्मामावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू०पद्मायै नमः । पद्मामम् आ०स्था० ॥३॥

शची :-

ॐ कुदा चुन । स्तुरीरसि नेन्द्र सश्चसि दाशुषे ॥
उपोपेन्नु मघवुन्भूयुऽइन्नु ते दानन्देवस्य पृच्यतऽआदित्त्येब्भ्यस्त्वा
॥ (८/३)
ॐ निवेशनः सङ्गमनो वसूनांविश्वा रुपाभिचष्टे शचीभिः ॥
देवऽइव सविता सत्त्यधुर्म्मेन्द्रो न तस्थौ समरे पथीनाम् ॥
(१२/६६)

दिव्यरूपां विशालाक्षीं शुक्लकुंडलधारिणीम् ।
रक्तमुक्ताद्यलंकारां शचीमावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू०शच्यै नमः । शचीम् आ०स्था० ॥४॥

मेधा :-

ॐ मेधाम्मे वरुणो ददातु मेधामग्निः प्रजापतिः ।
मेधामिन्द्रश्च वायुश्च मेधान्धाता ददातु मे स्वाहा ॥ (३२/१५)

मेधां विष्णुप्रियां नित्यं जगत्संमोहकारिणीम् ।
मम यज्ञे महाभागां मेधामावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू० मेधायै नमः । मेधाम् आ०स्था० ॥५॥

सावित्री :-

ॐ उपयामगृहीतोऽसि । सावित्रोसि चनोधाश्चनोधाऽअसि चनो
मयि धेहि ॥ जिन्वं यज्ञञ्जिन्वं यज्ञपतिम्भगाय देवाय त्त्वा सवित्रे
॥ (८/७)

जगत्सृष्टिकरीं धात्रीं देवीं प्रणवमातृकाम् ।

वेदगर्भां ऋ तुमयीं सावित्रीं स्थापयाम्यहम् ॥

ॐ भू०सावित्र्यै नमः । सावित्रीम् आ०स्था० ॥६॥

विजया :-

ॐ ब्विज्र्युन्धनुं÷ कपुर्द्दिनो ब्विशंल्ल्यो बाणंवाँ२॥ऽउत ।
अनेंशन्नस्यु याऽइषंवऽआभुरंस्य निषङ्गुधिः ॥ (१६/१०)

सर्वास्त्रधारिणीं देवीं सर्वाभरणभूषिताम् ।
सर्वदेवनुतां ध्यात्वा विजयां स्थापयाम्यहम् ॥

ॐ भू०विजयायै नमः । विजयाम् आ०स्था० ॥७॥

जया :-

ॐ या तें । रुद्र शिवा तनूरघोरापांपकाशिनी ।
तयां नस्तन्वा शन्तंमया गिरिंशन्ताभिचांकशीहि ॥ (१६/२)

सुरारिमथिनीं देवीं देवानामभयप्रदाम् ।
त्रैलोक्यवन्दितां देवीं जयामावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू० जयायै नमः । जयाम् आ०स्था० ॥८॥

देवसेना :-

ॐ देवानांम्भद्रा सुंमतिर्ऋंजूयतान्देवानांꣳ रातिरभि नो
निवर्त्तताम् । देवानाꣳ सुक्ख्यमुपंसेदिमा वयन्देवा नऽआयुः
प्रतिंरन्तु जीवसें ॥ (२५/१५)

मयूरवाहनां देवीं खड्गशक्तिधनुर्धराम् ।
आवाहयेद्देवसेनां तारकासुरमर्दिनीम् ॥

ॐ भू०देवसेनायैनमः । देवसेनाम् आ०स्था० ॥९॥

स्वधा :-

ॐ पितृभ्यः स्वधायिभ्यः । स्वधानमः पितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा नमः प्रपितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा नमः । अक्षन्पितरोमीमदन्त पितरोतीतृपन्त पितरः पितरः शुन्धध्वम् ॥ (१९/३६)

कव्यमादाय सततं पितृभ्यो या प्रयच्छति ।

पितृलोकार्चितां देवीं स्वधामावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू०स्वधायै नमः । स्वधाम् आ०स्था० ॥१०॥

स्वाहा :-

ॐ स्वाहा यज्ञम्मनसः स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहा वातादारभे स्वाहा ॥ (४/६)

हविर्गृहीत्वा सततं देवेभ्यो या प्रयच्छति ।

तां दिव्यरूपां वरदां स्वाहामावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू० स्वाहायै नमः । स्वाहाम् आ०स्था० ॥११॥

मातरः :-

ॐ अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्म्माता स पिता स पुत्रः । विश्वे देवाअदितिः पञ्च जनाऽअदितिर्जातमदितिर्जनित्त्वम् ॥ (२५/२३)

आवाहयाम्यहं मातृः सकला लोकपूजिताः ।

सर्वकल्याणरूपिण्यो वरदा दिव्यभूषिताः ॥

ॐ भू० मातृभ्यो नमः । मातृः आ०स्था० ॥१२॥

लोकमातरः :-

ॐ पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभंयावानो विदथेषु जग्मयः । अग्निजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवाऽअवसागमन्निह ॥ (२५/२०)

आवाहयेल्लोकमातृर्जयन्तीप्रमुखाः शुभाः ।

नानाभीष्टप्रदाः शान्ताः सर्वलोकहितावहाः ॥

ॐ भू०लोकमातृभ्यो नमः । लोकमातृः आ०वा० ॥१३॥

धृति :-

ॐ घृष्टिरस्यपाग्नेऽअग्निमामादन्नहि निष्क्रव्यादꣳ सेधा देवयजं वह ॥ ध्रुवमसि पृथिवीन्दृꣳह ब्रह्मवनि त्वा क्षत्रवनि सजातवन्युपदधामि भ्रातृव्यस्य वधाय ॥ (१/१७)

सर्वहर्षकरीं देवीं भक्तानामभयप्रदाम् ।

हर्षोत्फुल्लास्यकमलां धृतिमावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू०धृत्यै नमः । धृतिम् आ०स्था० ॥१४॥

पुष्टि :-

ॐ त्वष्टा तुरीपोऽअद्भुतऽइन्द्राग्नी पुष्टिवर्द्धना ।

द्विपदा च्छन्दऽइन्द्रियमुक्षा गौर्न वयो दधुः ॥ (२१/२०)

पोषयन्तीं जगत्सर्वं स्वदेहप्रभवाव्ययम् ।

बहुपुष्टिकरीं देवीं पुष्टिमावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू०पुष्टयै नमः । पुष्टिम् आ०स्था० ॥१५॥

तुष्टि :-

ॐ बृहस्पतेऽअति यदर्य्योऽअर्हाद्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु ॥
यद्दीदयच्छवसऽऋतप्रजात तदस्मासु द्रविणन्धेहि चित्रम् ॥
(२६/३)

आवाहयामि तां तुष्टिं सूक्ष्मवस्त्रान्वितां ।
शुभाम् संतोषो भविता चात्र रक्षणायाध्वरे शुभे ॥

ॐ भू० तुष्टयै नमः । तुष्टिम् आ०स्था० ॥१६॥

आत्मन् कुलदेवता :-

अम्बेऽअम्बिकेम्बालिके न मा नयति कश्चन ।
ससस्त्यश्वकः सुभद्रिकाङ्काम्पीलवासिनीम् ॥ (२३/१८)

आत्मनो देवतां देवीमैश्वर्यसुखदायिनीम् ।
वंशवृद्धिकरीं नित्यां धनदेवीं कुलांबिकाम् ॥

ॐ भू०आत्मकुलदेवतायै नमः । आत्मकुलदेवताम् आ०स्था० ॥१७॥

प्रतिष्ठा :-

ॐ मनो जूतिर्ज्जुषतामाज्ज्यस्य बृहस्पतिर्य्यज्ञमिमन्त-
नोत्त्वरिष्टं यज्ञꣳ समिमन्दधातु । विश्वे देवासऽइह मादयन्तामो
॥ ॐप्रतिष्ठ ॥ (२/१३)

प्रतिष्ठा सर्वदेवानाम् मित्रावरुण निर्मिता ।

प्रतिष्ठान्ते करोम्यत्र मण्डले दैवतैः सह ॥

ॐ भू० गणेश गौर्यादिमातरः सुप्रतिष्ठिताः वरदाः भवत ॥

ॐ भू० गणेश गौर्यादिमातृभ्यो नमः ॥

इत्यनेन षोडशोपचारैः सम्पूजयेत् ॥

प्रार्थना :-

गौरी पद्मा शची मेधा सावित्री विजया जया ।

देवसेना स्वधा स्वाहा मातरो लोकमातरः ॥

धृतिः पुष्टिः तथा तृष्टिः आत्मनः कुलदेवता ।

गणेशेनाधिका ह्येता वृद्धौ पूज्याश्चतुर्दशः (षोडश) ॥

जलमादाय अनेन पूजनेन सगणेशगौर्यादिमातरः प्रीयन्ताम् ॥

॥ वैश्वदेवसङ्कल्पः ॥

अत्र प्रथमं विश्वदेवः ॥ तदभावे तज्जनितदोषपरिहाराय तंदुलपात्रं सघृतं सदक्षिणाकमाचार्याय वा वैश्वदेवकर्त्रे कस्मैचिद्ब्राह्मणाय दद्यात् ॥ यथा - (यजमानो हस्ते सदक्षिणाकं सघृतं तण्डुलपात्रं गृहीत्वा वदेत् -) अस्मिन् कर्मणि विहित वैश्वदेवाकरणजनितप्रत्यवाय परिहारार्थं वैश्वाकरणजनितफलप्राप्त्यर्थम् इदं सदक्षिणाकं सघृतं तण्डुलपात्रम् आचार्याय (वा **अमुक**शर्मणे ब्राह्मणाय) अहं

दास्ये तेन वैश्वदेव करणजनितफ़लप्राप्तिद्वारा प्रारीप्सितकर्मण्यधिकारसिद्धिरस्तु ॥

॥ इति वैश्वदेवसंकल्प ॥

॥ श्र्यादिसप्तवसोर्द्धारादेवतापूजनम् ॥

इष्टिकायां वा कुंकुमोपरि घृतेन सप्तरेखा उत्तरोत्तरक्रमेण कुर्यात् ॥

ध्यानम् :-

ॐ वसोः पवित्रमसि शतधारं वसोः पवित्रमसि सहस्रधारम् ॥ देवस्त्वा सविता पुनातु वसोः पवित्रेण शतधारेण सुप्वा कामधुक्षः ॥ (१/३)

श्रीः लक्ष्मी धृति मेधास्वाहाप्रज्ञासरस्वती ।

मांगल्येषु प्रपूज्यन्ते सप्तैता: घृतमातरः ॥

श्रीः :-

ॐ मनसः कामामाकूतिंवाचः सत्त्यमशीय ॥ पशूनाꣳ रूपमन्नस्य रसो यशः श्रीः श्रयतान्मयि स्वाहा ॥ (३९/४)

सुवर्णपद्महस्तां तां विष्णोर्वक्षस्थले स्थिताम् ।

त्रैलोक्यवल्लभां देवीं श्रियमावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू० श्रीये नम: श्रीयम् आ०स्था० ॥१॥

वसोर्द्धारापूजनम्

लक्ष्मी :-

ॐ श्रीश्च॑ ते लुक्ष्मीश्च पत्न्यांवहारोत्रे पार्श्वे नक्षं॑त्राणि रूपमुश्विनौ व्यात्तंम् ॥ इष्णन्निंषाणामुम्मं॑ऽइषाण सर्व्वलोकम्मं॑ऽइषाण ॥

(३१/२२)

शुभलक्षणसंपन्नां क्षीरसागरसंभवाम् ।

चन्द्रस्यभगिनीं सौम्यां लक्ष्मीमावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू० लक्ष्म्यै नमः लक्ष्मीम् आ०स्था० ॥२॥

धृति -

ॐ इह रतिंरिह रंमध्वमिह धृतिंरिह स्वंधृतिः स्वाहां ।

उपसृजन्धुरुणंम्मात्रे धुरुणो मातरुन्धयंन् ।

रायस्प्पोषंमस्म्मासुं दीधरुत्त्स्वाहां ॥ (८/५१)

संसारधारणपरां धैर्यलक्षणसंयुताम् ।

सर्वसिद्धिकरीं देवीं धृतिमावाहयाम्यहम ॥

ॐ भू० धृत्यै नमः धृतिम् आ०स्था० ॥३॥

मेधा -

ॐ मेधाम्मे व्वरुंणो ददातु मेधामग्निः प्प्रजापंतिः ॥

मेधामिन्द्रंश्च व्वायुश्च मेधान्धाता दंदातु मे स्वाहां ॥ (३२/१५)

सदसत्कार्यकरणक्षमां बुद्धिविशालिनीम ।

मम कार्ये शुभकरीं मेधामावाहयाम्यहम् ॥

ॐ भू० मेघायै नमः मेघाम् आ०स्था० ॥४॥

स्वाहा -

ॐ स्वाहा प्राणेभ्यः साधिपतिकेभ्यः । पृथिव्यै स्वाहाग्नये स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहा वायवे स्वाहा । दिवे स्वाहा सूर्य्याय स्वाहा ॥ (३९/१)

प्राणायस्वाहा पानायस्वाहाव्यानायस्वाहा ।
चक्षुषेस्वाहाश्श्रोत्रायस्वाहा वाचेस्वाहा मनसे स्वाहा ॥

ॐ भू०स्वाहायै नमः स्वाहाम् आ०स्था० ॥५॥

प्रज्ञा -

ॐ यत्प्रज्ञानमुत चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतम्प्रजासु ॥
यस्म्मान्नऽऋते किञ्चन कर्म्म क्रियते तन्मे मनः÷
शिवसङ्कल्प्पमस्तु ॥ (३४/३)

प्रणवस्यापिजननीं रस नाग्रस्थितां सदा ।
प्रागल्भ्यदात्रीं चपलां प्रज्ञा मावाहयामहम् ॥

ॐ भू०प्रज्ञायै नमः प्रज्ञाम् आ०स्था० ॥६॥

सरस्वती -

ॐ पावकानः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती ।
यज्ञंवष्टु धियावसुः ॥ (२०/८४)

प्रणवस्यैव जननी रसनाग्रस्थितां सदा ।
श्वेतपद्मासनां देवीं वाणीमावाहयाम्यहम् ॥

अथायुष्यमंत्रजपः

ॐ भू० सरस्वत्यै नमः सरस्वतीम् आ०स्था० ॥७॥

(प्रतिष्ठापन पूजनम् लाभोप्चार पूजनम्) -

अनेन पूजनेन श्रीयादिसप्तघृतमातरः प्रीयन्ताम् ॥

॥ इति गौर्यादिमातृकास्थापनप्रयोगः ॥

॥ अथायुष्यमंत्रजपः ॥

जलमादाय - ततः करिष्यमाण कर्मणि आयुष्याभिवृद्धियर्थं ब्राह्मण द्वारा अथायुष्यमंत्र जप कर्माहं करिष्ये

विप्रा हस्ते अक्षतान् गृहीत्वा ॥

ॐ आयुष्यंवर्चस्य ँ रायस्पोषमौद्भिदम् ॥

इद ँ हिरण्यंवर्चस्वज्जैत्रायाविशतादु माम् ॥ (३४/५०)

न तद्रक्षांꣳसि न पिशाचास्तरन्ति देवानामोजः प्रथमजꣳह्येतत् । यो बिभर्त्ति दाक्षायणꣳ हिरण्यꣳ सदेवेषु कृणुते दीर्घमायुः स मनुष्येषु कृणुते दीर्घमायुः ॥ (३४/५१)

यदाबध्नन्दाक्षायणा हिरण्यꣳ शतानीकाय सुमनस्यमानाः ॥ तन्मऽआबध्नामि शतशारदायायुष्मान्जरदष्टिर्यथासम् ॥ (३४/५२)

रोगानशेषानपहंसि तुष्टा रुष्टा तु कामान् सकलानभीष्टान् । त्वामाश्रितानां न विपन्नराणां । त्वामाश्रिता ह्याश्रयतां प्रयान्ति ॥

एतत्कृतं यत्कदनं त्वयाऽद्य धर्मद्विषां देवि! महासुराणाम् ॥

रूपैरनेकैर्बहुधाऽऽत्ममूर्तिम् । कृत्वाम्बिके तत्प्रकरोति काऽन्या ॥
विद्यासु शास्त्रेषु विवेकदीपे ष्वाद्येषु वाक्येषु च का त्वदन्या ।
ममत्वगर्तेऽतिमहान्धकारे बिभ्रामयत्येतदतीव विश्वम् ॥
रक्षांसि यत्रोग्रविषाश्च नागा यत्राऽरयो दस्युबलानि यत्र ।
दावानलो यत्र तथाऽब्धिमध्ये तत्रस्थिता त्वं परिपासि विश्वम् ॥
विश्वेश्वरि ! त्वं परिपासि विश्वं विश्वात्मिका धारयसीति विश्वम् ।
विश्वेशवन्द्या भवती भवन्ति विश्वाश्रया ये त्वयि भक्तिनम्राः ॥
देवि ! प्रसीद परिपालय नोऽरिभीतेर्नित्यं यथाऽसुरवधादधुनैव सद्यः ।
पापानि सर्वजगतां प्रशमं नयाशुउत्पातपाकजनितांश्च महोपसर्गान् ॥
आयुष्यम् आयुष्यम् आयुष्यम् आयुष्याभिवृद्धिरस्तु ॥ इत्यक्षतान् यजमानमूर्धि निःक्षिपेयुः ॥

॥ अथ नान्दीश्राद्धप्रयोगः ॥

(अगर माता हयात है और पिता नहि है तो जनकस्य शब्द जोडकर संबोधन करे जैसे गोत्राः जनकस्य पितृपितामह० ॥)

नान्दीश्राद्धप्रयोगः

(दाहिने हाथ मे दूर्वा ले और बाये हाथ से आचमनी मे जल लेकर दाहिने हाथ मे जो दूर्वा है उसके उपर जल छोडे क्रम के अनुसार दूर्वा पर पदार्थ रखते जाए जेसे पहेले यव रखिये एसा सभी उपचार में बताया है)

आचम्य प्राणानायम्य -

क्षणदान - यवान्गृहीत्वा - (जल अर्पित करें)

(दाहिने हाथ में रखी हुई दूर्वा से **प्रथम** पर, यव-दूर्वा युक्त जल अर्पित करना है)

ॐ सत्त्य वसुसंज्ञकानां विश्वेषां देवानां नान्दी मुखानाम् अद्यकर्तव्यप्रधान सङ्कल्पोक्तकर्माङ्गसाङ्कल्पिक **नान्दीश्राद्धे** भवद्भ्यां क्षणःक्रियताम् ॥

इति यवान्निक्षिप्य ॥

(यजमान बोले) प्राप्नुवन्तु भवन्तः ॥

(ब्राह्मण प्रतिवचन दे) प्राप्नवाव ॥

यवान्गृहीत्वा -

(दाहिने हाथ में रखी हुई दूर्वा से **द्वीतीय** पर, यव-दूर्वा युक्त जल अर्पित करना है)

गोत्राणां नान्दीमुखानां पितृपितामहप्रपितामहानां सपत्नीकानाम् अद्यकर्तव्यप्रधानसङ्कल्पोक्तकर्माङ्गसाङ्कल्पिक**नान्दीश्राद्धे** भवद्भ्यां क्षणः क्रियताम ॥ इति यवान्निक्षिप्य ॥

(यजमान बोले) प्राप्नुतां भवन्तौ ॥

(ब्राह्मण प्रतिवचन दे) प्राप्नवाव ॥

यवान्गृहीत्वा -

(दाहिने हाथ में रखी हुई दूर्वा से तृतीय पर, यव-दूर्वा युक्त जल अर्पित करना है)

द्वितीयगोत्राणां नान्दीमुखानां मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमाता-महानां सपत्नीकानाम् अद्यकर्तव्यप्रधान सङ्कल्पोक्तकर्माङ्ग-साङ्कल्पिक**नान्दीश्राद्धे** भवद्भ्यां क्षणः क्रियताम ॥

इति यवान्निक्षिप्य ॥

(यजमान बोले) प्राप्नुतां भवन्तौ ॥

(ब्राह्मण प्रतिवचन दे) प्राप्नवाव ॥

पाद्यदानम् – (जल अर्पित करें)

नान्दीमुखाः सत्यवसुसंज्ञका विश्वेदेवाः । (ॐ भूर्भुवः स्वः) इदं वः पाद्यंपादावनेजनं पादप्रक्षालनं वृद्धिः ॥

गोत्राः पितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीकाः नान्दीमुखाः (ॐ भूर्भुवः स्वः) इदं वः पाद्यं पादावनेजनं पादप्रक्षालनं वृद्धिः ॥

द्वितीयगोत्राः मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः नान्दीमुखाः (ॐ भूर्भुवः स्वः) इदं वः पाद्यं पादावनेजनं पादप्रक्षालनं वृद्धिः ॥

सङ्कल्पः - अद्यपूर्वोच्चरित० शुभपुण्यातिथौ कर्माङ्गत्वेन साङ्कल्पिविधिना नान्दीश्राद्धं करिष्ये ॥

आसनदानम् – (दर्भ अथवा पुष्प का आसन अर्पित करें)

सत्यवसुसंज्ञका विश्वेदेवा नान्दीमुखाः (ॐ भूर्भुवः स्वः) इदं व आसनम् सुखासनं नान्दीश्राद्ध क्षणौ क्रियेताम् ।

तथेति विप्रो ॥

गोत्राः पितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीका नान्दीमुखाः (ॐ भूर्भुवः स्वः) इदं आसनम् । सुखासनं ॥

द्वितीयगोत्रा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीका नान्दीमुखाः (ॐ भूर्भुवः स्वः) इद आसनम् । सुखासनं ॥

गन्धादिदानम् - (सर्व उपचार अर्थे गन्ध पुष्प अर्पित करें)

सत्यवसुसंज्ञका विश्वेदेवा नान्दीमुखाः (ॐ भूर्भुवः स्वः) इदं वो गन्धाद्यर्चनंस्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥

गोत्राः पितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीका नान्दीमुखाः ।

इदं वो गन्धाद्यर्चनं स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥

द्वितीयगोत्रा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीका नान्दीमुखाः । इदं वो गन्धाद्यर्चनं स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥

भोजननिष्क्रयद्रव्यदानम् - (भोजन निष्क्रिय अर्थे आमान्न (काचु सिधुं) अथवा दक्षिणा अर्पित करें ।)

सत्यवसुसंज्ञका विश्वेदेवा नान्दीमुखाः ।
युग्मब्राह्मणभोजनपर्याप्तमन्नं वा तन्निष्क्रयीभूतम् किञ्चिद्
हिरण्यं दत्तं अमृतरूपेण वः स्वाहा संपद्यतां वृद्धिः ॥
गोत्राः पितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीका नान्दीमुखाः ।
युग्मब्राह्मणभोजनपर्याप्तमन्नं वा तन्निष्क्रयीभूतम् किञ्चिद्
हिरण्यं अमृतरूपेण वः स्वधा संपद्यतां वृद्धिः ॥
द्वितीयगोत्रा मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीका
नान्दीमुखाः । युग्मब्राह्मणभोजनपर्याप्तमन्नं वा तन्निष्क्रयीभूतम्
किञ्चिद् हिरण्यं दत्तं अमृतरूपेण वः स्वधा संपद्यतां वृद्धिः ॥
सक्षीरयवमुदकदानम् - (पय-जल और यव मिश्रित करके
अर्पित करें)
नान्दीमुखाः **सत्यवसुसंज्ञका** विश्वेदेवाः प्रीयन्ताम् ॥
गोत्राः पितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीका नान्दीमुखाः प्रीयन्ताम्
॥
द्वितीय गोत्राः मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः
नान्दीमुखाः प्रीयन्ताम् ॥
आशीर्ग्रहणम् -
(अब यजमान ब्राह्मण द्वारा पितृ आशीर्वाद ग्रहण करे ।)
प्रथम यजमान ब्राह्मणो को विनती पूर्वक नमस्कार करें और
कहे-**ॐ अघोराः पितरः सन्तु ।** मेरे पितृ सोम्यरूप वाले हो ।

ॐ सन्त्वधोराः पितरः । ब्राह्मण आशीर्वाद देते हुए कहते है की आपके पितृ देवता सोम्यरूप वाले हो ।

ॐ गोत्रन्नोऽभिवर्द्धताम् । य० मेरे कुल में वंश की वृद्धि हो ।

ॐ अभिवर्द्धतां वो गोत्रम् । ब्रा० आपके कुल वंश वृद्धि हो ।

ॐ दातारो नोऽभिवर्द्धताम् । य० मेरे कुल में धनाश्रय देने वालो की वृद्धि हो ।

ॐ अभिवर्द्धन्तां वो दातारः । ब्रा० आपके कुल में धनाश्रय देने वालो की वृद्धि हो ।

ॐ वेदाश्च नोऽभिवर्द्धन्ताम् । य० मेरे कुल में वेद ज्ञानादि की वृद्धि हो ।

ॐ अभिवर्द्धन्तां वो वेदाः । ब्रा० आपके कुल में वेद ज्ञानादि की वृद्धि हो ।

ॐ सन्ततिनोंऽभिवर्द्धताम् । य० मेरे कुल में संतति की वृद्धि हो ।

अभिवर्द्धतां वः सन्ततिः । ब्रा० आपके कुल में संतति की वृद्धि हो ।

ॐ श्रद्धा च नो माव्यगमत् । य० मेरे कुल में सभी अचल श्रद्धावान हो ।

ॐ माव्यगमद्वः श्रद्धा । ब्रा० आपके कुल में सभी अचल श्रद्धावान हो ।

ॐ बहुदेयं च नोऽस्तु । य० मेरे कुल में सभी को इतनी द्रव्य की प्राप्ति हो के सभी को दान दे सके ।

अस्तु वो बहुदेयम् । ब्रा० आपके कुल में इतना द्रव्य मिले की दान दे सके ।

ॐ अन्नं च नो बहु भवेत् । य० मेरे कुल में अन्न का भण्डार सदा के लिए भरपूर रहें ।

ॐ भवतु वो बह्वन्नम् । ब्रा० आपके कुल में अन्न का भण्डार सदा के लिए भरपूर रहें ।

ॐ अतिथींश्च लभेमहि । य० हमारे यहा अतिथि को सत्कार करने का लाभ मिले ।

ॐ अतिथींश्च लभध्वम् । ब्रा० आपके कुल मे अतिथियो को सत्कार करने का लाभ मिलेगा ।

ॐ याचितारश्च नः सन्तु । य० मेरे यहा याचक आये यानी मेरे पास धन मांगने आए या कुछ भी काम के लिए आए जो याचक मेरे पास आए उनको में दे सकु इतना मेरे पास प्राप्त हो ।

ॐ सन्तु वो याचितारः । ब्रा० यह वचन आपका सत्य हो ।

ॐ एता आशिष सत्याः सन्तु । य० आप के द्वारा दिये गये आशीर्वचन सत्य हो ।

ॐ सन्त्वेताः सत्या आशिषः । ब्रा० हमारे द्वारा दिये गये आशिष सत्य होगें ।

(अब नीचे तीन बार जल रखें)

दक्षिणादानम् - (द्राक्ष आमला और यव)

सत्यवसुसंज्ञकेभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो नान्दीमुखेभ्यः कृतस्य नान्दीश्राद्धस्य फलप्रतिष्ठासिद्धयर्थं द्राक्षामलकयवमूलनिष्क्रयीभूतां दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे ॥

गोत्रेभ्यः पितृपितामहप्रपितामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यो नान्दीमुखेभ्यः कृतस्य नान्दीश्राद्धस्य फलप्रतिष्ठासिद्धर्थं द्राक्षामलकयवमूल-निष्क्रयीभूतां दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे ॥

द्वितीयगोत्रेभ्यो मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यो नान्दीमुखेभ्यः कृतस्य श्राद्धस्य फ़लप्रतिष्ठासिद्धयर्थं द्राक्षामलकयवमूलनिष्क्रयीभूतां दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे ॥

'नान्दीश्राद्धं संपन्नम्' । इति ब्राह्मणान् प्रार्थयेत् 'सुसंपन्नम्' इति ब्राह्मणाः प्रति वदेयुः ॥

ॐ पितृब्र्यः॑ स्वधायिब्र्यः॑ । स्वधानमः॑ पितामहेब्र्यः॑ स्वधायिब्र्यः॑ स्वधा नमः॒ प्रपि॑तामहेब्र्यः॒ स्वधायिब्र्यः॑ स्वधा नमः॑ । अक्ष॑न्पितरोमी॑मदन्त पितरोती॑तृपन्त पितरः॒ पित॑रः॒ शुन्ध॑ध्वम् ॥ (१९/३६) पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः । मातामहस्तत् पिता च प्रयच्छन्तु सुमंगलम् ॥

विसर्जन-

ॐ वाजेवाजेवत वाजिनो नो धनेषु विप्राऽअमृताऽऋतज्ञाः ।
अस्य मद्धः पिबत मादयध्वन्तृप्ता यात पथिभिर्देवयानैः ॥
(९/१८)

अनुव्रज्य - (जल कि प्रदक्षिणा करे ।)

ॐ आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्म्यादेमे द्यावापृथिवी विश्वरूपे ।
आ मा गन्ताम्पितरा मातरा चा मा सोमोऽअमृतत्त्वेन गम्म्यात् ॥ (९/१९)

जलमादाय -

अनेन नान्दीश्राद्धकर्मकृतेन नान्दीमुख पितरः प्रियन्ताम्

जलमादाय -

मयाऽऽचरितेऽऽस्मिन्साङ्कल्पिकनान्दीश्राद्धे न्यूनातिरिक्तो यो विधिः स उपविष्टब्राह्मणानां वचनात् श्रीनान्दीमुख प्रसादाच्च सर्वः परिपूर्णोऽस्तु इति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ अस्तु परिपूर्णः ॥ इति ॥

॥ इति नान्दीश्राद्धप्रयोगः ॥

॥ आचार्यादिऋत्विग्वरणम् ॥

अथ अर्द्घवंदनम् -

एकस्मिन ताम्रपात्रे, कांस्यपात्रे वा शरावे आपः क्षीरं कुशाग्राणि दधि चन्दनम् अक्षताः दूर्वा सर्षपाश्चेत्यष्ट- द्रव्याणि निक्षिप्य।एक कांस्य पात्र में जल, दुग्ध, दर्भ, दही, चंदन, चावल, दुर्वा, सर्षप रखे उसके उपर दुसरा कांस्य पात्र अधोमुख रख कर रक्तसूत्र से वेष्टन करे इस तरह अर्घ्य का निर्माण करे ।

पात्रान्तरेण पिधाय रक्तसूत्रेण संवेष्टय तत् साचार्यविप्राः

(आचार्य और विप्र तीन बार ॐ पुण्याहं शब्द का उच्चारण करे ।) पुण्याहमितित्रिर्वदन्तः ।

(यजमान के हाथ में अर्घ्य पात्र दे ।) यजमानहस्ते दद्युः ।

(पत्नी के हाथ में स जल कलश दे ।) पत्नीहस्ते कलशं च दद्युः ॥

(पति-पत्नी अपने आसन पर खड़े रहे और पति का मुख (यजमान) उत्तर की तरफ रहे, पत्नी का मुख पूर्व की और रहे इस तरह खडे रहे ।)

सपत्नीको यजमानः स्वासनादुत्थाय ब्राह्मणान्प्रार्थयेत् -

ब्राह्मणप्रार्थना -

आयुरारोग्यपुत्रादि - सुखश्रीप्राप्तये मम ।

आचार्यादिऋत्विग्वरणम्

आपद्विघ्नविनाशाय शत्रुबुद्धिक्षयाय च ॥

विशेष काम्य होमे न सहितं समिदादीभि ।

सग्रहमख होमात्मक **अमुक**कर्मणि यूयम् प्रसिदथ ॥

स्वागतं वो द्विज श्रेष्ठा मदनुग्रहकारकाः ।

अयमर्घ इदं पाद्यं भवद्भिः प्रतिगृह्यताम् ॥

(ब्राह्मण उच्चारण करे)

अन्यः कश्चिद् **ब्राह्मणः वदति-**

(ब्राह्मण बोले)

अर्घोऽर्घोऽर्घः ।

यजमानो वदेत्-

(अब यजमान बोले)

प्रतिगृह्यताम् ।

इत्युक्त्वा ब्राह्मणहस्ते तदग्रे वा अर्घं स्थापयेत् ॥ (यजमान अर्घ्य पात्र को विप्रच (आचार्य) के हाथ में प्रदान करे अथवा विप्र (आचार्य) के सामने रखे इसके पश्चात् विप्र (आचार्य बोले) **प्रतिगृह्णामी ॥ इति विप्रा वदेयुः ॥**

आचार्यादिऋत्विग्वरणम् -

(यजमान के दाहिने हाथ में पूगीफल रखकर बाएं हाथ को हृदय पर रखे ।) **यजमानः** हस्ते पूगीफलं गृहीत्वा विप्रस्य दक्षिणजानुमालभ्य वदेत् -

(संकल्प करके **आचार्य का वरण करे** । गोत्रोच्चार करे ॥)

आचार्यवरण -

अमुकगोत्रोऽ**मुक**प्रवरोऽ**मुक**शाखाध्यायी**अमुक**शर्मा (वर्मा/गुप्तः) यजमानोऽहं (सपत्नीकोऽहम्)**अमुक**गोत्रममुकप्रवरं **अमुक**वेदा **अमुक** शाखाध्यायिन **अमुक**शर्माणं अस्मिन् **अमुक**यागकर्मणि आचार्यं त्वामहं वृणे इति वदन् अक्षतान्ब्राह्मणहस्ते दद्यात् । ततो विप्रो यजमानेन दत्तानक्षतान्गृहित्वा 'वृतोऽस्मी' ति वदेत्॥

ॐ व्रतेन दीक्षामाप्नोति दीक्षयाप्नोति दक्षिणाम् ॥
दक्षिणा श्रद्धामाप्नोति श्रद्धया सत्त्यमाप्यते ॥ (१९/३०)

(आचार्य की पूजा करे) ततो यजमानो वृतायाचार्याय एतत्ते पाद्यं पादावनेजनं पादप्रक्षालनम् एष तेऽर्घः ॥ इति हस्ते अर्घं च दत्वा गन्धादिभिस्तं संपूज्याचारात्रक्तसूत्रेणाचार्यहस्ते कङ्कणबन्धनं कुर्यात् ॥ ॐ यदाबन्धन्दाक्षायणा हिरण्यꣳ शतानीकाय सुमनस्यमानाः ॥ तन्मऽआबद्न्धामि शतशारदायायुष्म्माञ्जरदष्टिर्यथासम् ॥ (३४/५२)

आचार्य - प्रार्थना

आवाहयाम्यहं विप्राचार्यं यज्ञकारिणम् ।
पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्रार्थपारगम् ॥
आचार्यस्तु यथा स्वर्गे शक्रादिनां बृहस्पतिः ।
_____ यज्ञेऽस्मिन्नाचार्य स्त्वं तथा भव ॥

यावत्कर्म समाप्येत ताव त्त्वमाचार्यो भव ॥

आचार्यो वदेत् - भवामि

प्रारब्धस्त्वप्रसादेन निर्विघ्नं मे भवित्विति ।

ॐ बृहस्स्पतेऽअति यदर्य्यौऽअर्हाद्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु ।

यद्दीदयच्छवसऽऋतप्रजात तदस्म्मासु द्रविणन्धेहि चित्रम् ॥

(२६/३)

ततो ब्रह्माणं वृणुयात् -

यजमानः

साक्षतेन पाणिना विप्रस्य दक्षिणंजानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चार पूर्वकम् '**अमुक**गोत्रोत्पन्नम् **अमुक**प्रवरान्वितं शुक्लयजुर्वेदान्तर्गत बाजिमाध्यन्दिनीयशाखाध्यायिनम् **अमुक**शर्माणं ब्राह्मणम् अस्मिन्सग्रहमख_____ कर्मणिब्रह्मत्वेनत्वामहंवृणे' इत्युक्त्वाविप्रहस्तेऽक्षतान्दद्यात् । अक्षतानादाय **'वृतोऽस्मी'** तिविप्रोवदेत् ॥

ॐ व्रतेन दीक्षामाप्नोति दीक्षयाप्नोति दक्षिणाम् ॥

दक्षिणा श्श्रद्धामाप्नोति श्श्रद्धया सत्त्यमाप्प्यते ॥ (१९/३०)

यजमानः वृताय ब्रह्मणे एत्तते पाद्यं पादप्रक्षालनम् एषतेऽर्घः इत्युक्त्वा हस्ते अर्घदत्त्वागन्धादिभिस्तंसंपूज्यतस्य हस्ते कङ्कणबन्धनं कुर्यात् ॥ **ॐ यदाबन्धन्दाक्क्षायुणा०** ॥ ततः

प्रार्थयेत् ॥ यथा चतुर्मुखो ब्रह्मा सर्वलोक पितामहः । तथात्वं ममयज्ञेऽस्मिन्ब्रह्माभव द्विजोत्तम ॥ 'भवामी'तिविप्रोवदेत् ।

ॐ ब्रह्म॑ यज्ञा॒नम्प्र॑थमम्पु॒रस्ता॒द्वि सी॑मु॒तः॒ सु॒रुचो॑ वे॒नऽआ॑वः॒ ॥

स बु॒ध्न्या॒ऽउप॒माऽअ॑स्य वि॒ष्ठाः॒ स॒तश्च॒ योनि॒मस॑तश्च॒ विवः॑ ॥

(१३/३) ततः कर्मणो निर्विघ्नतासिद्धयर्थंगणपतिमंत्र जपार्थ गाणपत्यंवृणुयात् ॥

यजमानः साक्षतेन पाणिना विप्रस्य दक्षिणंजानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चार पूर्वकम् '**अमुक**गोत्रोत्पन्नम् **अमुक**प्रवरान्वितं **अमुक**वेदशाखाध्यायिनम् **अमुक**शर्माणं ब्राह्मणम् अस्मिन्सग्रहमख_____ कर्मणि **गाणपत्यत्वेन**त्वामहंवृणे' इत्युक्त्वाविप्रहस्तेऽक्षतान्दद्यात् । अक्षतानादाय **'वृतोऽस्मी'**तिविप्रोवदेत् ॥

ॐ व्र॒तेन॑ दीक्षामा॑प्नोति दीक्षया॑प्नोति॒ दक्षि॑णाम् ॥

दक्षि॑णा श्र॒द्धामा॑प्नोति श्र॒द्धया॑ स॒त्त्यमा॑प्यते ॥ (१९/३०)

यजमानो 'वृताय**गाणपत्याय** एत्ततेपाद्यं पादप्रक्षालनम्' एषतेऽर्घः इत्यर्घं हस्ते दत्त्वागन्धादिभिस्तं संपूज्य तस्यहस्ते कङ्कणबन्धनं कुर्यात् ॥ **ॐ यदाबं॑न्धन्दाक्ष्यायणा०** ॥ ततो यजमानः प्रार्थयेत् ॥ वाञ्छितार्थफलावाप्त्यतोऽसिसुरासुरैः ॥

निर्विघ्नंक्रतुसंसिद्धयैत्वामहंगणपंवृणे ॥

आचार्यादिऋत्विग्वरणम्

हरिः ॐ गुणानान्त्वा गुणपतिꣳ हवामहे प्रियाणान्त्वा प्रियपतिꣳ हवामहे निधीनान्त्वा निधिपतिꣳ हवामहे व्वसो मम ॥ आहमजानि गर्ब्भधमा त्त्वमजासि गर्ब्भधम् ॥ (२३/१९)

सदस्यवरणम् ॥ यजमानः

साक्षतेन पाणिना विप्रस्य दक्षिणंजानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम् '**अमुक**गोत्रोत्पन्नम् **अमुक**प्रवरान्वितं **अमुक**वेदशाखाध्यायिनम् **अमुक**शर्माणंब्राह्मणम् अस्मिन्सग्रहमख_____ कर्मणि सदस्यत्वेनत्वामहंवृणे' इत्युक्त्वा विप्रहस्तेऽक्षतान्दद्यात । नादाय **'वृतोऽस्मी'**तिविप्रोवदेत् ॥ **ॐव्व्रतेन०** ।

ततो यजमानो वृताय सदस्याय एतत्तेपाद्यं पादप्रक्षालनम्, एषतेऽर्घ'इत्यर्घंहस्तेदत्वागन्धादिभिस्तंसंपूज्य तस्यहस्ते कङ्कणबन्धनं कुर्यात् ॥ **ॐ यदाबंन्धन्दाक्क्षायुणा०** ॥ ततो यजमानः प्रार्थयेत् ॥ कर्मणा मुपदेष्टारं सर्वकर्म विदुत्तमम् । कर्मिणं वेदतत्त्वज्ञं सदस्यं त्वा महंवृणे ॥

ॐ सदसस्पतिमद्भुतम्प्रियमिन्द्रस्य काम्म्यम् ॥ सुनिम्मेधामयासिषꣳ स्वाहा ॥ वृतोऽस्मि ॥ (३२/१३)

यजमानः साक्षतेन पाणिना विप्रस्य दक्षिणंजानु आलभ्य स्वगोत्रोच्चारपूर्वकम् '**अमुक**गोत्रोत्पन्नम् **अमुक**प्रवरान्वितं

आचार्यादिऋत्विग्वरणम्

अमुकवेदशाखाध्यायिनम् **अमुक**शर्माणंब्राह्मणम्

अस्मिन्सग्रहमख_____ कर्मणि सर्वोपद्रष्टत्वेनत्वामहंवृणे

'इत्युक्त्वा विप्रहस्तेऽक्षतान्दद्यातनादाय **'वृतोऽस्मी'**तिविप्रोवदेत् ॥

ॐ व्रुतेनं० । यजमानो 'वृतायएतत्तेपाद्यं पादप्रक्षालनम्,

एषतेऽर्घ' इत्यर्घंहस्तेदत्वागन्धादिभिस्तंसंपूज्य तस्य हस्ते

कङ्कणबन्धनं कुर्यात् ॥ **ॐ यदाबंन्धन्दाक्क्षायुणा०** ॥ ततो

यजमानः प्रार्थयेत् ॥

भगवन् सर्वकर्मज्ञ सर्वधर्मभूतां वर ।

_____ मम यज्ञेऽस्मिन्नुपद्रष्टा भव द्विज ॥

॥ ततो अष्टौ द्वारपालान वृणुयात् ॥

तत्र पूर्वद्वारे होमकाले ऋग्वेदस्य सूक्त जपार्थं द्वौ ऋग्वेदिनो

विप्रो वृणुयात् ॥

अद्यअस्मिन्सग्रहमख_____ कर्मणि एभिः वरुण द्रव्यैः

अमुकगोत्रं अमुकप्रवर ऋग्वेदान्तर्गतामुकशाखाध्यायिनम्

अमुकशर्माणं ब्राह्मणम् त्वां अहं वृणे ।

त्वामहंवृणे इत्युक्त्वा पूगीफ़लं दद्यात् पूगीफ़लं गृहीत्वा विप्रो

वदेत् ॐ वृतोऽस्मि ॥

ॐव्रुतेनं० ॥ वृत्ताय एतत्ते पाद्यं० ॥ एष तेऽर्घः ।

ॐ अग्नि मिले पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम्

होतारं रत्नधातमम् एवं द्वितीयं वृणुयात् ॥ इत्यनेन गन्धादिभिः

सम्पूज्य कङ्कणबन्धनम् ॐ यदाबंन्ध० ॥
ततो दक्षिणद्वारे यजुर्वेदस्य सूक्तजपार्थेद्वयोर्विप्रयोर्वरणम्
अद्यअस्मिन्सग्रहमख _____ कर्मणि एभिः वरुण द्रव्यैः
'अमुकगोत्रोत्पन्नम् अमुकप्रवर अमुकवेद अमुकश० दक्षिण द्वारे
यजुर्वेद सूक्त जपार्थे त्वां अहं वृणे' ।
त्वामहंवृणे इत्युक्त्वा पूगीफ़लं दद्यात् पूगीफ़लं गृहीत्वा विप्रो
वदेत् ॐ वृतोऽस्मि ॥
ॐव्व्रतेनं० ॥ वृत्ताय एतत्ते पाद्यं० ॥ एष तेऽर्घः ॥
इषे त्त्वोर्जे त्त्वां व्वायवं स्त्थ देवो वं÷ सविता प्प्रार्प्पयतु
श्श्रेष्ठंतमायु । कर्म्मणु ऽआप्प्यांयद्धमग्घ्याऽइन्द्रांय
भागम्प्रजावंतीरनमीवाऽअंयुक्ष्मा मा वं स्तेनऽईशतु माघशं६सो
ध्ध्रुवाऽअस्मिन्न्गोपंतौ । स्यात बह्व्वीय्यॅजंमानस्य पशून्पांहि ॥
(१/१)
इत्यनेन गन्धादिभिः सम्पूज्य कङ्कणबन्धनम् ॐयदाबंन्ध० ॥
ततः पश्चिमद्वारे सामवेद सूक्त जपार्थे द्वयोर्विप्रयोर्वरणम् कुर्यात्
अद्यअस्मिन्सग्रहमख _____ कर्मणि एभिः वरुण द्रव्यैः
'अमुकगोत्रोत्पन्नम् अमुकप्रवर अमुकवेद अमुकश० दक्षिण द्वारे
सामवेद सूक्त जपार्थे त्वां अहं वृणे' ।
त्वामहंवृणे इत्युक्त्वा पूगीफ़लं दद्यात् पूगीफ़लं गृहीत्वा विप्रो
वदेत् ॐ वृतोऽस्मि ॥ ॐव्व्रतेनं० ॥ वृत्ताय एतत्ते पाद्यं० ॥ एष

तेऽर्घः ॥ अग्न आ याहि वीतये गृणानो हव्यदातये नि होता सत्सि बर्हिषि । इत्यनेन गन्धादिभिः सम्पूज्य कङ्कणबन्धनम् ॐयदाबंन्ध० ॥

ततः उत्तरद्वारेऽथर्ववेद सूक्त जपार्थे द्वयोर्विप्रयोर्वरणम् कुर्यात्

अद्यअस्मिन्सग्रहमख _____ कर्मणि एभिः वरुण द्रव्यैः 'अमुकगोत्रोत्पन्नम् अमुकप्रवर अमुकवेद अमुकश० दक्षिण द्वारे अथर्ववेद सूक्त जपार्थे त्वां अहं वृणे' ।

इत्युक्त्वा पूगीफ़लं दद्यात् पूगीफ़लं गृहीत्वा विप्रो वदेत् ॐ वृतोऽस्मि ॥ ॐ व्रतेनं० ॥ वृत्ताय एतत्ते पाद्यं० ॥ एष तेऽर्घः ॥ ॐ शन्नो देवीरभिष्टयऽआपो भवन्तु पीतये ॥ शंय्योरभिस्रवन्तु नः ॥ (३६/१२) इत्यनेन गन्धादिभिः सम्पूज्य कङ्कणबन्धनम् ॐ यदाबंन्ध० ॥

एवंद्वितीयमपिविप्रंवृणुयात् ॥

ततोजपार्थंहोमार्थंवाब्राह्मणानांवरणम् ॥

यजमानःसाक्षतेनपाणिनाविप्रस्यदक्षिणंजानुआलभ्यस्वगोत्रोच्चारपूर्वकम्

"अमुकगो०अमुकप०अमुकवेद०अम्मुकश०अस्मिन्सग्रहमख_____ कर्मणिजपार्थंहोमार्थंवाऋत्विक्त्वेनत्वामहंवृणे "

इत्युक्त्वाविप्रहस्तेऽक्षतान्दद्यात् ॥ 'वृतोऽस्मी'तिविप्रो वदेत् ॥

ॐव्व्रतेन॰ । यजमानो'वृतायएतत्तेपाद्यं पादप्रक्षालनम्, एषतेऽर्घ'इत्यर्घंहस्तेदत्वागन्धादिभिस्तंसंपूज्यतस्यहस्तेकङ्कणबन्धनं कुर्यात् ॥ ॐयदाबंन्ध॰ ॥ ततःप्रार्थयेत् ।

भगवन्सर्वधर्मज्ञसर्वशास्त्रविशारद ॥ _____

श्चैवयज्ञेऽस्मिन्ऋत्विक्त्वंमेप्रभोभव ॥

एवंहोमार्थंजपार्थंवायावत्सङ्ख्याकानाम्ऋत्विजांप्रयोजनंतावत्संख्या कान्ऋत्विजोवृणुयात् ॥

॥ इति आचार्यादिऋत्विग्वरणप्रयोगः॥

॥ अथ वरणश्राद्धम् ॥

आचाम्य - प्राणानायम्य यजमानो हस्ते जलं गृहीत्वा देशकालौ सङ्कीर्त्य' ब्राह्मणानां वरणश्राद्धं करिष्ये' इति संकल्प्य ततो दिग्बन्धनं कुर्यात् ।

स्वुस्ति नुऽइन्द्रो वृद्धश्र्श्रवाः स्वुस्ति नः॑ पूषा व्विश्र्श्ववेदाः ।
स्वुस्ति नुस्तार्क्ष्योऽअरिष्टनेमिः स्वुस्ति नो बृहुस्प्पतिर्द्दधातु ॥
(२५/१९)

पुनर्हस्ते जलं गृहीत्वा । 'वरण श्राद्धोपहाराः शुचयोभवन्तु' इतितेन जलेन वरणश्राद्धोपहाराणां प्रोक्षणंकुर्यात् ॥

पुनर्जलंगृहीत्वा । "आचार्यादिभ्यः सर्वेभ्यः ऋत्विग्भ्य इदमासनम् । आचार्यादिभ्यः सर्वेभ्यऋत्विग्भ्यदत्तानि दास्यमानानि

वरणश्राद्धम्

गन्धमाल्यादीनि वस्त्रयुग्मोपवीत कुण्डलमुद्रिका केयूराङ्गदकंठाभरणादीनियथादैवतानि (तनिष्क्रयद्रव्यंवा) स्वाहा संपद्यन्तां न मम् ।

पुनर्जलमादाय । 'कर्मणःआसमाप्ति दास्यमानानि सिद्धान्नानि आमान्नानि वा आचार्यादिभ्यः सर्वेभ्यऋत्विग्भ्यः स्वाहा संपद्यन्तां न मम्' ॥ **पुनर्जलंगृहीत्वा ।** 'अस्य वरण श्राद्धस्य साङ्गतासिद्धयर्थ यथाशक्ति गोनिष्क्रयीभूतं द्रव्यम् आचार्यादिभ्यः सर्वेभ्यऋत्विग्भ्यः स्वाहा संपद्यतां न मम्' ॥

ततोयजमानःकरसंपटौकृत्वावदेत् ॥

यस्य विप्रस्य यो भागः सतेन प्रतिगृह्यताम् । पुनःप्रार्थयेत् ॥ "अस्यऋत्विग्वरणविधेर्यन्यूनातिरिक्तं तत्सर्वं गणेशाम्बिकयोः प्रसादाद्भवतां ब्राह्मणानां वचनाच्च परिपूर्णमस्तु ॥" 'अस्तु परिपूर्णमि'ति सर्वेऋत्विजः प्रतिबूयुः ॥

(यजमान भाले स्वस्ति तिलकं कुर्यात् ।)

स्वुस्ति नुऽइन्द्रो॑ वृद्धश्र्श्र॑वाः स्वुस्ति न॑ः पूषा विश्र्श्ववे॑दाः ।
स्वुस्ति नुस्तार्क्ष्र्योऽअरि॑ष्टनेमिः स्वुस्ति नो॒ बृहुस्प्पति॑र्द्दधातु ॥
(२५/१९)

इतिसपत्नीकस्ययजमानस्यभालेतिलकंकुयात् ॥

तत आचारात् यजमानस्य दक्षिणहस्ते ।

ॐ यदाबंन्धन्दाक्क्षायुणा हिरंण्यꣳ शुतानींकाय सुमनुस्यमांनाः ॥ तन्मुऽआबंद्न्धामि शुतशांरदायायुंष्म्माञ्जुरदंष्टिर्य्यॅथासंम् ॥ (३४/५२)

॥ इतिकङ्कणवन्धनम् ॥

तथैव । यजमानपत्न्याः वामहस्ते कङ्कणबन्धनम् –

ॐ तंपत्नींभिर्नुगच्छेम देवाः पुत्रैर्भ्रातृंभीरुत वा हिरण्यैः ।
नाकंङ्गृभ्णानाः सुंकृतस्यं लोके तृतीयें पृष्ठेऽअधिं रोचुने दिवः ॥ (१५/५०)

इति मंत्रेण यजमान पत्न्या वामहस्ते कङ्कणबन्धनं कुर्यात् ॥

तत आचार्यो यजमानमूर्धनि –

ॐ काण्डांत्काण्डात्प्ररोहंन्ती परूंषः परूषुस्प्परिं ।
एवानों दूर्व्वे प्रतंनु सुहस्रेण शुतेनं च ॥ (१३/२०)

इति मंत्रेण दूर्वया मार्जनं कुर्यात् ॥ ततो यजमानो

ॐ दुधिक्क्राव्ण्णोंऽअकारिषञ्जिष्णोरश्वंस्य वाजिनंः ।
सुरभि नो मुखां करत्त्प्र णऽआयूंꣳषि तारिषत् ॥ (२३/३२)

इति मंत्रेण दधिवन्दनं कुर्यात् ॥ आचार्यः

ॐ याः फ़लिनीर्य्याऽअंफ़लाऽ अंपुष्प्पा याश्चं पुष्प्पिणींः ॥
बृहुस्प्पतिं प्रसूतास्तानों मुञ्चन्त्वꣳ हंसः ॥ (१२/८९)

इति मंत्रेण यजमानाय फलसमर्पणं कुर्यात् ॥

॥ इति वरणश्राद्धम् ॥

॥ मधुपर्काचन प्रयोगः ॥

(दर्भ की २५ सलाकाओ से विष्टर बनाए)

(ताम्र पात्र मे जल भरके रखे)

(अर्घ्य बनाये) (कमण्डल मे जल भरके रखे)

(कांस्य पात्र मे मधुपर्क बनाये)

जलमादाय - (आचमनी में जल लेकर उक्त संकल्प करे **)**

संकल्पः - अद्येत्यादि पूर्वोच्चारित् एवं गुण विशेषेण विशिष्टायांशुभपुण्यतिथो अस्मिन**अमुक**कर्मणि वृत्तानां आचार्यादिनां सर्वेषाम् ऋत्विजां मधुपर्केणार्हणं करिष्ये ।

यजमान स्वयं बैठकर सभी विप्रो को पंक्ति बद्ध बैठा दे

यजमानो वदेत् -

(यजमान बोलता है) -

ॐ साधु भवन्त आसताम् ॥

(क्या आप सुख पूर्वक बैठे ?)

अर्च्या वदेयुः -

(ब्राह्मण बोलते है)-

ॐ साधु वयमास्महे ॥

(हा हम सुख पूर्वक बैठे ।)

यजमानो वदेत् -

मधुपर्काचन प्रयोगः

ॐ अर्चयिष्यामो भवतः ॥

(क्या हम आपका अर्चन करे ?)

अर्च्या वदेयुः -

ॐ अर्चय ॥

(हा अर्चन करिये ।)

तत आचार्यो वा अन्यःकश्चिद्विप्रो वदेत् - (आचार्य अथवा दुसरे कोई विप्र बोलते है ।) **विष्टराः विष्टराः विष्टराः** ॥

यजमानो वदेत् -

प्रतिगृह्यन्ताम् ॥

(आप प्रतिग्रहण करिये ।)

अर्च्या वदेयुः -

प्रतिगृह्णीमः ॥

(हा हम प्रतिग्रहण करते है ।)

(यजमान के द्वारा दिया गया विष्टर ब्राह्मण स्वीकार करे) **इत्युक्त्वा** (यह बोलकर) पाणिभ्याम् उदगग्रान् विष्टरानसर्वे प्रतिगृह्णीयुः ॥

(जिसका अग्र भाग जल से परीप्लुत है ऐसा विष्टर सर्व विप्र ग्रहण करे उसके बाद विप्र अपने-अपने हाथ में जल ग्रहण करके विनियोग करे) **अर्च्याः स्वस्वहस्ते जलमादाय-**

मधुपर्काचन प्रयोगः

वर्ष्मोस्मीत्यस्य अथर्वणऋषिः अनुष्टुप्छन्दः विष्टरो देवता विष्टरोपवेशने विनियोगः ॥

ॐ वर्ष्मोऽस्मिसमानानामुद्यतामिवसूर्यः ।

इमन्तमभितिष्ठामियोमाकश्चामिदासति ॥

इतिमन्त्रान्तेउदगग्रंविष्टरमुभाभ्यांपाणिभ्यांस्वेस्वेआसनेनिधायतदुपरि उपविशेयुः ॥ **(यजमान के द्वारा दिया गया विष्टर दोनों हाथो से लेकर अपने-अपने आसन पर स्थापित करना है। पुनः सभी विप्रो को आसन ग्रहण करना है।)**

ततःअर्चकादपरःकश्चिद्विपोवदेत् - **(जो विप्र अर्चनरत है उन विप्रो से पर अन्य विप्र बोलेगा।)**

पादार्थमुदकानिपादार्थमुदकानिपादार्थमुदकानि ॥

यजमानः कोष्णोदकेनपूरितानिताम्रमयानिपाद्यपात्राणिगृहीत्वा । ब्रूयात्- (अब यजमान जल से पूरित ताम्रमय पात्र को हाथ में लेकर बोलता है ।) **प्रतिगृह्यन्ताम् ॥**

(आप इसे ग्रहण करे।)

अर्च्यावदेयुः -

प्रतिगृह्णीमः ॥

(हा हम ग्रहण करते है।)

इत्युक्त्वा (यह बोलकर) यजमानहस्तात्पाद्यपात्राणि

मधुपर्काचन प्रयोगः

(यजमान के हाथो से पाद्य पात्र को ग्रहण करे ।)

प्रतिगृह्णीयुः ।

(अब सभी विप्र अपने-अपने दक्षिण हस्त में जल लेकर विनियोग करे ।) अर्च्याःस्वस्वहस्तेजलमादाय -

विराजोदोहोसीत्यस्यप्रजापतिर्ऋषिःआपोदेवतायजुश्छन्दःपादप्रक्षालनेविनियोगः ॥

ॐ विराजोदोहोऽसिविराजोदोहमशीयमयिपाद्यायैविराजोदोहः ॥

इत्यनेनस्वयमेवस्वंस्वंदक्षिणंपादंप्रक्षाल्यमन्त्रावृत्त्यावामंप्रक्षालयेयुः ॥

(उपर के मंत्र को बोलकर दक्षिणपाद का प्रक्षालन करे वही मंत्र पुनः बोलकर वामपाद का प्रक्षालन करे ।)

अथ द्वितीयपद्यविष्टरप्रदानम् -

अर्चकादन्यः कश्चिद्विप्रो वदेत् - (जो विप्र अर्चनरत है उन विप्रो से पर दुसरा अन्य विप्र बोलेगा ।)

विष्टराः विष्टराः विष्टराः ॥

यजमानो वदेत् -

प्रतिगृह्यन्ताम्

(आप इसे ग्रहण करे)

अर्च्या वदेयुः -

प्रतिगृह्णीमः ॥

मधुपर्काचन प्रयोगः

(हा हम ग्रहण करते है)

इत्युक्त्वा (यह बोलकर) पाणिभ्याम् उदगग्रान्विष्टरान्सर्वे **प्रतिगृह्णीयुः ॥** (अब दोनो हस्त कमलो से विप्र विष्टर का ग्रहण करे और अपने-अपने हाथ में जल ग्रहण करके विनियोग करे ।)

अर्च्याः स्क्स्वहस्ते जलमादाय - वर्ष्मोस्मीत्यस्य अथर्वणऋषिः अनुष्टुप्छन्दः विष्टरो देवता विष्टरस्य पादयोरघस्तान्निधाने विनियोगः ॥

ॐ वर्ष्मोऽस्मिसमानानामुद्यतामिवसूर्यः ।
इमन्तमभितिष्ठामियोमाकश्चामिदासति ॥

अथार्घः -यजमानादन्यःकश्चिद्विप्रः वदेत् -

(अन्य विप्र बोलता है ।) **अर्घाःअर्घाःअर्घाः ॥**

यजमानोगन्धपुष्पयवाक्षतकुशतिलशुभ्रसर्षपदूान्वितानिजलपूरिता निअर्घपात्राणि गृहीत्वावदेत् -

(अब यजमान गन्ध-पुष्प-यव-अक्षत-कुश-तील-सर्षप-दुर्वान्वित जलपूरित अर्घ्य पात्रो का ग्रहण करके बोले ।) **प्रतिगृह्यन्ताम् ॥**

(आप इसे ग्रहण करे ।)

अर्च्याविनियोगंकुर्युः- (विप्र हाथ मे जल लेकर संकल्प करे ।) आपस्थेतिमंत्रस्यप्रजापतिर्ऋषिः

मधुपर्काचन प्रयोगः

यजुश्छन्दःआपोदेवताःसमुद्रंवइत्यस्यअथर्वणऋषिःअनुष्टुप्छन्दःआपोदेवताःक्रमेणअर्धग्रहणेअर्घाभिमंत्रणेचविनियोगः ॥

ॐ आपस्थयुष्माभिःसर्वान्कामानवामवानि ॥

इति मन्त्रंपठित्वावदेयु :- (यह मंत्र के पाठ पूर्ण होने के बाद ब्राह्मणो को बोलना है ।) **प्रतिगृह्णीमः ॥** (हा हम स्वीकार करते है ।) **इत्युक्त्वा** (यह बोलकर) स्वंस्वमर्घमादायमस्तकपर्यन्तंनीत्वाशिरसाऽभिवन्धनिनयन् (नामयन्) अभिमंत्रयेयुः- (सभी विप्र अपना-अपना अर्घ्य पात्र ग्रहण कर अपने दोनो हाथो से अर्घ्य पात्र को लेकर मस्तक से लेकर नाभी पर्यन्त अभिवंदन करके यथावत उसे प्रतिस्थापित करे ।)

ॐ समुद्रंवःप्रहिणोमिस्वां योनिमभिगच्छत ।
अरिष्टाऽअस्माकंवीरामापरासेचिमत्पयः ॥

अथाचमनीयदानम्-अर्चकादन्यःकश्चिद्विषोवदेत्-

(जो विप्र अर्चनरत है उन विप्रो से पर अन्य विप्र बोलेगा ।) **आचमनीयानिआचमनीयानिआचमनीयानि ॥**

यजमानोवदेत् -

प्रतिगृह्यन्ताम् ॥

(आप इसे ग्रहण करे ।)

अर्च्यावदेयुः-प्रतिगृह्णीमः ॥

मधुपर्काचन प्रयोगः

इत्युक्त्वा (यह बोलकर)

यजमानहस्तात्आचमनीयपात्राणिदक्षिणहस्तेनप्रतिगृह्यवामहस्तेकृत्वास्वस्वहस्तेजलमादाय - (अब जो आचमन पात्र है उसे विप्र अपने-अपने दक्षिणहस्त में ग्रहण करके अपने-अपने वामहस्त में रख दे और दक्षिणहस्त से जल लेकर विनियोग करे ।)

आमागन्यशसेतिमंत्रस्यपरमेष्ठीऋषिःबृहतीछन्दःआपोदेवता आचमनेविनियोगः ॥

ॐआमागन्यशसासꣳसृजवर्चसा ॥

तंमाप्रियंप्रजानामधिपतिंपशूनामरिष्टिन्तनूनाम् ॥

इतिमन्त्रान्ते

वामहस्तस्थितपात्राज्जलंस्वस्वदक्षिणचुलुकेगृहीत्वासकृदाचम्यतेनैव जलेनद्विस्तूष्णीमाचामेयुः ॥

(मंत्र के अंत में अपने-अपने दक्षिणहस्त में आचमनीय पात्र ग्रहण करे और दो-बार सभी विप्र आचमन करे ।)

अथमधुपर्कः - अर्चकादपरःकश्चिद्विप्रोवदेत् -

(जो विप्र अर्चनरत है उन विप्रो से पर दुसरा अन्य विप्र बोलेगा ।) **मधुपर्काःमधुपर्काःमधुपर्काः ॥**

यजमानःक्रमेणत्र्येकैकपलमितानिदधिमधुघृतानिकांस्यपात्रकृतानि अन्येनकांस्यपात्रेणपिहितानिसमादायब्रूयात् - (**मधुपर्क में**

जितना दही उससे आधा मधु और उससे आधा घृत कांस्य पात्र में रखकर उसके उपर अन्य कांस्यपात्र से आच्छादित करके लाये ।)

यजमान वदेत् -

प्रतिगृह्यन्ताम् ॥

(आप इसे ग्रहण करे ।)

इत्युक्त्वा (यह बोलकर) स्वस्वहस्तेजलमादाय -

(सर्व विप्र अपने-अपने हाथ में जल ग्रहण करके विनियोग करे ।)

मित्रस्येत्यस्यबृहस्पतिर्ऋषिःयजुश्छन्दःसवितादेवतादेवस्यत्वेत्यस्यप्रजापतिर्ऋषिःगायत्रीछन्दःसवितादेवताक्रमेणमधुपर्कस्यावेक्षणेग्रहणे च विनियोगः ॥

ॐ

मित्रस्यत्वाचक्षुषाप्रतीक्षे॥इतिमन्त्रान्तेदातृहस्तस्थंमधुपर्कनिरीक्ष्य

(मंत्र के अंत में जो मधुपर्क यजमान के हाथो में है उसका निरिक्षण करे ।)

ॐ देवस्यत्त्वासवितुःप्रसवेश्विनौर्ब्बाहुब्भ्यांपूष्णोहस्ताभ्याम् ॥

प्रतिगृह्णीमः । (हा हम स्वीकार करते है ।) **इत्युक्त्वा** (यह बोलकर)

दक्षिणहस्तेनादायसव्येपाणौकृत्वापिधानम्अपाकृत्यदक्षिणस्यानामि

कयाप्रयुवन्ति- (दक्षिण हाथ मे मधुपर्क लेकर वामहस्त से उसके उपर रखा हुआ पात्र हटा दिजिए और आचमनी मे जल लेकर विनियोग करे ।)

नमःश्यावेत्यस्यप्रजापतिर्ऋषिःयजुश्छन्दःसवितादेवतामधुपर्कालोड नेविनियोगः-

इतिविनियोगकृत्वादक्षिणस्यानामिकयाप्रयुवन्ति -

(दक्षिण हस्त की अनामिका से निम्न लिखित मंत्र को पढकर अनामिका से प्रदक्षिणा करने की दिशा मे मधुपर्क के पात्र के अन्दर अनामिका घुमाये और अनामिका अङ्गुष्ठ से किन्चित मधुपर्क बहार की तरफ़ छोडे ।)

ॐ नमःश्यावास्यायान्नशनयत्तआविद्धंतत्तेनिष्कृन्तामि ॥

इतिप्रदक्षिणमालोड्यअनामिकाङ्गुष्ठेनमधुपर्कैकदेशंप्रागुदग्वातूष्णींब हिर्निक्षिपेयुः ॥

पुनःदक्षिणस्यानामिकयाप्रयुवन्ति - (पहले की तरह करे ।)

ॐनमःश्यावास्यायान्नशने यत्तआविद्धंतत्ते निष्कृन्तामि ॥

इतिप्रदक्षिणमालोड्यअनामिकाङ्गुष्ठेनमधुपर्कैकदेशंप्रागुदग्बातूष्णींब हिर्निक्षिपेयुः ॥

पुनःदक्षिणस्यानामिकयाप्रयुवन्ति - (पहले की तरह करे ।)

ॐ नमःश्यावास्यायान्नशनयत्तआविद्धंतत्तेनिष्कृन्तामि ॥

मधुपर्काचन प्रयोगः

इतिप्रदक्षिणमालोड्यअनामिकाङ्गुष्ठेनमधुपर्कैकदेशंप्रागुदग्बातूष्णींब हिर्निक्षिपेयुः ॥

अथमधुपर्कप्राशनम–

(निचे दिए गए मंत्र पाठ करते हुए ब्राह्मण तीन बार प्राशन करे ।)

ॐ मधु वाताऽऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः ।
माध्वीर्न्नः सन्त्वोषधीः ॥ (१३/२७)

ॐ मधु नक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवꣳ रजः ।
मधु द्यौरस्तु नः पिता ॥ (१३/२८)

ॐ मधुमान्नो वनस्पतिर्म्मधुमाँ२॥ऽअस्तु सूर्य्यः ।
माद्ध्वीर्ग्गावो भवन्तु नः ॥ (१३/२९)

(प्राशन से बचा हुवा उच्छिष्ट उत्तर मे विसर्जित करे अथवा अपने पुत्र या शिष्य को प्राशन के लिये प्रदान करे ।)

अनेन सकृदाचम्य ततो द्विराचमनं

(दो बार आचमन करे ।)

(ब्राह्मण दक्षिण हस्त मे जल लेकर वाम हस्त के द्वारा अपने अङ्गो पर जल का स्पर्श करे ।)

कराग्रेण - ॐवाङ्मऽआस्येऽस्तु

तर्जन्यंगुष्ठाभ्यांदक्षिणवामनासिके -

ॐ नासोर्मेप्राणोऽस्तु

मधुपर्काचन प्रयोगः

अनामिकांगुष्ठाभ्यांनेत्रे - ॐ अक्ष्णोर्मेचक्षुरस्तु

कराग्रेण - ॐ कर्णयोर्मेश्रोत्रमस्तु

कराग्रेण - ॐ बाह्वोर्मेबलमस्तु

उभाभ्यांहस्ताभ्याम् - ॐ ऊर्वोर्मेओजोऽस्तु

उभाभ्यांहस्ताभ्याम्मस्तकादिपादान्तम् -

ॐ अरिष्टानिमेऽङ्गानितनूस्तन्वामेसहसन्तुइतिस्पृष्ट्वा**हस्तंप्रक्षाल्य** ।

(यजमान गौ निष्क्रिय द्रव्य लेकर ब्राह्मणो के प्रति उच्चारण करे।)

गौर्गौर्गौः (ब्राह्मण यजमान प्रति नीचे दिये हुवे मंत्र का पाठ करे।)

ॐमातारुद्राणांदुहितावसूना (ग्गुं) स्वसाऽदित्यानाममृतस्यनाभिः।

(ब्राहमण यजमान प्रति उच्च स्वर से उच्चारण करे।)

प्रनुवोचंचिकितुषे जनायमागामनागामदितिंवधिष्ट ॥

उपाशुं ब्रूयुः - (मन मे बोलना है ।) मम चामुक शर्मणो यजमानस्य च पाप्मा ह्रतः ॥ उच्चैः (उच्च स्वर से बोलना है ।)

ॐउत्सृजयतृणान्यत्तु । (यजमान गौ निष्क्रिय द्रव्य को आचार्य के समीप दर्भ के उपर रख दे ।)

॥ इति मधुपर्काचनं ॥

~ ब्राह्मण प्रार्थना ~

ततो यजमानो वृतान् ब्राह्मणान् यथाशक्ति गन्धादिभिः पुष्पामालाभिश्च समभ्यर्च्य हस्ते कुसुमाञ्जलिम् आदाय आचार्यादीनां सर्वेषाम् ऋत्विजां प्रार्थना कुर्यात् ॥ (यजमान हाथो में पुष्पांजलि लेकर सभी ब्राह्मणों की प्रार्थना करे ।)

अस्य यागस्य निष्पत्तौ भवन्तोऽभ्यर्थिता मया ।
सुप्रसन्नैः प्रकर्तव्यं कर्मेदं विधिपूर्वकम् ॥
ब्राह्मणाः सन्तु मे शस्ताः पापात्पान्तु समाहिताः ।
देवानांचैव दातारः पातारः सर्वदेहिनाम् ॥
जपयज्ञैस्तथा होमैर्दानैश्च विविधैः पुनः ।
देवानां च ऋषीणां च तृप्त्यर्थं याजकाः कृताः ॥
येषां देहे स्थिता वेदाः पावयन्ति जगत्त्रयम् ।
रक्षन्तु सततं ते मां ग्रहयज्ञे व्यवस्थिताः ॥
ब्राह्मणा जङ्गमं तीर्थं त्रिषुलोकेषु विश्रुतम् ।
येषांवाक्योदकेनैव शुद्धयन्ति मलिना जनाः ॥
पावनाः सर्ववर्णानां ब्राह्मणा ब्रह्मरूपिणः ।
सर्वकर्मरता नित्यं वेदशास्त्रार्थकोविदाः ॥

(यह प्राथना पूर्ण होने पर यजमान ब्राह्मणो को पुष्प समर्पित करके उनका सन्मान करे ।)

~तत्रादौ मण्डपप्रवेशार्थं वर्धिनीकलशपूजनम्

जलमादाय - अद्यपूर्वोच्चारितशुभपुण्यतिथौ **अमुकयागाङ्गतया** मण्डपप्रवेशार्थं वरुण वर्धिनि कलश पूजनम् करिष्ये ॥

पट्टोपरि अक्षतादिनाष्टदलं निर्माय तत्र

भूमिं स्पृष्ट्वा -

ॐ मुही धौः पृथिवी च न ऽइमँय्यज्ञम्मिमिक्षताम् ॥ पितुतान्नो भरीमभिः ॥ (१३/३२)

तत्र यवप्रक्षेपः -

ॐ ओषधयः समवदन्त सोमेन सह राज्ञा ।
यस्म्मै कृणोति ब्राह्मणस्तꣳ राजन्पारयामसि ॥ (१२/९६)

तदुपरि कलशस्थापनम् -

ॐ आजिग्घ्र कलशम्मह्या त्वा विशन्त्विन्दवः । पुनरूर्ज्जा निवर्त्तस्व सा नः सहस्रन्धुक्क्ष्वोरूधारा पयस्वती पुनर्म्माविशताद्रयिः ॥ (८/४२)

कलशे जलपूरणम् -

ॐ वरुणस्योत्तम्भनमसि वरुणस्य स्कम्भसर्ज्जनी स्थो ।
वरुणस्यऽऋतसदन्यसि वरुणस्यऽऋतसदनमसि
वरुणस्यऽऋतसदनमासीद ॥ (४/३६)

गन्धप्रक्षेपः -

वर्धिनीकलश पूजनम्

ॐ त्वाङ्गिन्धुर्वाऽअंखनँस्त्वामिन्द्रस्त्वाम्बृहुस्पतिं ÷ ।
त्वामोंषधे सोमो राजां विद्वान्यक्ष्मांदमुच्यत ॥ (१२/९८)

धान्यप्रक्षेपः -

धान्न्यमसि । धिनुहिदेवान्प्राणायंत्त्वोदानायंत्त्वा व्यानायंत्त्वा ।
दीर्घामनुप्रसिंतिमायुंषे धान्देवोवं÷सविता
हिरंण्यपाणिः प्रतिंगृब्भ्णात्त्वच्छिंद्रेणपाणिना चक्षुंषे त्त्वा
महीनाम्पयोंसि ॥ (१/२०)

सर्वोषधिप्रक्षेपः -

ॐ याऽओषंधीः पूर्वां जाता देवेब्भ्यंस्त्रियुगम्पुरा ।
मनै नु बब्भ्रूणांमुहः शतन्धामांनि सप्त चं ॥ (१२/७५)

दूर्वाप्रक्षेपः -

ॐ काण्डांत्काण्डात्प्ररोहंन्ती परूंषः परूषस्प्परिं ।
एवानों दूर्वे प्रतंनु सहस्रेण शतेनं च ॥ (१३/२०)

पञ्चपल्लवप्रक्षेपः -

ॐ अश्वत्थेवों निषदंनम्पुर्णे वों वसतिष्कृता ।
गोभाजऽइत्किलांसथ यत्सनवंथ पूरुंषम् ॥ (३५/४)

सप्तमृदप्रक्षेपः -

ॐ स्योना पृंथिवि नो भवानृक्षरा निवेशंनी ।
यच्छां नः शर्म्मं सुप्रथांः ॥ (३५/२१)

फलप्रक्षेपः -

वर्धिनीकलश पूजनम्

ॐ याः फलिनीर्याऽअफलाऽअपुष्पा याश्च पुष्पिणीः ।
बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वꣳहसः ॥ (१२/८९)

पञ्चरत्नप्रक्षेपः -

ॐ परि वाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् ।
दधद्रत्नानि दाशुषे ॥ (११/२५)

हिरण्यप्रक्षेपः -

ॐ हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकऽआसीत् । स दाधार पृथिवीन्द्यामुतेमाङ्कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ (१३/४)

रक्तसूत्रेण वस्त्रेण च वेष्टयेत् -

ॐ युवासुवासाः परिवीतआगात्सऽउश्रेयान् भवति जायमानः ।
तंधीरासः कवयउन्नयन्ति स्वाध्योमनसादेवयन्तः ॥

पूर्णपात्रमुपरि न्यसेत् -

ॐ पूर्णा दर्वि परापत सुपूर्णा पुनरापत ।
वस्नेव विक्रीणावहाऽइषमूर्जꣳ शतक्रतो ॥ (३/४९)

वरुणमावाहयेत् -

तत्त्वायामीत्यस्य शुनःशेपऋषिः त्रिष्टुप्छन्दः वरुणो देवता वरुणावाहने विनियोगः ॥

वर्धिनीकलश पूजनम्

ॐ तत्त्वा॑ यामि॒ ब्रह्म॑णा॒ वन्द॑मान॒स्तदा शा॑स्ते॒ यज॑मानो हविर्भिः॑ । अहे॑डमानो वरुणे॒ह बो॒ध्युरु॑शꣳस॒ मा न॒ऽआयुः॒ प्रमो॑षीः॒ ॥ (१८/४९)

ॐ भूर्भुवः स्वः अस्मिन्कलशे वरुणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकम् आ० स्था० ॥

वर्धिनि त्वं महापूतामहातीर्थोदकान्विता ।
त्वत्तोयेन प्रपूर्येहं भव त्वं कुलवर्धिनी ॥
वर्धिनीत्वं जगन्माता पवित्रातिमनोहरा ।
तवतोयेन कलशान् पूरयामि श्रीये मुदा ॥

तत्रैव - ॐ भू० वर्धिनी इहागच्छ इह तिष्ठ ।

ॐ वर्धिन्यै नमः वर्धिनीम् आ० स्था० ।

कलशेषु देवान् आवाह्येत् ।

(कलश मे देवताओ का आवाहन करना ।)

ब्रह्मणे० ब्रह्माणम् आ० स्था० । वृषभेश्वराय० । विष्णवे० । मातृभ्यो० । सागराय० । मह्यै० । नद्यै० । तीर्थाय० । गायत्र्यै० । ऋग्वेदाय० । यजुर्वेदाय० । सामवेदाय० । अथर्ववेदाय० । अग्नये० । आदित्याय० । रुद्राय० ।

मरुद्भ्यो० । गन्धर्वाय०। ऋषये० । वरुणाय० । वायवे० ।

धनदाय० । यमाय० । घर्माय० । शिवाय० । यज्ञाय० ।

विश्वेभ्योदेवेभ्यो० । सप्तविंशति देवानावाह्य -

वर्धिनीकलश पूजनम्

(इस प्रकार २७ देवताओ का आवाहन कर निम्नलिखित मंत्र से प्रतिष्ठा करे ।)

प्रतिष्ठापनम् -

ॐ मनो॑ जू॒तिर्ज्जु॑षता॒माज्ज्य॑स्य॒ बृह॒स्प्पति॑र्य्य॒ज्ञमि॒मन्त॑नो॒त्त्वरि॑ष्टं॒ य्य॒ज्ञꣳ समि॒मन्द॑धातु । वि॒श्वे॑ देवास॑ऽइ॒ह मा॑दयन्ता॒मो॒ऽ३ँम्प्रति॑ष्ठ ॥ (२/१३)

ॐ पुन॑स्त्वादि॒त्या रु॒द्रा व॒सव॒ः समि॑न्धता॒म्पुन॑र्ब्र॒ह्म्माणो॑ वसुनीथ य॒ज्ञै॒ः ॥ घृ॒तेन॒ त्त्वन्त॒न्त्वं॑वर्द्धयस्व स॒त्त्या॒ः स॑न्तु॒ यज॑मानस्य॒ कामा॑ः ॥ (१२/४४)

ततः ॐभूर्भुवःस्वः वरुणवर्धिन्याद्यावाहितदेवताभ्यो नमः इत्यनेन षोडशोपचारैः पञ्चोपचारैवा सम्पूज्य प्रार्थयेत -

वर्धिनि त्वं महाभागा सर्वतीर्थोदकान्विता ।
अतस्त्वां प्रार्थये देवि भव त्वं कुलवर्धिनी ॥

जलमादाय -

अनया पूजयावरुणवर्धिन्याद्यावाहितदेवताः प्रीयन्ताम्

मण्डपसमीपगमनम् - (मण्डप प्रवेशः)

(आचार्य तथा विप्रो के साथ यजमान तथा वर्धिनी कलश हाथ में धारण की हुई यजमान पत्नी शंख-दुन्दुभी इत्यादि नाद तथा "आनो भद्राः०"इत्यादि वेदमंत्रो के घोष पूर्वक महा मंडप की प्रदक्षिणा कर के पश्चिम द्वार के समीप आ कर बैठे ।)

वर्धिनीकलश पूजनम्

वर्धिनि कुम्भ महा मण्डपस्य पश्चिम द्वारे देहल्युपरि निधाय ॥

-यजमान पत्नी के हाथ में रखा हुआ वर्धिनी कलश महामंड़प की पश्चिम दहेली पर धान्य पुंज बनाकर उस पर वर्धिनी कलश रखे

भूमिध्यानम् - हस्ते फलपुष्पाक्षतान्संगृह्य -

(हाथ में फल,पुष्प तथा अक्षत लेकर निम्नलिखित श्लोक से श्री महावराह की पत्नी स्वरूपा श्री धरादेवी का ध्यान करे ।)

चतुर्भुजां शुक्लवर्णां कूर्मपृष्ठोपरिस्थिताम् ।
शङ्खपद्मधरां चक्रशूलयुक्तां धरां भजे ॥
आगच्छ सर्वकल्याणि वसुधे लोकधारिणि ।
पृथिवि ब्रह्मदत्तासि काश्यपेनाभिवन्दिता ॥

आवाहनम् - (हाथ में अक्षत लेकर भूमि देवी का आवाहन करे ।)

ॐ भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री ॥ पृथिवीं यच्छ पृथिवीन्दृꣳह पृथिवीम्मा हिꣳसीः ॥ (१३/१८)

ॐ भूर्भुवः स्वः भूम्यै नमः भूमिम् आवाहयामि ॥

साष्टाङ्गप्रणामः -

उद्धृतासि वराहेण कृष्णेन शतबाहुना ।
दंष्ट्राग्रे लीलया देवि यज्ञार्थं प्रणमाम्यहम् ॥

इति साष्टाङ्ग प्रणमेत् ॥

अर्घ्यदानम् - अर्घ्यपात्रे

जलगन्धफलक्षीरकुशाग्रदधिदूर्वाक्षतसर्षपाश्चेत्यष्टद्रव्याणि तथाऽऽचारात्फलपुष्पहिरण्यं च निक्षिप्य जानुभ्यामवनि गत्वा हस्ताभ्यामर्घ्यम् गृहीत्वा -

(अर्घ्य पात्र मे जल,गंध,पय,दर्भ,दधि,दूर्वा,अक्षत,सरसव यह अष्ट तथा विद्वानो के द्वारा आचरित 'फल,पुष्प तथा सुवर्ण' को अर्घ्य पात्र में रख कर श्री भूमि माता को अर्घ्य प्रदान करे ।)

ब्रह्मणा निर्मिते देवि विष्णुना शङ्करेण च ।
पार्वत्या चैव गायत्र्या स्कन्दवै-श्रवणेन च ॥
यमेन पूजिते देवि धर्म वृद्धि जिगीषया ॥
सौभाग्यं देहि पुत्राँश्च धनं रूपं च पूजिता ॥
गृहाणार्घ्यमिमं देविसौभाग्यं च प्रयच्छ मे ॥
भूम्यै नमः अर्घ्यं समर्पयामि ॥

पूजनम् - (यथा लाभोपचारैः संपूजनं)

ॐस्योनापृथिविनो० ॥

इत्यनेन गन्धाद्युपचारैः सम्पूज्य

जलमादाय -अनया पूजया भूमिः प्रीयताम् ॥

पूजानिवेदनम्-

उपचारानिमांस्तुभ्यं ददामि परमेश्वरि ।

भक्त्या गृहाण देवेशि त्वामहं शरणं गतः ॥

बलिप्रदानम् –

पत्रपुटेपायसलाजासक्त्वादिकं यथासम्भवं बलिं निधाय गन्धपुष्पैःसम्पूज्य ।

(पलाशपत्र के दोनेमे पायस-लाजा इत्यादि यथा संभव बलि रखकर गंध पुष्प से पूजन कर श्री भूमि माता को बलि समर्पित करे ।)

ॐ भूर्भुवः स्वः सपरिवारायै भूम्यै नमः पायसबलिं समर्पयामि ॥

ततः प्रार्थयेत् -

नन्दे नन्दय वासिष्ठे वसुभिः प्रजया सह ।

जये भार्गवदायादे प्रजानां जयमावह ॥

पूर्णे गिरिशदायादे पूर्ण कामं कुरुष्व मे ।

भद्रे काश्यपदायादे कुरु भद्रां मतिं मम ॥

सर्वबीजसमायुक्ते सर्वरत्नौषधीवृते ।

रुचिरे नन्दने नन्दे वासिष्ठे रम्यतामिह ॥

प्रजापतिसुते देवि चतुरस्रे महीयसि ।

सुभगे सुव्रते देवि यज्ञे काश्यपि रम्यताम् ॥

पूजिते परमाचार्यैर्गन्धमाल्यैरलङ्कृते ।

वर्धिनीकलश पूजनम्

भवभूतिकरे देवि यज्ञे भार्गवि रम्यताम् ॥

अव्यक्ते चाहते पूर्णे शुभे चाङ्गिरसः सुते ।

इष्टदे त्वं प्रयच्छेष्टं त्वां प्रतिष्ठापयाम्यहम् ॥

देशस्वामिपुरःस्वामिगृहस्वामिपरिग्रहे ।

मनुष्यधनहस्त्यश्वपशुद्धिकरा भव ।

॥ इति प्रार्थना ॥

अनेन पूजनेन् प्रार्थना पूर्वक भूमिः प्रीयन्तांन मम ॥

कूर्मानन्तपूजनम् -

ॐ सुपुर्ण्णः पार्ङ्गुन्यऽआतिर्व्वाहुसो दर्विदा ते वायवे बृहुस्प्पतये वाचस्प्पतये पैङ्गराजोलुजऽआन्तरिक्षः प्लुवो मुद्गुर्म्मत्स्युस्ते नदीपुतये द्यावापृथिवीयः कूर्म्मः ॥ (२४/३४)

ॐ भूर्भुवः स्वः कूर्माय नमः कूर्मम् आवाहयामि ॥

अनन्तम् आवाहनम् -

ॐ स्योनासि सुषदासि क्षत्रस्य योनिरसि । स्योनामासीद

सुषदामासीद क्षत्रस्य योनिमासीद ॥ (१०/२६)

ॐ भर्भुवः स्वः अनन्ताय नमः अनन्तम् आवाहयामि ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः कूर्मानन्ताभ्यां नमः सर्वोपचारार्थेगन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ॥

हस्तौ बध्द्वा - भूकूर्मानन्तपूजने न्यूनातिरिक्तो यो विधिः स परिपूर्णोऽस्तु

॥ अस्तु परिपूर्णः ॥

~ ततो मण्डपप्रवेशं कुर्यात् ~

प्रवेश:-ततस्तेनैव पाश्चिमद्वारेण सऋत्विग्यजमानः शनैरङ्ग-सङ्कोचयन स्वदक्षिणांशेन द्वारवामांशं स्पृशन्स्वदक्षिणपादपुरःसरं मण्डपान्तः प्रविशेत् ॥

(महामण्डप के पश्चिम द्वार की वामशाखा पर अपना दक्षिण स्कन्ध स्पर्श कराकर अपने दक्षिण पाद से महामण्डप मे प्रवेश करे ।)

कलशहस्ता पत्नी दक्षिणद्वारेण प्रविशेत् ॥

(वर्धिनीकलश हाथ मे लिये हुये यजमान पत्नी मण्डप के दक्षिण द्वार से प्रवेश करे ।)

पूर्वद्वारेण होमद्रव्यानयनम् ॥

(मण्डप के पूर्व द्वार से हुत द्रव्य लाये ।)

दानार्थद्रव्यस्य दक्षिणद्वारेणानयनम् ॥

(दानार्थ द्रव्य को दक्षिण द्वार से लाये ।)

पूजार्थसम्भाराणाम् उत्तरद्वारेणानयनम् ॥

(पूजा के द्रव्यो को उत्तर मे से मण्डप मे लाये ।)

पत्नीहस्तधृतकुम्भस्य ऐशान्याम् आग्नेय्यां वा व्रीहिराश्युपरि स्थापनम् ।

(यजमान पत्नी के हाथ मे स्थित वर्धिनी कलश ईशानकोण,अग्निकोण मे व्रीहि (डांगर) के पुञ्ज पर संस्थापित करे ।)

॥ इति मण्डपप्रवेशः ॥

~ अथ दिग्रक्षणम् ~

साचार्यः सपत्नीको यजमानः अग्न्यायतनात्पाश्चिमतः स्वासने प्राङ्मुख उपविश्य ।

(यजमान तथा यजमान पत्नी आसन ग्रहण करे)

जलमादाय-प्रारब्धस्य **अमुक**कर्मणोऽङ्गत्वेन दिग्रक्षणं पञ्चगव्यकरणं भूमिप्रोक्षणं भूमि प्रार्थनां मण्डपपूजनं च करिष्ये-

स्ववामहस्ते गौरसर्षपान्गृहीत्वा दक्षिणहस्तेनाच्छाद्य-

ॐ कृणुष्व पाजः प्रसितिन्न पृवीं क्षयाहि राजेवामवाँ२ ॥ इभेन ॥ तुष्वीमनु प्रसितिन्द्रूणानोस्तांसि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः ॥ (१३/९)

ॐ तव भ्रमासऽआशुया पतन्त्यनुस्पृश धृषता शोशुचानः ॥ तपूंष्यग्ने जुह्वा पतङ्गानसन्दितो विसृज विष्वगुल्काः ॥ (१३/१०)

प्रति स्पशः÷० ॥ ऊर्द्धोभव० ॥ (१३/११)

ॐ रक्षोहणंब्वलगहनंवैष्णवीमिदमहन्तंब्वंलगमुक्तिंरामि यम्मे निष्ट्यो यमुमात्त्यों निचुखानेदमुहन्तंब्वंलगमुत्क्कींरामि यम्में समानो यमसंमानो निचुखानेदमुहन्तंब्वंलगमुत्क्कींरामि ॥ यम्में सबंन्धुय्यँमसंबन्धुर्न्निचुखानेदमुहन्तंब्वंलगमुक्तिंरामि यम्में सजातो यमसंजातो निचुखानोत्क्कृत्याङ्किंरामि ॥ (५/२३)

ॐरक्षोहणों वो ब्वलगहनुः प्रोक्षांमि ब्वैष्णवान्नरंक्षोहणों वो ब्वलगहनोवंनयामि ब्वैष्ष्णवान्नंरक्षोहणों वो ब्वलगहनोवंस्तृणामि ब्वैष्णवान्नंरक्षोहणौ वांब्वलगहनाऽउपंदधामि ब्वैष्णवी-

ॐरंक्षोहणौं वांब्वलगहनौ पय्यूँहामि ब्वैष्णवी ब्वैंष्णवमंसि ब्वैष्णवा स्त्थं ॥ (५/२५)

रक्षंसाम्भागोऽसि निरंस्तुद्ध रक्षंऽइदमुहꣳ रक्षोभि तिंष्ठामीदमुहꣳ रक्षोवंबाधऽइदमुहꣳ रक्षोंधुमन्तमों नयामि ॥ ॐ घृतेनं द्यावापृथिवीं प्रोण्णुंवाथांब्वायो ब्वे स्तोकानांमुग्निराज्यंस्य ब्वेतु स्वाहा स्वाहांकृतेऽऊर्द्धनंभसम्मारुतङ्गंच्छतम् ॥ (६/१६)

ॐ रक्क्षोहा ब्विश्श्वचंर्षणिरभि योनिमयोंहते ॥ द्रोणें सुघस्त्थुमासंदत् ॥ (२६/२६)

अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः।
ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥
अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशम् ।
सर्वेषामवरोधेन **यज्ञकर्म** समारभे ॥

यदत्र संस्थितं भूतं स्थान माश्रीत्य सर्वतः ।
स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र गच्छतु ॥
भूतप्रेत- पिशाचाद्या अपक्रामन्तु राक्षसाः ।
स्थानादस्माद् वज्रन्त्वन्यत्स्वीकरोमि भुवन्त्विमाम् ।
भूतानि राक्षसा वापि येऽऽत्र तिष्ठन्ति केचन ।
ते सर्वेऽऽप्यपगछन्तु यज्ञकर्म करोम्यहम् ॥
एतैर्मन्त्रैः सर्व दिक्षु विकिरेत् ॥ उदकोपस्पर्शः ॥

॥ इति ॥

~ पंचगव्यकरणम् भूमिप्रोक्षणञ्च~

गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पि कुशोदकम् ।
यज्ञस्थलविशुद्धयर्थं पंचगव्यं करोम्यहम् ॥
(कांस्यपात्रे एकीकरणम्)
गायत्र्या गोमूत्रम् क्षिपेत् ॥१॥ ॐ मानस्तोके० गोमयं क्षिपेत् ॥२॥
ॐ पयः पृथिव्यां० क्षीरं क्षिपेत् ॥३॥ ॐ दधिक्राव्णो० दधि क्षिपेत् ॥४॥ ॐ तेजोसि० आज्यं क्षिपेत् ॥५॥ ॐ देवस्य त्वा ... हस्ताभ्याम् कुशोदकं क्षिपेत् । ॐ आपोहिष्ठेति कुशैः मंडपं प्रोक्षयेत् ।
अंजलौ पुष्पाण्यादाय ॐ स्वस्तिन० त्रिवारं जपित्वा ऊर्ध्वं पश्यन्

~ भूम्यादिदेवतापूजनं ~

ॐ भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री ॥ पृथिवीं यच्छ पृथिवीन्द्दꣳह पृथिवीम्मा हिꣳसीः ॥ (१३/१८)

भूम्यै नमः भूमिमावाहयामि ॥

ॐ यस्यं कुर्म्मो गृहे हविस्तमग्ने बर्धया त्त्वम् ।
तस्म्मै देवाऽअधिब्रुवन्नयञ्च ब्रह्मणस्पतिः ॥ (१७/५२)

कूर्माय नमः कूर्ममावाहयामि ॥

ॐ स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी ।
यच्छा नः शर्म्म सुप्रथाः ॥

अनन्ताय नमः अनन्तमावाहयामि स्थापयामि ॥

(वराहाय नमः वराहम् आवाहयामि स्थापयामि)

प्रतिष्ठापनम् - ॐ मनोजूति० ॥

भूमिकूर्मानन्तदेवताः सुप्रतिष्ठिताः वरदाः भवत ॥

ॐ भूमिकूमानन्तदेवताभ्यो नमः इत्यनेन पूजयेत् ॥

जलमादाय अनेन पूजनेन भूम्यादि देवताः प्रीयन्ताम् न मम्

स्वस्त्ययनम् -

ॐ स्वस्तिनऽइन्द्रो० ॥

ॐ देवा आयान्तु ॥ यातुधाना अपयान्तु ॥

विष्णो देवयजनं रक्षस्व (रक्ष) इति पठित्वा भूमौ प्रादेशं कुर्यात् ॥

अथ मण्डपाङ्ग गणपति पूजनम् : -

तत्रादौ आग्नेय्यां गणपतिपीठोपरि गणेशं लाभोपचारैर्वा सम्पूजयेत् ॥ विधिमण्डपश्चेत् ईशानमध्यस्तम्भादारभ्य सार्वभौतिकबल्यन्तं विधिमण्डपपूजनं विधिवत् विधेयम् ॥ छायामण्डपसत्वे तु विधिवत्पूजाभावः ॥ इच्छा चेत्स्तम्भद्वार तोरणादीनां गन्धाक्षतपुष्पादिभिः पूजनं विधेयम् ।